This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

UC-NRLF
$B 196 980

MEMORIE

AANGEBODEN AAN

Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR DEZEN

OTTO VAN REES.

DOOR

J. FAES,

Oud-Resident van Cheribon.

BATAVIA,
H. M. van Dorp & Co.,
1866.

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

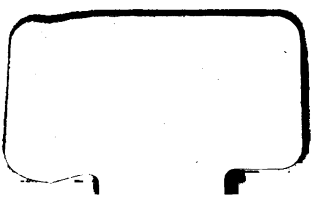

35 Var

MEMORIE

AANGEBODEN AAN

Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË

DEN HEER

OTTO VAN REES,

DOOR

J. FAES,

Oud-Resident van Cheribon.

BATAVIA
H. M. VAN DORP & Co.
—
1885.

LOAN STACK

DS643
F3

Aan

Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal

van Nederlandsch-Indie, enz., enz., enz.

Geeft met den meest verschuldigden eerbied te kennen J. FAES, Oud-Resident van *Cheribon*;

dat adressant zich, met het hem bij gouvernements besluit ddo. 1 Augustus 1883 No. 8 verleend eervol ontslag uit 's lands dienst bezwaard achtende, zich na ontvangst daarvan naar *Nederland* heeft begeven, en daar eene brochure op die zaak betrekking hebbende heeft zamengesteld, ten einde die te doen drukken en door de openbaarmaking daarvan zich van den blaam te zuiveren, dien de Regering, zonder aanvoering van een enkel motief, stilzwijgend door het hem verleend ontslag op adressant geworpen had;

dat juist op het oogenblik, dat adressant met de zamenstelling dier brochure gereed was, Uwe Excellentie tot de Hooge waardigheid van Onderkoning van *Insulinde* werd geroepen;

dat adressant daarop in een der eerste dagen van Februarij 1884 Uwer Excellentie een hectografischen afdruk zijner brochure ter kennisname aanbood, en daarop een schrijven van Uwe Excellentie mocht ontvangen, houdende mededeeling, dat Uwe Excellentie adressant gaarne vóór Haar vertrek naar *Indie* zoude ontmoeten, met verzoek om, zoo dit adressant gelegen kwam, daartoe den daarop volgenden Woensdag bij Uwe Excellentie te komen;

dat adressant aan die uitnoodiging heeft voldaan, en bij het toen plaats gehad hebbend onderhoud van Uwe Excellentie den raad ontving, de publieke opinie niet als rechter in zijne zaak interoepen, maar langs administratieven weg herstel van grieven te verzoeken;

dat adressant daarop aan Uwe Excellentie te kennen gaf, dat hij slechts dan den raad van Uwe Excellentie wenschte optevolgen, wanneer hij de verzekering kreeg niet noodeloos met rekwestreren tijd te doen verloren gaan, terwijl adressant de redenen, die hem hierin leidden, Uwe Excellentie daarbij duidelijk uiteenzette;

dat adressant hierop van Uwe Excellentie de pertinente verklaring mocht erlangen, dat Uwe Excellentie er geen bezwaar in zou zien het besluit van zijn ontslag weder intetrekken;

dat adressant dientengevolge naar *Java* is teruggekeerd, en, na aankomst aldaar, een daartoe stekkend verzoek aan Uwe Excellentie richtte;

dat adressant, *na zeven maanden te hebben gewacht*, tot zijne teleurstelling eene beschikking ontving, gedagteekend 2 December 1884, waarbij aan den adressant werd te kennen gegeven, dat de Regering zich *niet geroepen achtte* om een onderzoek intestellen *naar de redenen, die eene vorige Regering er toe hadden geleid, om adressant eervol uit 's lands dienst te ontslaan*, en dat adressants verzoek mitsdien, zoo als het was liggende, *voor geen inwilliging vatbaar was*, doch dat de Regering evenwel niet ongenegen was, om, bij voorkomende gelegenheid en overeenkomstig de wijze als 's lands belang zulks zou vorderen, op nieuw van addressants *kunde, ervaring* en *dienstijver* gebruik te maken, zoo hij zich daarvoor wilde beschikbaar blijven stellen;

dat adressant zich over die beschikking ten zeesrte moest verbazen in verband met de omstandigheid, dat *een der eerste* Regeringsdaden van Uwe Excellentie geweest was, den gepensioneerden Assistent-Resident Jhr. A. Wichers,

zwager van den Algemeenen Secretaris Mr. BERGSMA en broeder van den gewezen Minister van Marine Jhr. O. WICHERS, in activiteit te herstellen, en vele gelijke beschikkingen later nog ten aanzien van *niet op verzoek eervol* en *niet eervol* onder vorige Regeringen ontslagen ambtenaren volgden;

dat, naar adressant *uit Nederland* werd medegedeeld, de zucht van Uwe Excellentie, om gepleegd onrecht te herstellen, zelfs zóó ver ging, dat Uwe Excellentie aan de overweging van Z. E. den Minister van Kolonien zoude hebben onderworpen, om eenige onder vorige regeringen uit 's lands dienst *ontslagen klerken* weder in dien dienst optenemen, en dit van de zijde des Ministers, onder aanteekening, dat dergelijke beschikkingen uitsluitend tot de bevoegdheid van Uwe Excellentie behoorden, — zelfs de opmerking had uitgelokt, dat het terugkomen op beschikkingen van voorgangers niet *te ver* moest gedreven worden;

dat deze opmerking voorzeker adressant niet kon gelden, daar adressant vóór zijn vertrek uit *Nederland* van Z. E. den Minister van Kolonien de welwillende verzekering mocht ontvangen, dat deze adressants belangen bij Uwe Eexcellentie had aanbevolen;

dat, hoe vreemd de houding der Regering tegenover adressant ook mocht voorkomen, hij toch vermeende in de ontvangene beschikking niets anders te kunnen lezen, dan de bedoeling van Uwe Excellentie, om, zonder *uitdrukkelijke intrekking* van het bestuit van zijn ontslag, adressant weder in activiteit te herstellen, terwijl zelfs een der Bataviasche bladen van oordeel was, dat eene andere opvatting eene beschuldiging jegens Uwe Excellentie zoude in zich sluiten van eene tegenover adressant gepleegde mystificatie;

dat op grond dier opvatting adressant zich dan ook ter beschikking der Regering heeft gesteld;

dat, nu evenwel adressant ongeveer *twee jaren*, die sedert zijn terugkeer in *Indie* verloopen zijn, onverrichter zake

op herplaatsing heeft gewacht, en andere Regeringsbeschikkingen ook van Hare weinig goede gezindheid jegens adressant blijk gaven, er bij niemand meer eenige verwachting omtrent eene herplaatsing van adressant kon bestaan, en wel de overtuiging moet zijn gevestigd, dat de beschikking vervat in 's gouvernements besluit van 2 December 1884, alleen *buitengewoon beleefde en vroeger nimmer gebruikelijke wijze* van afwijzing van adressants verzoek om herstel in activiteit behelsde, terwijl adressant in de bewoordingen „*bij voorkomende gelegenheid en overeenkomstig de wijze als 's lands belang zal vorderen*" tuschen de reregels had behooren te lezen „dat er *geene gelegenheid* bestond van adressants diensten, overeenkomstig de inzichten der Regering, gebruik te maken;"

dat die beschikking met de daaraan blijkbaar ten grondslag liggende bedoeling, intusschen voor adressant tot resultaat heeft gehad:

a. dat de blaam door de vorige Regering op adressant, door het hem verleend eervol ontslag uit 's lands dienst, geworpen, door Uwe Excellentie is versterkt;

b. dat aan adressant door hem *noodeloos* ter beschikking der Regering te houden, een belangrijk finantieel nadeel is teweeggebracht;

c. dat adressant zich werkelijk ter beschikking der Regering achtende, in dien zin, dat Deze *in de daad* over zijne door Haar zelve geconstateerde „*kunde, ijver* en *geschiktheid*" wenschte te beschikken, zich niet bevoegd rekende in openbare geschriften zijne denkbeelden te ontwikkelen, omtrent tal van bestuursmaatregelen, die door adressant niet overeenkomstig het welbegrepen staatsbelang werden geacht, in de verwachting, dat hij zoude geroepen worden bij herplaatsing over dergelijke zaken te adviseren, en hij zijne meening dienaangaande zou kunnen uiteenzetten;

dat adressant reeds bij de ontvangst van Uwer Excellentie's besluit ddo. 1 Augustus 1871 No. 10, waarbij afwijzend

werd beschikt op zijn verzoek, om uitbetaling van tractement over den duur zijner in der tijd plaats gehad hebbende schorsing als Assistent-Resident van *Meester-Cornelis*, de verhouding begreep in welke hij *feitelijk* tegenover de Regering stond, en zich van af dat oogenblik ook niet meer ter beschikking der Regering beschouwde;

dat adressant lang heeft geaarzeld alvorens hij besloot onderwerpen van staatsbeleid door middel van de pers te bespreken, als niet overtuigd van het practisch nut er van, zoolang bij het parlement de apathie omtrent de gewichtigste onderwerpen van staatsbestuur werd waargenomen, die thans daaromtrent bestaat, doch dat eene omstandigheid, in de Uwer Excellentie hierbij eerbiedigst aangeboden Memorie in het breede uiteengezet, adressants overtuiging heeft gevestigd, dat verder zwijgen niet in het algemeen belang te verdedigen was;

dat aan adressant echter bij de eerste bespreking door middel der pers van een door de Regering genomen maatregel, waarmede dat belang ten zeerste gemoeid was, namelijk de wijze waarop de Regering tot de vergunning tot heropening der drukkerij van G. C. T. VAN DORP & Co. te *Semarang* was geraakt, van sommige zijden de opmerking was gemaakt, dat bij het bestaan van 's gouvernements besluit van 2 *December* 1884, en de daarop gevolgde verklaring van adressant, dat hij zich ter beschikking der Regering stelde, adressant zich niet stilzwijgend van de Regering mocht losmaken, door Hare Regeringsdaden aan kritiek te onderwerpen, maar eene *uitdrukkelijke verklaring* daaromtrent aan de Regering, alvorens tot de openbare bespreking van daden van regeringsbeleid overtegaan, meer regelmatig voorkwam;

dat adressant, bij nader inzien, die meening ook geheel moest deelen, en de zamenstelling der Uwe Excellentie hierbij met den meesten eerbied aangebodeu Memorie daarvan het gevolg is geweest;

dat adressant het tevens oorbaar achtte die Memorie

te doen drukken en algemeen verkrijgbaar te stellen, ten einde het publiek de gelegenheid te geven daaruit te zien, hoe onverdiend het tegen adressant gericht verwijt van een der Indische bladen was, dat hij door zijn zwijgen getoond had eigen belang te stellen boven publiek belang, terwijl adressant tevens wenschte aantetoonen waarom hij nu, na zulk een lang tijdsverloop, eerst tot de uitgifte eener brochure omtrent zijn bestuur te *Cheribon* zal overgaan;

dat uit de dagteekening der aangehaalde Memorie blijkt, dat de zamenstelling reeds ruim drie maanden geleden plaats vond, doch dat het afdrukken door eene onverwachte langdurige afwezigheid van *Java* van adressant geruimen tijd is vertvaagd;

dat intusschen Uwe Excellentie uit die Memorie zal kunnen ontwaren, waarom de adressant zich *niet meer* beschouwt *als ter beschikking der Regering te zijn.*

't Welk doende,

J. FAES.

BENGKALIS, 25 Maart 1886.

MEMORIE

AANGEBODEN AAN

ZIJNE EXCELLENTIE DEN GOUVERNEUR-GENERAAL

VAN

Nederlandsch-Indië

DEN HEER

OTTO VAN REES,

DOOR

J. FAES,

Oud-Resident van Cheribon.

Nadat mijne tegen den gewezen Regent van *Cheribon*, RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA, en zijne beide onwettige zonen RADEN SOMA en RADEN AHA ingediende klachten, de Regeering er toe hadden geleid genoemden Inlandschen Hoofdambtenaar te dwingen 's lands dienst te verlaten en zijne beide voormelde onwettige zonen, wegens verschillende, *meest onder het bestuur van mijn voorganger*, den Resident thans Directeur van Binnenlandsch Bestuur, P. F. WEGENER tegenover de Sultans familie en de Inlandsche bevolking gepleegde onrechtmatige handelingen *niet eervol* uit dien dienst te ontslaan, hetgeen later nog gevolgd werd door een *gelijk* ontslag van den derden onwettigen zoon van den Regent, RADEN KEMIS, werd ook mij bij gouvernements besluit dd. 1 Augustus 1883 No. 8, *niet op verzoek*, eervol ontslag uit 's lands dienst verleend.

Dit geschiedde, *tegen alle gebruiken in, bij geheel ongemotiveerd besluit*, d. w. z. zonder ééne overweging, zelfs *niet die, — welke anders bij ongevraagd ontslag nooit wordt gemist, — „dat op de verdere diensten van den betrokken „ambtenaar door de Regeering geen prijs wordt gesteld"*, terwijl ook de gewone formule *„wegens volbrachten dienst-tijd"* daaraan ontbrak.

Dit reeds bewijst dat de Regeering geene motieven *kon* vinden om den tegen mij genomen maatregel te rechtvaardigen.

Wel had ik twee en een halve maand vóór dat ontslag, bij kabinetsmissive dd. 22 Mei 1883, van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal F. 's JACOB de mededeeling ontvangen, „dat, gelijk mij bekend was, de Regent zijn pensioen op aanzegging der Regeering had gevraagd en verkregen, tengevolge van de door mij tegen hem ingebrachte klachten; dat uit de omstandigheid, dat de Regeering daarbij tegenover mij het stilzwijgen had bewaard, door mij de gevolgtrekking niet mocht worden gemaakt, dat mijne houding in mijne verwikkelingen met den Regent door de Regeering werd goedgekeurd; dat het tegendeel waar was; dat toch:

1o. ten hoogste moest worden afgekeurd, dat ik den Regent had te kennen gegeven, dat ik van zijne handelingen aan de Regeering niet zoude rapporteeren, als hij mij eene schriftelijke verklaring gaf, dat hij onmiddelijk zoude ophouden met tegen mij te intrigeeren.
2o. dat ik mij gemengd had in plaatselijk krakeel, en
3o. dat ik *waarde gehecht had aan zaken*, die mijne aandacht niet waard waren".

Zijne Excellentie gaf mij dientengevolge te kennen, dat de Regeering een ambtenaar, *over wien zij zulk een ongunstig oordeel* moest vellen, niet langer als *Resident* kon handhaven en mij mitsdien drie weken tijd werd gelaten, om *zelf* ontslag *uit 's lands dienst* te vragen.

De twee laatste argumenten vooral waren schitterende

blijken, hoe onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal 's JACOB het aan de Inlandsche Regenten en hoofden duidelijk werd gemaakt, hoe weinig de positie van een *Resident* bij de Regeering gold.

Hoe zulk eene geringschatting van het standpunt van Haren vertegenwoordiger het prestige van de Regeering zelve moest schaden, zal wel niet behoeven betoogd te worden.

Motieven die, *zoo de daarin vermelde feiten waar geweest waren* — hetgeen echter het geval *niet* was, — hoogstens reden tot eene beleefde opmerking zouden gegeven hebben, kwamen de Regeering zoo zwaarwichtig voor, dat zij er niet tegen opzag *dien vertegenwoordiger* aan het kabaal van een Regent en zijne handlangers prijs te geven.

Hoe mijn ontslag, ook algemeen als onrechtvaardig jegens mij en in de hoogste mate *onstaatkundig* door allen, die met de Cheribonsche kwestien bekend waren, werd veroordeeld, bevreemding verwekte die daad onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal 's JACOB niet.

Na eenigen tijd als suikerfabriekant op *Java* te hebben doorgebracht, keerde hij jaren geleden naar *Nederland* terug en hield daar tot aan zijn 62^{en} jaar verblijf, toen hij tot de hooge waardigheid van Opperlandvoogd van *Nederlandsch-Indië* werd verheven.

Het is eene bekende daadzaak, dat personen, die na een kort verblijf in *Indië* naar het *Moederland* teruggekeerd, dáár tot het tijdperk verblijven dat de hooge ouderdom intreed en dan weder in *Indië* komen, in den regel spoedig, hetzij physiek, hetzij intellectueel, soms in beiden, den invloed van het klimaat ondervinden.

Dit was ook onbetwistbaar bij den heer 's JACOB het geval. Goedig, doch zwak van karakter, geraakte hij spoedig onder invloeden, waardoor hij dan eens in deze dan in geene richting werd geslingerd, terwijl hierbij zich nog het ongelukkig geval voordeed, dat de overtuiging der

betrouwbaarheid zijner raadgevers telkens afwisselde, waardoor nu de eene dan de andere invloed bovendreef.

Tijdens mijn ontslag waren de invloeden van het Lid in den *Raad van Indië* Mr. NEDERBURGH en den *Directeur van Binnenlandsch Bestuur* D. PLES, beiden boezemvrienden van den Regent, de overheerschende.

Na de ontvangst van de aangehaalde kabinetsmissive antwoordde ik dadelijk aan de Regeering, dat ik van de gelegenheid, die zij mij had aangeboden om zelf ontslag uit 's lands dienst te vragen, *geen* gebruik zou maken.

Bij een onderhoud, hetwelk ik een paar weken later de eer had met Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal 'S JACOB te *Buitenzorg* te hebben, toonde ik hem op niet te weerspreken wijze aan, dat de bij de meergenoemde kabinetsmissive aangevoerde motieven, die mijn ontslag zouden wettigen, ten eenemale ongegrond en uit de lucht gegrepen waren.

Ik wees er op, dat men *behendig* de toedracht der zaak met betrekking tot mijn voorstel aan den Regent had uit zijn verband gerukt, door er in de onderwerpelijke kabinetsmissive, die naar men mij verzekerd had geheel het advies van Mr. NEDERBURGH teruggaf, *voorzeker niet zonder bedoeling*, geene melding van te maken dat ik aan dat voorstel had vastgeknoopt de voorwaarde, *dat de Regent, die toen ziek was, onmiddelijk na zijn herstel zelf pensioen zou vragen;* dat ik vermeend had in 's lands belang te handelen, door te trachten om, zoo toch het doel, namelijk *verwijdering van den Regent uit 's lands dienst* werd bereikt, het daarheen te leiden, dat het geene openbaarheid bekwam, hoe de Regeering sedert jaren *onverdiend* een Regent met eerbewijzen had overladen, terwijl daardoor ook moest aan het licht komen de treurige resultaten van het bestuur van den heer WEGENER als *Resident* van *Cheribon*, hetgeen ik wenschte te vermijden, omdat deze een oud vriend van mij en ik overtuigd was, dat hij ter goeder trouw had gedwaald".

Voorts vestigde ik er de aandacht van Z. E. op, dat uit de door mij ingediende rapporten afdoende bleek, dat niet *ik* mij in plaatselijk krakeel had gemengd, maar dat de oneenigheden onder het publiek in *Cheribon* uitsluitend een uitvloeisel waren van intrigues van den Regent, en de Regentspartij alles had gedaan om mij daarin te betrekken.

Ik vroeg Zijner Excellentie verder, of het aanging, dat men een *Resident*, zonder aanvoering van *één* enkel feit, waarop gedoeld werd, als motief om hem uit 's lands dienst te verwijderen aanvoerde, „dat hij waarde had gehecht aan zaken, die zijne aandacht niet waard waren".

Zonder in iets te doen blijken, dat ik Z. E. niet overtuigd had van de juistheid van het door mij aangevoerde, leidde dit in tegendeel tot de gemoedelijke ontboezeming *„Ja Resident U heeft daar in Cheribon een Augiasstal „gevonden"*, terwijl Z. E. daarop uitbundig werd in de betuiging zijner waardeering mijner bekwaamheid, energie en dienstijver.

De geheele loop dezer zaak zal door mij in een nader uittegeven geschrift omtrent mijn bestuur te *Cheribon* in het breede worden behandeld, en zal men daaruit zien, hoe weinig bij het verleenen van mijn ontslag aan zelfstandig handelen van den Gouverneur-Generaal 's JACOB kan gedacht worden.

De omstandigheid, dat in mijn ontslagbesluit de motieven, in de meerbesprokene kabinetsmissive vermeld, *niet* worden herhaald, levert wel het bewijs dat de Opperlandvoogd van de volslagene ongegrondheid daarvan door het onderhoud te *Buitenzorg* ook overtuigd was geworden.

Deze feiten waren natuurlijk slechts weinigen bekend en moest dus uit dat ontslag, door een groot deel van het publiek in *Indië* en de vele vrienden, die ik in *Nederland* tel, noodwendig de voor mij kwetsende gevolgtrekking worden gemaakt. dat ook *ik* hoogst laakbare handelingen had gepleegd.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal 's JACOB, niet alleen *Residenten* in hunne betrekking werden gehandhaafd, die de doorslaandste blijken van volslagen ongeschiktheid voor hun ambt gegeven hadden, maar men zelfs algemeen wees op het ergerlijk feit, dat een *Resident* op *Java* zich, tengevolge van dronkenschap zoodanig misdroeg, dat hij aan Hoofden en bevolking voortdurend ergenis gaf en het prestige van het gezach daardoor door het slik sleepte, dan moest uit de omstandigheid dat de Regeering *daarin* zelfs geen reden scheen te vinden dien hoofdambtenaar te ontslaan, onvermijdelijk de conclusie worden gemaakt, dat mij nog erger tekortkomingen of misdragingen konden worden ten laste gelegd.

Bij menigeen wilde het er maar niet in, dat ik de door mij ondervondene bejegening uitsluitend te danken had aan het drijven van de heeren Mr. NEDERBURGH en PLES.

Ik was het daarom aan mij zelven verplicht mij van den daardoor bedektelijk door de Regeering op mij geworpen blaam te zuiveren.

Dat doel kon slechts langs twee wegen worden bereikt, n. l. of door intrekking te erlangen van het besluit van mijn ontslag of door publiceering der feiten betrekkelijk de zooveel gerucht gemaakt hebbende Cheribonsche kwestien.

De eerste weg was niet alleen voor mij het verkieslijkst, maar strookte ook meer met het algemeen belang, dat voor ons koloniaal bestaan vordert dat het sedert de laatste jaren reeds zoo zeer geknakte prestige van het gezach niet langer met voeten getreden wordt.

Sommige Regenten buiten *Cheribon* hadden reeds bij den aanvang mijner met den gewezen Regent RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJÀ gerezen geschillen openlijk en onbewimpeld hunne overtuiging uitgesproken dat, welken loop de zaak ook nemen mocht, ik, met het oog op het hoog aanzien, in hetwelk die Regent bij de Regeering stond en den onverklaarbaren grooten invloed, die hij op

sommige hooggeplaatste personen uitoefende, ongetwijfeld de onaangename gevolgen van het tusschen ons ontstaan conflict zoude moeten ondervinden. Dit denkbeeld werd niet weinig versterkt door het volgende feit:

Zooals bekend is, had de Regent, om zijne netten tegen mij te spannen, zich de medewerking van enkele particulieren en verschillende ondergeschikte ambtenaren, niet bij het *Binnenlandsch Bestuur* werkzaam, weten te verzekeren.

Deze bleven mij zoolang in de couranten met lasterlijke aantijgingen bestoken tot dat de pers, beter ingelicht, de verdere opname van dergelijke artikelen weigerde.

Geen dier ambtenaren kon één persoonlijke grief tegen mij aanvoeren. Een hunner, die nog al geruimen tijd de meeste welwillendheid en vele beleefdheden van mij had ondervonden, ging zelfs zóóver, dat hij, terwijl hij dagelijks een gastvrij onthaal aan mijne tafel vond, zich leende om op verzoek van den Regent voor hem een lasterlijk courant-artikel tegen mij op te stellen en aan een Semarangsch dagblad te doen inzenden.

Dat de Regeering het voor die ambtenaren, waaronder er zich bevonden die zich niet ontzagen openlijke demonstratien tegen mij te doen, eene overplaatsing in eene andere Residentie en eene ontevredenheidsbetuiging aan twee der belhamels voldoende achtte, vermeerderde niet weinig het geloof aan den invloed, dien de *Regent* te *Batavia* uitoefende, en won daardoor ook het denkbeeld veld, dat zijne handlangers daaraan de anders onbegrijpelijke lankmoedigheid der Regeering te danken hadden.

Het behoeft geen betoog, dat de indruk, die mijn ontslag op de Inlandsche Regenten en Hoofden gemaakt heeft, ten zeerste heeft moeten bijdragen tot vermindering van het prestige van het Europeesch gezach, hetwelk in de laatste twintig jaren door verschillende oorzaken, waaromtrent ik in latere geschriften meer in bijzonderheden zal treden, al zoo zeer is getaand.

Onder deze omstandigheden mag het wel de aandacht trekken, dat de overige Cheribonsche Regenten en voorname hoofden mij openlijk, na mijn ontslag, van hunne groote sympathie deden blijken en bij de mij, bij gelegenheid der mij gegeven afscheidsfeesten toegebrachte heildronken, hunne bevreemding niet ontveinsden over den ten mijnen aanzien genomen maatregel.

Getuigde dit aan den eenen kant van groote waardeering, welke mogelijk ook voedsel vond in den haat, dien de overige Regenten van *Cheribon* den gewezen Regent RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA toedroegen, aan den anderen kant moest die waardeering er juist te meer toe leiden om bij de Inlandsche hoofden de overtuiging te vestigen, dat de Regeering, door mij te ontslaan, een afschrikkend voorbeeld voor mijne ambtgenooten had willen stellen, om ten opzichte van bij Haar in aanzien staande Regenten geene onthullingen te doen, die Haar zouden kunnen dwingen hen uit 's lands dienst te verwijderen, waardoor aan Hare onfeilbaarheid bij de toekenning van onderscheidingen aan Regenten twijfel moest ontstaan.

Voor de Residenten moest mijn ontslag wel als eene vingerwijzing worden beschouwd, om aan zoodanige Regenten niet te tornen.

En waar moest het bij *zulke* opvattingen heen met *de bescherming van den Inlander tegen willekeur, van wien ook*, zoo pertinentelijk bij art. 55 van het Regeerings Reglement als een der *eerste* plichten van den Gouverneur-Generaal voorgeschreven?

Wat moest de Inlander denken omtrent den wil der Regeering tot opvolging van het uitdrukkelijk voorschrift in het tweede lid van het aangehaald art. nedergelegd en luidende:

„*Hij* (de Gouverneur-Generaal) *zorgt dat de besturende „ambtenaren de daaromtrent bestaande of nader uittevaar-„digen verordeningen stiptelijk* nakomen en dat de Inlanders „overal gelegenheid gegeven worde om vrijelijk klachten „in te leveren".

Welken indruk heeft alzoo mijn ontslag op de Inlandsche bevolking moeten maken?

Omtrent den knak, die dat ontslag, zoowel aan het prestige van het gezach, als aan het vertrouwen der Inlandsche bevolking op bescherming tegenover willekeurige handelingen harer Hoofden moest toebrengen, was dan ook maar één stem, zelfs bij hen, die vermeenden dat de Regeering mij zonder ernstige grieven niet zoude ontslagen hebben.

Eene intrekking van mijn ontslag, besluit zou niet alleen het jegens mij gepleegd onrecht herstellen en mij van den onverdiend op mij geworpen blaam zuiveren, maar tevens op afdoende wijze een einde maken aan elk denkbeeld, dat er bij de Regeering *vrees* voor sommige Regenten bestond, welke meening zeker bij vele Inlandsche hoofden niet weinig was vermeerderd door het destijds verspreid gerucht, als zoude de toenmalige Directeur van Binnenlandsch Bestuur D. PLES, in weerwil van al hetgeen tegen den Regent bewezen was, aan de Regeering hebben geadviseerd hem *om politieke redenen* als zoodanig te handhaven.

Door de publiceering der feiten, zooals die zich in de Cheribonsche kwestien hadden ontwikkeld, kon ik zeker tegenover het *Europeesch* publiek, zoowel hier als in *Nederland* grootere genoegdoening verkrijgen, dan door herstel in 's lands dienst, omdat mij dan de gelegenheid was geopend om de drijvers tegen mij aan eene uitspraak der publieke opinie prijs te geven, die ongetwijfeld weinig streelend voor hen moest zijn, maar daardoor werd het geknakt prestige van het Europeesch gezach tegenover de Regenten en Inlandsche hoofden niet hersteld, ja moest de kennisname dier feiten bij deze er zeker toe bijdragen geen hoog denkbeeld te hebben van de politieke eerlijkheid van sommige hooggeplaatste ambtenaren.

Het was vooral deze overweging, die mij noopte pogingen aantewenden, om langs administratieven weg herstel van grieven te bekomen en slechts voor het geval ik daarin niet mocht slagen het middel van publiciteit te baat te nemen.

Van de Regeering, die mij had ontslagen, ware het dwaas geweest eene intrekking van mijn ontslag besluit te verwachten.

Er bleef mij dus niets anders over dan een beroep te doen op het Opperbestuur, dat mijns inziens, met het oog op art. 37 van het Regeerings Reglement geroepen was om omtrent mijne bezwaren te beslissen.

Art. 49 van dat Reglement luidt:

„Behoudens de uitzonderingen bij dit reglement bepaald, „worden de ambtenaren benoemd, *ontslagen* en op pensioen „gesteld door den Gouverneur-Generaal, *overeenkomstig „regels bij algemeene verordening gesteld*".

Nu zijn zoodanige regels wel vastgesteld voor het *benoemen* en *op pensioen stellen* van ambtenaren, doch is men tot nog toe in gebreke gebleven ook aan dat gedeelte van het Regeerings Reglement uitvoering te geven, hetwelk mede pertinentlijk het vaststellen eener algemeene verordening voorschrijft, houdende regels, naar welk alleen *ontslag* van ambtenaren mag plaats vinden.

Vermits nu uit dit voorschrift onzer *Indische grondwet* blijkt, dat de wetgever den Gouverneur-Generaal geene bevoegdheid tot het *willekeurig* verleenen van ontslag aan ambtenaren heeft willen toekennen en art. 37 van het Regeerings Reglement bepaald dat:

„de Gouverneur-Generaal is met opzicht tot de uitoefening „van zijne waardigheid *verantwoordelijk* aan den Koning", terwijl volgens art. 59 der Grondwet voor het koningrijk der Nederlanden het *Opperbestuur* der koloniën en bezittingen van het Rijk *bij den Koning* berust, — volgt *daaruit dat*, zoolang daaromtrent geene bijzondere bepalingen bestaan, ook een beroep op den Koning moet zijn toegelaten, wanneer een Indisch ambtenaar vermeent onverdiend uit 's lands dienst, al ware het dan ook *eervol*, te zijn ontslagen.

Dit beginsel werd vroeger ook steeds door het Opperbestuur gehuldigd, zooals o. a. blijkt uit de voordracht van den Minister van Koloniën Mr. J. Loudon in het

laatste van 1861 gedaan om het besluit van 12 April van dat jaar No. 1, waarbij de Resident van *Rembang*, H. C. BEKKING, niet eervol uit 's lands dienst werd ontslagen òf weder in te trekken òf te wijzigen, waarop, *ingevolge 's Konings last*, bij ministerieele depêche van 7 Januari 1862 La. N/No. 58 een nader onderzoek in de bekende Rembangsche kwestie werd ingesteld, hetwelk aan Uwe Excellentie, — destijds Resident van *Soerabaija*, — werd opgedragen en tengevolge had, dat het besluit van 12 April 1861 No. 1 *in naam* gewijzigd, doch *feitelijk werd ingetrokken* door 's gouvernemeuts besluit dd. 27 April 1863 No. 14, waarbij aan den heer BEKKING, geheel overeenkomstig zijn aan den Koning uitgedrukt verlangen, alsnog verleend werd een *eervol* ontslag *op verzoek* uit 's lands dienst, met behoud van recht op pensioen.

Ik veroorloof mij hieromtrent eenige uitweiding met het oog op een nader te bespreken ministerieele beschikking in mijne zaak.

Mijn eerste werk na het bekomen ontslag was er de aandacht van den Minister van Kolonien op te vestigen dat, zoo men in weerwil van het Regeerings Reglement, *geen geheel autocratische Regeering* in Indië wilde toelaten, het ontslag van ambtenaren althans van Residenten, dringend bij algemeene verordening diende te worden geregeld, daar nu elk Landvoogd het in zijne macht had om door een afschrikkend voorbeeld te stellen het den Residenten duikelijk te doen gevoelen, dat zij geene zaken, waarover de Regeering ongaarne den sluïer gelicht zag, moesten aanroeren. Daardoor werd elke contrôle van het Opperbestuur en de Staten Generaal over de Indische Regeering illusoir.

Opmerkelijk is het, dat in het Koloniaal Verslag over 1883 met geen woord melding wordt gemaakt van mijn ontslag, noch van hetgeen met het eervol ontslag van den gewezen Regent RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA verband hield, terwijl hieromtrent alleen bekend gesteld werd „*dat hij dit ontslag had gevraagd*".

Nog meer moest het bevreemden, dat in dat Verslag geen woord gerept werd van den treurigen toestand, waarin de bevolking van *Kandanghauer* gebracht was en de buitengewone maatregelen die noodig waren om haar van hongerdood te vrijwaren!

Een spoedig vertrek naar *Nederland* achtte ik verder in mijn belang noodig.

Ik was ten volle overtuigd, dat ik op de medewerking van den toenmaligen Minister van Kolonien, den heer F. G. VAN BLOEMEN WAANDERS, rekenen kon. Deze kende mij sedert jaren persoonlijk niet alleen, maar hij kende ook den gewezen Regent RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA van nabij. Immers was de heer WAANDERS van Maart 1866 tot Juli 1867 Resident van *Cheribon* geweest, terwijl hij, nauwelijks als zoodanig opgetreden, met dien Inlandschen hoofdambtenaar, wegens diens verregaande aanmatiging en ongepaste houding tegenover het hoofd van gewestelijk bestuur, in botsing kwam.

Maar de weinige welwillendheid, waarmede de Tweede Kamer der Staten Generaal zijne optreding als Minister van Kolonien had begroet en de weinig parlementaire aanvallen, waaraan hij bij de verdediging der door hem ingediende begrooting van enkele zijden bloot stond, maakte het twijfelachtig of de heer WAANDERS lang lust zoude gevoelen zijne portefeuille te behouden.

Bij de optreding van een nieuwen Minister van Kolonien, die geheel met de toedracht der *Cheribonsche* kwestien onbekend was, kon met zekerheid worden voorspeld, dat, wanneer ik mijne zaak bij het Opperbestuur aanhangig maakte, ik in ieder geval op geen spoedige beschikking zoude kunnen rekenen.

Het besluit stond evenwel bij mij vast, om zoo ik niet dadelijk eene bepaalde toezegging kreeg, dat een beroep op het Opperbestuur tot het gewenschte resultaat zoude leiden, van iedere poging, om langs administratieven weg herstel van grieven te verkrijgen, aftezien en, door de

uitgifte eener brochure, mij tegenover het publiek te zuiveren van den door de Regeering op mij geworpen blaam.

Ik werd daartoe geleid door de omstandigheid, dat mij eene aanbieding was gedaan om mij aan de journalistiek te verbinden, met een inkomen, hetwelk mij, gevoegd bij het pensioen van *f* 450.— s' maands, waarop ik aanspraak had, in de gelegenheid zoude stellen om voorttegaan aan eenige familieleden den steun te blijven verleenen, dien zij behoefden en tot nog toe van mij hadden genoten.

Ik had dit voorstel tot mijn terugkeer uit *Europa* in bedenking gehouden, terwijl ik er op had gerekend binnen *vier* maanden op *Java* terug te zijn.

Mijn vertrek naar *Nederland* ondervond al dadelijk vertraging doordien mijn verzoek bij ontvangst van mijn besluit van ontslag *op* 8 *Augustus* 1883, om *dadelijk* het bestuur van *Cheribon* aan den Secretaris der Residentie te mogen overgeven, geweigerd en ik gelast werd de komst van mijn opvolger, den heer SPAAN, aftewachten, — die eerst den 31 Augustus d. a. v. zijne bestemming bereikte.

Op dit eigenaardig feit, waardoor ik, na de bekendwording van dat ontslag, gedwongen werd nog drie weken het bestuur over *Cheribon* te blijven voeren, op het oogenblik dat de Regentspartij mijne verwijdering uit 's lands dienst als een door haar behaalden triomf moest beschouwen, vestig ik bij voorbaat de aandacht.

Met de eerste fransche mail van *October* naar *Nederland* vertrokken, overviel mij op mijne doorreis te *Brussel* eene hevige ongesteldheid welke mij op nieuw een paar weken oponthoud veroorzaakte.

Toen ik in het laatst van *November* te *'s Hage* aankwam, was juist de Minister van Kolonien van BLOEMEN WAANDERS als zoodanig afgetreden en de portefeuille van dat departement tijdelijk opgedragen aan den Minister van *Oorlog* A. W. P. WEITZEL.

Daar het zich destijds liet aanzien dat het lang zou duren eer iemand genegen zou bevonden worden de portefeuille

van Kolonien te aanvaarden en het met zekerheid mocht worden aangenomen, dat geen tijdelijk Minister in mijne zaak eene beschikking zou nemen, was mij door de aftreding van den Minister WAANDERS alle vooruitzicht benomen, om langs administratieven weg spoedig herstel van grieven te bekomen, en besloot ik van alle pogingen daartoe aftezien, eene brochure over de Cheribonsche kwestien en de houding der Regeering tegenover mij, uit de door mij medegebrachte aanteekeningen, zamen te stellen, die te doen drukken en daarna naar *Indië* terug te keeren, om het mij gedaan aanbod, ten aanzien der journalistiek, te aanvaarden.

Ik was juist met dat gedeelte mijner brochure gereed, waarbij de toestand werd geschilderd der Residentie *Cheribon*, zooals ik die bij de aanvaarding van het bestuur over dat gewest gevonden had, voornamelijk met betrekking tot het *Regentschap Cheribon*, hetwelk onder het *direct* bestuur *van den Resident* staat, en had ik van dat geschrift eenige exemplaren door middel van den hectograaf laten drukken, toen Uwe Excellentie tot de hooge waardigheid van Opperlandvoogd dezer gewesten werd geroepen.

Op aanraden van een tweetal leden der Tweede Kamer van de Staten Generaal, die van mijne brochure, voor zoover die gereed was, hadden kennis genomen, zond ik Uwer Excellentie een afdruk daarvan ter lecture.

Ik deed dit bij begeleidend schrijven, waarin ik Uwe Excellentie in het kort mededeelde de bejegening, die ik van de Regeering had ondervonden, de blaam, die zij, door het mij verleend ontslag, op mij had geworpen en de noodzakelijkheid waarin ik daardoor gebracht was, mij daarvan te zuiveren, terwijl ik tot dat einde publiciteit aan al hetgeen op de Cheribonsche kwestie betrekking had wenschte te geven.

Ik eindigde den brief met de aanteekening, dat de kennisname van het Uwer Excellentie in afdruk gezonden geschrift Haar mogelijk aanleiding zou geven om maatregelen

te nemen, die het voor mij onnoodig zouden maken, het middel van publiciteit te bezigen, en dat, voor het geval Uwe Excellentie terzake nadere inlichtingen wenschte te bekomen, mijn adres was ,,Koningstraat No. 28".

Daar dit de *laatste* maal is, welke ik mij omtrent het mij verleend ontslag uit 's lands dienst tot de Regeering zal wenden, overtuigd als ik eindelijk ben, dat het slechts een ijdele hoop zou wezen langer herstel van grieven van Haar te verwachten, zou houde Uwe Excellentie het mij ten goede, dat ik zonder eenige terughouding alles mededeel wat bij mij die overtuiging heeft gevestigd.

In verband hiermede moet ik verklaren, dat *ik* aanvankelijk van den door mij tegenover Uwe Excellentie in *Nederland* gedanen stap weinig heil verwachtte.

Ik behoorde vroeger ongelukkig niet tot degenen, die zich op het voorrecht der bijzondere sympathie van Uwe Excellentie konden beroemen. Het tegendeel was waar. Jaren lang stond de vijandige gezindheid van Uwe Excellentie mijne belangen in den weg en ondervond ik dit bij den grooten invloed, die Uwe Excellentie als Lid en later als Vice-President van den *Raad van Indie* zoo geruimen tijd uitoefende, maar al te zeer in mijn ambtelijken loopbaan.

Op welken grond mocht ik mij nu vleien, dat hierin ten mijne gunste verandering zoude zijn gekomen?

Wel was het mij bekend, dat Uwe Excellentie vóór Hare benoeming tot Gouverneur-Generaal zich aan een paar personen in den Haag had uitgelaten dat, ofschoon Uwe Excellentie nooit eenige sympathie voor mij gevoeld had, *zij* mij niet zoude hebben ontslagen en dat Uwe Excellentie dat ontslag zeer veroordeelde, maar ik had geen den minsten waarborg, dat Uwe Excellentie niet van oordeel was, dat, nu het kwaad toch eenmaal door eene *vorige Regeering* was bedreven, zij zich voor de gevolgen niet aansprakelijk achtte en zich daarover dus weinig behoefde te bekommeren.

Onbewimpeld had ik die zienswijze ook aan een der twee leden van het Parlement medegedeeld, die mij had aangespoord Uwe Excellentie een afdruk van het door mij zamengesteld geschrift ter lecture aan te bieden.

Van dezen Volksvertegenwoordiger, die Uwe Excellentie sedert ettelijke jaren, zoowel in *Indie* als in *Nederland*, van nabij kende, kreeg ik evenwel ten antwoord, dat Uwe Excellentie in de laatste jaren in vele opzichten tot gewijzigde inzichten was gekomen; dat Uwe Excellentie *niet* behoorde tot hen, van wien evenals eenmaal van de BOURBONS moest getuigd worden, „dat zij niets geleerd en niets vergeten hadden"; dat de positie van het niet verantwoordelijk Lid, later Vice-President van den *Raad van Indie*, eene geheel andere was dan die van den verantwoordelijken Gouverneur-Generaal; dat, wat er ook al of niet waar mocht zijn van de vroeger zoo menigmaal voorgebrachte bewering, dat Uwe Excellentie zich voorheen als Regeeringslid in personeele zaken geheel door sympathiën en antipathiën liet leiden, Uwe Excellentie juist omdat de gevoelens van Uwe Excellentie ten mijnen opzichte in Indie vrij algemeen bekend waren, voorzeker de gelegenheid niet zoude laten voorbijgaan, om, door intrekking van het besluit van mijn ontslag, waardoor de vorige Regeering zulk een knak aan het prestige had toegebracht, het bewijs te leveren, dat Uwe Excellentie zich als Gouverneur-Generaal geheel van dergelijke indrukken wist vrij te maken.

De bevestiging dezer zienswijze vermeende ik reeds den volgenden dag na de afzending van mijnen brief te mogen zien in de ontvangst van een briefkaart van Uwe Excellentie, gedagteekend 19 Februari 1884, luidende:

„Gaarne zal ik u vóór mijn vertrek ontmoeten. Zou „het u convenieeren morgen (Woensdag) te half één ure „'s namiddags te mijnen huize Boschkant 33 te komen".

De welwillende ontvangst, welke mij te beurt viel toen ik aan de uitnoodiging van Uwe Excellentie gevolg gaf,

moest mij wel in het denkbeeld versterken, dat de vroegere jegens mij gekoesterde gevoelens, plaats hadden gemaakt voor die van bijzondere belangstelling.

Zonder in bijzonderheden te treden omtrent het plaats gehad hebbend onderhoud, zij het genoeg hier in herinnering te brengen, dat Uwe Excellentie mij te kennen gaf mij tot dat onderhoud te hebben uitgenoodigd, ten einde mij den raad te geven om, wanneer ik bij mijn voornemen bleef volharden om over de *Cheribonsche* kwestie eene brochure uittegeven, deze in beknopter vorm te gieten dan dien van het concept Uwe Excellentie aangeboden, daar de weinige opgewektheid, welke in *Nederland* bestaat om van *Indische* geschriften kennis te nemen, mij anders aan de kans blootstelde van weinig of geene lezers te vinden. Uwe Excellentie verklaarde mij evenwel, dat Uwe Excellentie het *meer* in mijn belang achtte om *aftezien* van het voornemen om, door de uitgifte eener brochure, het publiek rechter in mijne zaak te maken, en gaf Uwe Excellentie mij den raad, langs administratieven weg, herstel van grieven te zoeken door een beroep te doen op Z. M. DEN KONING.

Dit gaf mij, naar ik meende, gelegenheid mij nog nader te verzekeren, in hoever ik op den *in dezen alles afdoenden steun Uwer Excellentie* te rekenen had, teneinde mij daarnaar te kunnen regelen omtrent hetgeen mij te doen stond.

Ik zat *en zit nog* op zoodanige lasten, dat het bedrag van mijn pensioen niet voldoende is om alles wat ik noodig heb om overeenkomstig mijn stand te leven en de andere op mij rustende verplichtingen te vervullen, daaruit te kunnen bestrijden.

Het was voor mij niet gemakkelijk om een werkkring te vinden, welke mij in de gelegenheid stelde het ontbrekende aan te vullen, doch mij tevens verzekerde niet te worden terug gedrongen tot eene maatschappelijke positie beneden die, welke door mij het laatst in het ambtelijke was ingenomen.

Nu had zich zoodanige gelegenheid voor mij voorgedaan, doordien mij kort na het mij verleend ontslag een voorstel was gedaan om mij, tegen een voldoend honorarium, aan de journalistiek te verbinden, en, zoo als gezegd is, had ik dit voorstel in bedenking gehouden tot mijne terugkomst op *Java*, terwijl ik bij mijn vertrek gerekend had binnen *vier maanden* aldaar terug te zijn.

Juist was door mij een schrijven van *Java* ontvangen, waarin er op werd aangedrongen mij ten spoedigste omtrent het al of niet aannemen van dat voorstel te verklaren. *Een en ander legde ik duidelijk aan Uwe Excellentie bloot.*

Ik wees er Uwe Excellentie op, dat, hoewel het door mijn ontslag geschokt prestige van het gezach, alleen door eene intrekking van het betrekkelijk besluit tegenover de Inlandsche Regenten en Hoofden kon worden gereleveerd en ik daarom aan zoodanigen maatregel de voorkeur moest geven, ik de kans niet mocht loopen van *noodeloos* te rekwestreeren.

In de eerste plaats zoude eene afwijzing van mijn verzoek voor mij zelven in alle opzichten de nadeeligste gevolgen hebben.

Door den administratieven weg in te slaan, moest ik bedanken voor het mij gedaan aanbod ten aanzien der journalistiek, en daardoor de gelegenheid laten voorbijgaan het onvoldoend inkomen, hetwelk ik, bij mislukking van de poging om in activiteit hersteld te worden, aan pensioen zoude genieten, op eene gewenschte wijze te kunnen aanvullen. Zonder zekerheid van welslagen mocht ik mij aan zulk een finantieel verlies niet blootstellen.

Bovendien is het overbekend, hoe bij de Indische Regeering vroeger steeds de gewoonte was ingeworteld om op verzoeken, die men *niet* wenschte intewilligen, alle mogelijke autoriteiten te hooren, mogelijk gemakshalve om niet verplicht te zijn naar motieven tot afwijzing te zoeken, maar die geheel of ten deele uit de betrekkelijke adviezen te kunnen overnemen. Zoodanig broeijingsproces moest

natuurlijk de actualiteit mijner zaak doen verloren gaan en de belangstelling van het publiek zoodanig verminderen dat, wanneer ik toch moest eindigen het publiek oordeel omtrent de houding der Regeering tegenover mij interoepen, velen geen lust meer zouden gevoelen van mijn geschrift kennis te nemen, zoodat noodeloos uitstel mijne belangen ten deze niet anders dan schaden kon.

Na het een en ander aan de welwillende overweging van Uwe Excellentie te hebben onderworpen, wees ik er Haar tevens op, dat, nu de heer 'S JACOB als Gouverneur-Generaal van *Nederlandsch-Indie* afgetreden en door Uwe Excellentie was vervangen, Z. M. DE KONING wel niet anders kon doen dan Uwe Excellentie op mijn verzoek te hooren, terwijl met zekerheid was vooruit te zien, dat Z. M. overeenkomstig het advies van Uwe Excellentie zoude beschikken, zoo mijn rekest al niet dadelijk *ter beschikking* aan Uwe Excellentie werd gezonden. Ik gaf daarom als mijne overtuiging te kennen, dat de beslissing op mijn eventueel in te dienen verzoekschrift *geheel van de zienswijze van Uwe Excellentie afhing*, en drukte dientengevolge de hoop uit, dat Uwe Excellentie met het oog op het groote belang, hetwelk ik ook *uit een finantieel oogpunt* er bij had om geen tijd met noodeloos rekwesteeren te doen verloren gaan, het niet onbescheiden van mij zoude vinden, dat ik Uwe Excellentie verzocht om mij bepaaldelijk medetedeelen wat ik ten deze van Uwe Excellentie te wachten had.

Uwe Excellentie antwoordde mij daarop *woordelijk* het volgende:

„Ik geef u de stellige verzekering dat ik niets tegen u „heb; dat ik niet begrijpen kan hoe de Indische Regeering, „na u in uwe kwestien met den Regent in het gelijk gesteld „te hebben en dezen te hebben gedwongen 's lands dienst „te verlaten, *u* uit dien dienst heeft kunnen ontslaan".

„Ik zal dan ook in de intrekking van dat besluit geen „bezwaar zien. Ik weet wel dat het voor een optredenden

„Gouverneur-Generaal een gewichtige zaak is om een besluit „van zijn voorganger, waarbij een Resident *ongevraagd* „uit 's lands dienst, al is het dan ook *eervol*, is ontslagen, „ongedaan te maken, omdat het gezach hoog moet worden „gehouden; maar wanneer door zoodanig ontslag het pres- „tige van het gezach zoo ernstig is geschokt, als in uwe „zaak heeft plaats gehad, vind ik het verstandiger zulk „een besluit weder intetrekken dan koppig daaraan te „blijven vasthouden".

Deze pertinente verklaring maakte op mij zóó zeer den indruk dat ik van herstel van grieven langs administratieven weg verzekerd kon zijn, dat ik de veronderstelling van het tegendeel op dat oogenblik als eene grove miskenning van Uwer Excellentie's karakter zoude beschouwd hebben.

Dit was ook de meening van het Lid der Tweede Kamer van de Staten Generaal, die mij het oordeel over Uwe Excellentie had medegedeeld, waarvan hiervoren is gewag gemaakt.

Wel werd ik van verschillende andere zijden tot omzichtigheid aangemaand; wel werd beweerd, dat aan verklaringen op Staatsbeleid gegrond niet altijd die waarde kon worden gehecht, die ik er aan toekende; wel vermeenden anderen dat, zoo op het oogenblik bij Uwe Excellentie de overtuiging bestond dat het hooghouden van het gezach de intrekking van het besluit van mijn ontslag dringend voorschreef, ik de zekerheid niet had, dat Uwe Excellentie eenmaal in *Indie* gekomen zich niet het denkbeeld zou laten opdringen dat, al kon een Regeeringsbeschikking, zelfs van een voorgaand bestuur, den toets van rechtvaardigheid en die eener wijze staatkunde niet doorstaan, de waardigheid der Regeering medebrengt om daarop niet terug te komen, welke zienswijze, zoo ik goed onderricht ben, *in mijne zaak* de *Raad van Indie* was toegedaan; maar daar deze beschouwingen *en nog anderen, die ik hier liever niet vermeld*, uitgingen van Uwe Excellentie's politieke tegenstanders, vermeende ik dat zich uit deze

omstandigheid alleen zoodanige pessimistische opvatting liet verklaren. Ik kon die meening dan ook niet deelen en zoude destijds zelfs gevreesd hebben om, door waarde aan dergelijke beschouwingen te hechten, de oprechtheid van het karakter van Uwe Excellentie in twijfel te trekken.

Ik laat het nu nog aan het oordeel van Uwe Excellentie over, of ik *kon* en *mocht* veronderstellen, dat Uwe Excellentie, *nadat ik Haar duidelijk het groot finantieel nadeel had voorgehouden, hetwelk een noodeloos rekwesteeren voor mij zou na zich slepen*, mij de pertinente verklaring zoude hebben afgelegd, *dat Uwe Excellentie in de intrekking van mijn besluit van ontslag geen bezwaar zou zien*, indien het voornemen niet bij Uwe Excellentie vaststond, daaraan gevolg te geven.

Vooral mocht ik dit niet, omdat ik juist van die verklaring afhankelijk had gemaakt of ik al dan niet den administratieven weg ten deze zou inslaan.

In de stellige overtuiging, dat mij hierin geen teleurstelling *kon* te wachten staan, schreef ik dan ook bij mijne tehuiskomst dadelijk een brief naar *Java*, waarbij ik bedankte voor het mij gedaan aanbod ten aanzien der journalistiek en diende ik aan Z. M. DEN KONING een rekwest tot herstel van grieven in.

Bij beschikking van den Minister van Kolonien werd ik ingevolge kabinetsrescript van Z. M. DEN KONING met mijn verzoek naar Uwe Excellentie verwezen.

Uit een onderhoud, hetwelk ik de eer had daarop met Z. E. den Minister van Kolonien te hebben, vernam ik, dat die verwijzing een gevolg was van de omstandigheid, dat Zijne Excellentie, in afwijking van hetgeen zooals ik reeds gezegd heb, den heer J. LOUDON hieromtrent dacht, welke zienswijze ook door Uwe Excellentie werd gedeeld, van oordeel was, dat, zoolang nog geen gevolg was gegeven aan het voorschrift van art. 37 van het Regeerings Reglement, luidens hetwelk eene algemeene verordening moet worden vastgesteld, welke de regels bepaalt naar welke

ambtenaren kunnen worden ontslagen, de Gouverneur-Generaal de eenige autoriteit was, bevoegd om op verzoeken als dat door mij ingediend eene beschikking te nemen, *terwijl de verwijzing naar Uwe Excellentie van zelve in zich sloot, dat bij het Opperbestuur tegen de inwilliging van mijn verzoek geene bezwaren bestonden.*

Hoezeer ik de opvatting van den Minister omtrent de uitsluitende bevoegheid van den Gouverneur-Generaal in casu in strijd achtte met art. 59 der grondwet en art. 37 van het Regeerings Reglement, kon die beschikking mij niet anders dan welkom zijn met het oog op de mij door Uwe Excellentie zoo pertinente gedane verklaring, dat zij geen bezwaar er in zou zien mijn ontslag besluit weder in te trekken!

Vol vertrouwen vertrok ik daarop zoo spoedig mogelijk naar *Indie* en kwam op 12 Mei 1884, nu ruim *zestien* maanden geleden te *Batavia* aan.

In dat vertrouwen werd ik nog meer versterkt door de verzekering, welke ik van den Minister van Kolonien, bij gelegenheid van mijn afscheidsbezoek, mocht verkrijgen, dat Zijne Excellentie met dezelfde mail, waarmede ik naar *Indie* vertrok mijne belangen bij Uwe Excellentie had aanbevolen.

Bij dat bezoek had Zijne Excellentie de Minister tevens de welwillendheid mij den raad te geven om bij de indiening mijner Memorie van grieven aan de Indische Regeering, die welke door mij aan het Opperbestuur was aangeboden, met de vermelding van eenige toen besprokene feiten aantevullen.

Daar ik in *Nederland* daartoe geen tijd meer had, moest ik dit bij mijne terugkomst in *Indie* doen en kon ik daardoor eerst den *2en Juni* mijn rekwest met bedoelde Memorie der Regeering aanbieden.

Intusschen had de benoeming van den Resident van *Semarang* P. F. WEGENER, mijn onmiddelijken voorganger te *Cheribon*, tot Directeur van Binnenlandsch Bestuur plaats.

Bij velen maakte dit den indruk dat Uwe Excellentie ten mijnen opzichte van inzichten was veranderd.

Evenals aan de benoeming van Mr. BERGSMA tot Algemeenen Secretaris, kende ik aan die van den heer WEGENER tot Departementschef van Binnenlandsch Bestuur een geheel andere beteekenis toe dan door velen daaraan werd gehecht.

Volgens mijne opvatting had Uwe Excellentie door die benoemingen een openlijk blijk willen geven, dat Uwe Excellentie voortaan *zelf* wilde regeeren en daarom voor de beide genoemde hooge betrekkingen, waarin wel het meest invloed kan worden uitgeoefend, wanneer dezelve bekleed worden door personen van algemeene kennis en erkende groote capaciteiten, personen gekozen ten opzichte van wie de vrees niet behoefde te bestaan, dat zij, op grond van zoodanige hoedanigheden bij de behandeling van gewichtige zaken, hun inzichten zouden willen doordrijven, of dat men daarbij aan hun invloed zou kunnen denken.

De vraag, die ik destijds van verschillende zijden hoorde opperen, hoe Uwe Excellentie den heer WEGENER, na zijn bestuur te *Cheribon*, tot de betrekking van Directeur van Binnenlandsch Bestuur had kunnen roepen kon m i. geen andere rationeele oplossing vinden, daar toch onder het bestuur van Uwe Excellentie aan blind gunstbetoon niet mocht worden gedacht.

Reeds den 22en Mei had ik van de gelegenheid eener algemeene audientie gebruik gemaakt, om mijne opwachting bij Uwe Excellentie te maken en Haar, onder mededeeling, der ontvangene Ministerieele beschikking, waarmede Uwe Excellentie trouwens, gelijk mij toen bleek, reeds bekend was, te kennen gegeven, dat ik binnen weinige dagen mijn rekwest om herstel van grieven aan de Regeering zou aanbieden. Van Uwe Excellentie kreeg ik daarop ten antwoord, dat ik verzekerd kon zijn van eene rechtvaardige beschikking, terwijl Uwe Excellentie daar nog bijvoegde, dat ik

nu ook voor geen animositeit meer bevreesd behoefde te zijn, daar de autoriteiten, die mij vijandig waren geweest, met namen de Leden in den *Raad van Indie* Mr. NEDERBURGH en Mr. LEVYSSOHN NORMAN, de Algemeene Secretaris (*) en de Directeur van Binnenlandsch Bestuur D. PLES waren vervangen.

Uit dat antwoord kon ik wel niet anders opmaken dan dat Uwe Excellentie bij Haar voornemen *bleef* volharden, om mij *ten volle* herstel van grieven te verleenen, terwijl ik uit de mededeeling, dat ik voor geen animositeit meer te vreezen had, vermeende te moeten afleiden dat Uwe Excellentie daarmede wilde te kennen geven, dat ik bij herstel in activiteit niet zou blootstaan aan gezochte wraakoefening

Er deed zich evenwel onmiddelijk na de audientie een feit voor, waaraan ik destijds *niet die* beteekenis hechtte, welke ik, naar het mij *nu* toeschijnt, daarin had moeten zien.

Na mijne opwachting bij Uwe Excellentie gemaakt te hebben, begaf ik mij naar den Algemeenen Secretaris Mr. J. H. BERGSMA, om dezen geluk te wenschen met zijne buitengewone bevordering en hem tevens de groete over te brengen van zijnen zwager den heer Jhr. O. WICHERS, die mij zulks vóór mijn vertrek uit den Haag verzocht had.

(*) De houding in mijne zaak door den toenmaligen Algemeenen Secretaris PANNEKOEK aangenomen, heb ik nooit aan vijandschap toegeschreven. Het is mij bekend, dat die Hoofdambtenaar aanvankelijk bepaald tegen het verleenen van mijn ontslag was, maar dat hij, nadat de Gouverneur-Generaal 's JACOB *twee* malen op de door mij; vóór mijn onderhoud met Z. E. te *Buitenzorg*, tegen de kabinetsmissive van 22 Mei ingebrachte bezwaren had getelegrafeerd, dat zij bij Hare beschikking bleef volharden, toen Z. E., voorzeker tengevolge van dat onderhoud, op het laatste oogenblik begon te wijfelen, als zijn gevoelen te kennen gaf, dat het prestige der Regeering medebracht daarop *toen* niet terugtekomen, een zienswijze later ook als lid in den *Raad van Indie* gehuldigd.

De heer PANNEKOEK bij de Algemeene Secretarie opgegroeid, was altijd de geincarneerde Secretarie-ambtenaar, bij wien het steeds als hoogste beginsel gold, dat de Regeering niet minder dan de Paus Hare onfeilbaarheid steeds voorop moest stellen.

Voor ik verder ga, komt mij eenige uitweiding omtrent mijne verhouding tot Mr. BERGSMA noodig voor.

Toen ik in 1865 tot Assistent-Resident van *Palembang* benoemd, aldaar aankwam, vond ik den heer BERGSMA te dier plaatse als Secretaris der Rechtbank van burgerlijke en lijfstraffelijke rechtspleging op den *eersten* sport van zijn ambtelijken loopbaan.

Ik had toen reeds een langen diensttijd achter mij en was *Palembang* mijn *tweede* standplaats als *Assistent-Resident*.

Ofschoon de heer BERGSMA na mijne komst te *Palembang* aldaar slechts een zestal maanden werkzaam bleef, waarna hij, na eerst eenige maanden met verlof te hebben doorgebracht, naar elders werd overgeplaatst, had ik toch gelegenheid hem te leeren kennen als een ijverig ambtenaar en iemand destijds van zeer beschaafde manieren.

Alleen had hij toen eenigen aanleg voor hetgeen men in het dagelijksch leven noemt: „*op een zeer goeden voet met zich zelven te staan*".

Bij mij gaf die hebbelijkheid geen aanstoot en dacht ik dat de tijd en de aanraking met de Maatschappij bij hem het „*Ken u zelven*" wel voldoende zou doen ontwikkelen om te begrijpen, dat hij niet kon worden gerangschikt onder hen, die door buitengewone kunde boven de groote meerderheid uitmunten en er alzoo voor eigen vergoding geen de minste aanleiding bestond.

Het waren vooral zijne toenmalige beschaafde manieren en de meening van den Resident van *Palembang*, P. L. VAN BLOEMEN WAANDERS dat de heer BERGSMA een eerlijk en oprecht karakter had, welke eigenschappen in *Indie* bij velen zoo dikwerf vergeefs gezocht worden, die bij mij symphatie voor hem had doen opvatten, welke mij steeds was bijgebleven, ofschoon ons beider carrières geheel uit elkander liepen, en wij slechts enkele malen gelegenheid hadden elkâar te ontmoeten.

Die gevoelens waren dan ook niet vreemd aan het aandeel,

dat ik genomen heb, om den zwager van den heer BERGSMA, broeder van den heer JHR. O. WICHERS voornoemd, den gepensioneerden Assistent-Resident R. WICHERS in de gelegenheid te stellen weder in 's lands actieven dienst te treden.

Na zijne pensioneering had deze daartoe al herhaaldelijk vergeefsche pogingen gedaan.

Een paar oude academievrienden van den heer R. WICHERS, w. o. een hoofdambtenaar bij het Binnenlandsch Bestuur en de tegenwoordige Resident van *Timor*, *Greve*, destijds Assistent-Resident van *Indramaijoe*, hadden er herhaaldelijk, uit oude vriendschap jegens den heer WICHERS, bij mij op aangedrongen om eene poging te doen, hem in zijn streven om herplaatst te worden behulpzaam te zijn.

Ofschoon ik den heer R. WICHERS persoonlijk niet kende, stemde ik eindelijk daarin toe in weerwil dit met geldelijke offers mijnerzijds zoude moeten gepaard gaan.

Bij mijne optreding als Resident van *Cheribon* vond ik in de administratie, met betrekking tot de inning der verschillende belastingen, een schromelijken achterstand en verwarring, vooral ten aanzien van middel der verponding en der bedrijfsbelasting, welk een en ander reeds van *tien jaren* herwaarts dagteekenden.

Met de ter mijner beschikking staande middelen kon ik met geen mogelijkheid die zaken in het reine brengen, daar herhaalde ziekte van het personeel het voor de ambtenaren van het Residentiekantoor al moeijelijk genoeg maakte om de loopende zaken naar behooren of te doen. En toch drongen èn Algemeene Rekenkamer èn Directeur van Financien voortdurend op afdoening aan.

De ondervinding had mij genoeg geleerd, dat de Regeering in den regel doof blijft voor alle vertoogen om buitengewoon personeel voor buitengewoon werk, ter beschikking van de Residenten te stellen, al wordt nog zoo duidelijk aangetoond, dat men het werk met het beschikbaar personeel niet *kan* afdoen hoe kwistig men daarmee ook dikwerf op de hoofd bureaux is.

Desniettegenstaande wilde ik aan die verwarring omtrent de belastingszaken een einde maken.

Ik besloot daarom den heer R. WICHERS met dat werk te belasten en hem daarvoor een maandelijksche toelage van *f* 150.— *uit mijn privé beurs* toe te kennen, mij voorbehoudende om, wanneer hij met het werk eenige maanden bezig was geweest, de Regeering hieromtrent te rapporteeren en te verzoeken den heer WICHERS voor de verdere beeindiging daarvan *van Regeeringswege* ter beschikking van den Resident van *Cheribon* te stellen.

Ik vermeende dat de Regeering, wanneer zij zag, dat de Resident den maatregel zoo urgent achtte, dat hij begon de kosten uit *eigen middelen* te bestrijden *en daarbij de kans liep die niet gerestitueerd te krijgen*, zooals ook werkelijk *heeft* plaats gehad, wel niet anders doen *kon* dan den heer WICHERS met het werk tot de beeindiging belast te *laten* en hem daarvoor verder van *Regeeringswege* eene toelage toe te kennen.

Ik bereikte daardoor het tweeledig doel, n. l. het brengen van orde in de verwarde belastingadministratie en het openen eener gelegenheid voor den heer WICHERS om weder in 's lands dienst te worden opgenomen, waartoe ik later, met het oog op den bijzonderen ijver door hem tijdens mijn bestuur aan den dag gelegd, ook met de meeste bereidwilligheid mijn verderen steun heb verleend.

Toen eenmaal het werk was aangevangen, bleek het spoedig, dat de bestaande verwarring grooter was dan ik aanvankelijk had gedacht.

In weerwil van den ijver daarbij door den heer WICHERS betoond, waren er kort vóór mijne aftreding als Resident van *Cheribon* reeds 7 maanden verloopen, toen naar gissing nog slechts iets meer dan de helft beeindigd was van hetgeen wat te doen was gevallen Gedurende al dien tijd was de toelage van *f* 150.— 's maands steeds door mij *uit eigen middelen* betaald.

Onder mededeeling hiervan, deed ik nu aan de Regeering

het voorstel om de verdere beeindiging van het werk alsnog van Regeeringswege aan den heer WICHERS op tedragen, onder genot van *dezelfde* toelage, die ik hem tot dien *tijd uit mijn privé* had toegekend.

Dit voorstel vond bij de Regeering ingang en was daardoor de eerste stap voor genoemden zwager van den heer BERGSMA gedaan, om weder in 's lands actieven dienst te worden herplaatst.

De aanbeveling bij Uwe Excellentie der belangen van den heer WICHERS op mijn verzoek in *Nederland* gedaan, leidde er toe *dat een der eerste regeeringsdaden van Uwe Excellentie was* Jhr. R. WICHERS weder in actieven dienst te herstellen.

Niet alleen dat de Regeering stilzwijgend het feit voorbijging, dat ik, hoezeer gelijk het Haar voldoende bekend is, niet bemiddeld ben, *in 's lands belang f* 1050.— uitgaf, maar ik had mij, bij het doen van een voorstel om den heer WICHERS de beeindiging van het werk op te dragen, voorbedachtelijk onthouden van het verzoek mij dat geld te restitueeren, omdat mij van bevoegde zijde was medegedeeld, *dat ik de kans tot toetreding door de Regeering tot mijn voorstel omtrent den heer* WICHERS *zeer zou verminderen*, door daaraan het verzoek tot restitutie van de terzake door mij uitgegeven gelden vastteknoopen.

Ik maak van het voorafgaande melding, niet omdat ik spijt gevoel over het geldelijk offer, dat ik mij ten deze heb getroost, hetwelk ruimschoots opgewogen werd door de genoegdoening, die ik mocht smaken, dat de heer WICHERS, door de in de volbrenging van de hem opgedragen taak betoonde geschiktheid en ijver, gelegenheid gevonden heeft zich weder in actieven dienst hersteld te zien, maar alleen als eene bijdrage tot appréciatie van de houding die Mr. BERGSMA vermeende tegen mij te mogen aannemen.

Nadat ik hem met de buitengewone bevordering, hem ten deel gevallen, geluk gewenscht en de groete van zijnen zwager in den Haag Jhr. O. WICHERS had overgebracht,

vond de heer BERGSMA het niet alleen onnoodig mij daarvoor te bedanken, maar voegde mij op een toon, die van groote arrogantie, getuigde, toe: „Ik had niet gedacht Mijnheer FAES u zoo spoedig in *Indie* terug te zien, wat komt u hier doen"?

Die vraag moest mij natuurlijk doen denken, dat Uwe Excellentie het onderhoud, hetwelk tusschen Haar en mij in den Haag had plaats gehad, den heer BERGSMA, die gelijktijdig met Uwe Excellentie de mailreis maakte, niet had medegedeeld, en zonder dus daarvan te reppen, gaf ik hem ten antwoord: „dat hij wel begrijpen kon, dat ik mij niet wilde nederleggen bij de bejegening mij door de vorige Regeering aangedaan; dat ik een uitvoerige Memorie van grieven aan Z. M. DEN KONING ter zake had ingediend, met verzoek om intrekking van mijn ontslag uit 's lands dienst; dat ik daarop tot den Gouverneur-Generaal was verwezen en ik nu binnen enkele dagen die Memorie, eenigzins omgewerkt aan de Regeering zou indienen, terwijl ik intusschen bij Uwe Excellentie op audientie was geweest om mijne opwachting te maken en mijn voornemen tot het indienen van een rekwest bij voorbaat mede te deelen".

Met eene houding en een toon, die men nog beleefdheidshalve tegen geen kommies of kontroleur zou aannemen, waarin de vroegere beschaafde vormen van den heer BERGSMA in niets meer te onderkennen waren en die, aangenomen tegen een ander van meer prikkelbaar gestel dan ik ben, wel eens eene voor dien heer in hare gevolgen onaangename uitwerking zouden kunnen gehad hebben, doch mij slechts een glimlach afperste bij de gedachte hoe ver ijdelheid iemand toch voeren kan, zeide hij mij: „Zoo, „dan zullen *wij* (*) weer een lijvigen bundel van *u te slikken* „krijgen. De Gouverneur-Generaal zal u wel niets gezegd „hebben wat u hoop kan geven op intrekking van uw

(*) Wanneer de heer BERGSMA van de Regeering spreekt of van een daad van den Gouverneur-Generaal bezigt hij in den regel het woord „*wij*". Zelfs tegen directeuren! Somtijds zegt hij ook wel eens „de Gouverneur Generaal en *ik*".

„ontslagbesluit; ik begrijp niet dat u niet in *Holland* „gebleven is; een ambtenaar, die dertig jaren dienst heeft en „met behoud van pensioen wordt ontslagen, heeft niets te „reclameeren; het gouvernement heeft het volle recht elk „ambtenaar na volbrachten diensttijd, *zonder hiervan eenige „rekenschap schuldig te zijn*, uit 's lands dienst te ontslaan. „Trouwens u moet uwe zaak maar schriftelijk behandelen, „want ik heb geen tijd om zoo op een morgen daar lang „en breed over te praten".

Ik liet bedaard den heer BERGSMA uitspreken en overtuigd, dat zijne plotseling door niemand verwachte bevordering in zekeren zin ongunstig op hem had gewerkt en gedachtig aan de opmerking van eenen franschen schrijver dat: „La vanité mêne souvent à la démence" vermeende ik in het welbegrepen belang van den heer BERGSMA te handelen, door hem het bespottelijke zijner houding tegenover mij, die reeds mijn tweede standplaats als assistent-resident innam toen hij zijn ambtelijken loopbaan pas begon, te doen gevoelen, en antwoordde ik hem: „Mijnheer „BERGSMA laten wij elkander goed begrijpen. Ik ben „hier gekomen om u geluk te wenschen met uwe buiten„gewone *onverwachte* bevordering en u, op zijn verzoek, „de groeten over te brengen van uwen zwager in *Holland*, „den heer WICHERS. Wat het *slikken* der door mij inte„dienen Memorie betreft, is het mij geheel onverschillig „of u zich daartoe al dan niet geroepen gevoelt. *Ik* sta „op zulk een hoog standpunt, dat *ik* mijne zaken in *Ne„derland* met den Minister van Kolonien en hier met den „Gouverneur-Generaal behandel, niet met *u*. Ware u niet „begonnen over mijne zaak te spreken, dan zoude *ik* daar„over ook geen woord aan u gerept hebben".

De wijze waarop ik den heer BERGSMA beleefd doch met nadruk op zijne plaats had gezet, had heilzaam op hem gewerkt. Hij begon dadelijk een anderen toon tegen mij aanteslaan, bedankte mij voor mijne gelukwenschen en de overbrenging der groeten van zijnen zwager, erkende

dat hij het met zijne benoeming buitengewoon getroffen had en verontschuldigde zich van mij door groote drukte niet spoedig een bezoek te kunnen komen brengen.

Bij de opvatting, die ik had van de redenen die Uwe Excellentie hadden geleid tot de benoeming van den heer J. H. BERGSMA tot Algemeenen Secretaris en van den heer P. F. WEGENER tot Directeur van Binnenlandsch Bestuur, was elke veronderstelling verre van mij, dat bij de houding van eerstgenoemde tegenover mij aan iets anders kon worden gedacht dan dat de heer BERGSMA jegens mij den *schijn* had willen aannemen, alsof de positie, die hij bij Uwe Excellentie innam van overwegenden invloed op Hare beslissingen was.

Van die zienswijze werd ik zelfs niet teruggebracht toen een paar weken later iemand, op wiens oordeel ik anders door zijne maatschappelijke positie hoogen prijs stelde en aan wien ik het voorgevallene met den heer BERGSMA had verhaald, mij als *zijne* overtuiging te kennen gaf dat hij die feiten uit een geheel ander oogpunt beschouwde dan door mij werd gedaan.

Wel was hij het geheel met mij eens, dat het poseren van den heer BERGSMA tegenover mij zijn oorsprong vond in den schijn, welken hij wilde aannemen, van grooten invloed op de beslissingen van Uwe Excellentie uitteoefenen; wel deelde hij geheel met mij het gevoelen dat die invloed, bij het bekend karakter van Uwe Excellentie niet groot *kon* zijn, vooral niet omdat de heer BERGSMA altijd bij de rechterlijke macht was werkzaam geweest, hij zelfs in die betrekkingen zich slechts als een middelmatig rechtsgeleerde had doen kennen, niets van het binnenlandsch bestuur afwist en het daarom niet aanneembaar was dat Uwe Excellentie in eene zaak als de mijne het geheel beperkt en eenzijdig oordeel van den heer BERGSMA zoude inroepen, maar het stond bij hem vast, dat deze hoofdambtenaar zich de tegen mij aangenomen houding en verdere uitlatingen niet zou hebben *durven* veroorlooven, indien Uwe

Excellentie de zaak niet met hem besproken had en daarbij had doen blijken van de richting die de bedoelingen van Uwe Excellentie omtrent mij genomen hadden.

Op mijne mededeeling dat mijn rekest om consideratien en advies aan den Directeur WEGENER was gezonden, was dezelfde persoon van oordeel dat dit mede niets goeds omtrent de inzichten van Uwe Excellentie ten mijnen opzichte voorspelde. Immers had die hoofdambtenaar te veel eigenliefde om ooit te erkennen, dat hij door den gewezen Regent RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA gedurende zijn geheel bestuur over *Cheribon* was om den tuin geleid, zoodat ik van dien kant niet anders dan op de meeste tegenwerking te rekenen had.

Ik kon dit gevoelen evenwel niet deelen.

Niet alleen toch dat ik aan geen tegenwerking van de zijde van den heer WEGENER kon gelooven, maar ik vermeende dat onze veeljarige vriendschappelijke verhouding mij borg stond, dat hij, na kennis genomen te hebben van mijne bezwaren tegen den gewezen Regent, met verontwaardiging jegens dezen zoude zijn vervuld. Wat men zich ook te *Cheribon* toefluisterde omtrent de oorzaken, die den heer WEGENER, na in de allereerste dagen van zijn optreden als Resident zoodanige houding tegenover den Regent te hebben aangenomen, dat men algemeen verwachtte dat hij de positie zou handhaven die een onafhankelijk Resident, vooral tegen een aanmatigenden Regent, als RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA *was*, dient intenemen, er toe gebracht hadden zich jegens dien Inlandschen hoofdambtenaar hoe langer hoe zwakker te toonen, dacht ik dat hij, door de kennisname van de onloochenbare door mij geconstateerde feiten, ten aanzien zijner waardeering van den Regent ontnuchterd, de Regeering met klem zoude wijzen op de moeijelijke positie, waarin ik door al de intriges van dien inlandschen hoofdambtenaar was gebracht en hij daarin aanleiding zou vinden om mij, zooveel althans in zijn vermogen was, bij de Regeering te steunen.

Ik verwachtte dit te meer, omdat de heer WEGENER niet geheel buiten mijne kwestiën met den Regent stond.

Immers waren de motieven, die de Regeering hadden genoopt den thans gepensioneerden Regent van *Cheribon* RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA, 's lands dienst te doen verlaten niet in alle opzichten vreemd aan zijn bestuur, hetwelk het mijne te *Cheribon* onmiddellijk voorafging, terwijl de feiten die de Regeering tot het *niet eervol ontslag uit 's lands dienst* van de beide oudste onwettige zonen van den Regent RADEN SOMA en RADEN AHA hadden doen besluiten, meest allen *onder het bestuur van den heer* WEGENER plaats vonden, *zonder dat deze daarvan het minste vermoeden had*, en hij daaraan zelf zoo weinig dacht, dat het aan geen twijfel onderhevig is of die beide zonen waren door hem voor Regent voorgedragen, zoo gedurende zijn bestuur over *Cheribon*, de Regentschappen *Koeningan* en *Indramaijoe* waren opengevallen. Van den aanvang af der verwikkelingen tusschen mij en genoemden thans gepensioneerden Regent, had ik de overtuiging dat de Resident WEGENER door dien inlandschen hoofdambtenaar bij voortduring was misleid en dat dit uitsluitend het gevolg was geweest van de omstandigheid, dat het bestuur over het gewest *Cheribon* gaandeweg zulk een omvang had gekregen, dat de Resident onmogelijk alle takken van dienst zelf kon controleeren.

Het was dan ook voor mij geen teleurstelling geweest, toen ik vernam, dat Uwe Excellentie mijn verzoek om herstel van grieven onmiddelijk na ontvangst om consideratien en advies in handen had gesteld van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur WEGENER en zulks te minder, omdat ik van dien Departements Chef vernam, dat Uwe Excellentie dezen over de zaak gesproken had.

Zelfs kon het lange broeijingsproces, hetwelk mijn rekest gedurende ruim *zes maanden* ten bureele van den Directeur WEGENER onderging aanvankelijk geen het minste vermoeden bij mij doen ontstaan, dat hier aan onwil of minder

gunstige gevoelens jegens mij moest worden gedacht. Wat vooral dit gevoelen bij mij levendig hield was het feit, dat die hoofdambtenaar tegenover mij steeds den schijn aannam alsof in onze oude vriendschappelijke verhouding geene verandering was gekomen, zoo zelfs dat hij in het laatst der maand *October* a° p°, slechts weinige dagen vóór de indiening aan de Regeering van zijn betrekkelijk rapport, mij den raad gaf om eenige scherpe uitdrukkingen in mijne aan de Regeering ingediende in zijne handen gestelde Memorie te wijzigen, daar hij vreesde dat daardoor kwaad bloed zoude worden gezet, aan welken raad ik, nadat mij dat stuk door hem tot bedoeld einde was ter hand gesteld, heb gevolg gegeven.

Verder had de Directeur WEGENER mij medegedeeld dat het onafgedaan laten van mijn adres een gevolg was van de opdracht van Uwe Excellentie „om allereerst te dienen van consideratien en advies omtrent de invoering van eenige nieuwe belastingen en om voorstellen te doen omtrent de wettelijke regelingen, die daarmede zouden moeten gepaard gaan", *terwijl hij hierdoor ten eenemale werd belet zich in de eerste maanden met eenig ander omvangrijk werk te belasten.*

In verband met de kennis, die ik meer dan eenig ander had niet alleen van de werkkracht van dien hoofdambtenaar, maar ook van het terrein, waarover die zich kan ontwikkelen, had ik geen reden aan de oprechtheid dier verklaring te twijfelen.

Gelijk Uwe Excellentie bekend is, heeft de heer WEGENER, tijdens ik als hoofdkommies ten Residentiekantore te *Batavia* fungeerde, ruim drie jaren als eerste kommies direct onder mij gediend en had ik dus alle gelegenheid gehad om waartenemen hoe zwaar hij als ambtenaar woog.

De heer WEGENER kwam op zeer jeugdigen leeftijd in *Indie* en begon, na eene hoogst élementaire opvoeding in *Europa* te hebben genoten, zijn ambtelijken looplaan als klerk bij de Directie der Kultures.

Van den aanvang af werd door hem een buitengewonen ijver aan den dag gelegd en ontwikkelde hij daarbij gaandeweg zulk een werkkracht, dat dit dikwerf verbazing verwekte.

De richting, die hij hierbij volgde, was evenwel niet geschikt om hem later tot een kundig hoofd van gewestelijk bestuur of departements chef te vormen.

Instede van een gedeelte van zijn tijd aftezonderen om zich door eigen onderricht te bekwamen in de kennis der économische en politieke toestanden van *Indie* en zich die van ons Staatsrecht en der Staathuishoudkunde eigen te maken, gebruikte hij *al* zijnen beschikbaren tijd om *veel* en *zooveel mogelijk* werk te leveren, waardoor het meest *gemakkelijke* het *eerst* werd aangegrepen.

Hiervan was het gevolg dat over het algemeen de zaken, die hij in behandeling had, zeer spoedig werden afgedaan.

Deze wijze van werken, waaraan hij den lof van onvermoeid ambtenaar had te danken, had evenwel een groote keerzijde.

Door zijn tijd geheel te wijden aan aanhoudend *schrijven*, miste hij de gelegenheid zich tot grondiger kennis te bekwamen dan hij door zijne élementaire opleiding had kunnen opdoen en welke toch in alle hoogere betrekkingen die niet van zuiver administratieven aard zijn, als een onmisbaar vereischte moet worden aangemerkt.

Dientengevolge bleef de heer WEGENER dan ook geheel leek ten aanzien der kennis der meest fundamenteele wetten met betrekking tot ons Staatsbestuur en heeft hij zich evenmin vertrouwd kunnen maken met de leer der Staathuishoudkunde, zoo noodig bij het uitbrengen van adviezen omtrent onderwerpen van belastingen en vele andere takken van Staatsbeleid of Staatsbestuur.

Dit een en ander moest er noodwendig toe leiden, dat de heer WEGENER de handen dikwerf verkeerd stonden toen hem na de successieve bevorderingen, die het gevolg van zijn onverdroten ijver waren geweest, als 1e kommies

bij het departement der Kultures ook de behandeling van meer belangrijke stukken werd opgedragen, waarvoor de bovenvermelde kennis niet kon worden ontbeerd.

Als uitvloeisel hiervan bleven zoodanige stukken maanden en maanden bij hem *onafgedaan* liggen, terwijl, wanneer eindelijk de aandrang tot afdoening van de zijde van den betrokken Directeur, den heer Mr. UMBGROVE, te groot werd, daaraan werd gevolg gegeven op eene wijze die dezelve als geheel onbruikbaar moesten doen ter zijde leggen.

Hierdoor laat zich het feit verklaren, dat op het oogenblik de ambtenaar WEGENER bij gemeld Departement ontegenzeggelijk de ambtenaar was, die het meeste *schrijfwerk* leverde, de Directeur UMBGROVE den stapel renvooijen, herinneringsbrieven, besluiten van overplaatsingen van controleurs, nota's omtrent antecedenten en dergelijken, waarvan een groot deel zelfs niet eens onder de oogen van dien Departementschef kwam, als klerkenwerk beschouwende en alleen oordeelende naar de wijze van behandeling van stukken van aanbelang, in 1859 op het punt stond den heer WEGENER, wegens luiheid en *ongeschiktheid* voor ontslag uit zijne betrekking voor te dragen, toen eene inwilliging van zijn verzoek om verplaatsing in gelijken rang op het Residentie kantoor te *Batavia* bij de afdeeling schepen en pakhuizen evenwel een voor hem gewenschte uitkomst opleverde.

De heer WEGENER was in die betrekking geheel op zijne plaats. — Bij die afdeeling toch was al het werk zuiver administratief en kwam het daar dus alleen op accuratesse en spoedige behandeling van zaken aan, terwijl juist ijver en nauwgezetheid zijne kenmerkende eigenschappen waren.

De wijze, waarop hij op het Residentie-bureau te *Batavia* werkzaam was en vooral de uitbundige lof, welke door mij — zijn onmiddelijken chef — overal over hem werd verspreid, verschaften hem spoedig den naam van een onvermoeid ambtenaar, die geheel in zijn werk opging.

Dit heeft ook veel bijgedragen tot zijne benoeming tot

Secretaris van de Residentie *Soerabaïja*, alwaar hij mede onder de bevelen van Uwe Excellentie geruimen tijd werkzaam was.

De heer WEGENER had het geluk te *Soerabaïja* te dienen onder *drie* Residenten, die geheel in zaken van Binnenlandsch-Bestuur doorkneed waren en zelf alle belangrijke stukken afdeden, zoodat hij daar niets anders was dan chef de bureau, die voor den geregelden gang van zaken zorgen moest, waarbij hij weder zijn ouden ijver niet verloochende. — Deze werd zoo zeer door zijne chefs gewaardeerd, dat de heer WEGENER later daaraan zijne spoedige opvolgende promotien te danken had.

Het geluk stond hem hierbij op opvallende wijze ter zijde, daar twee dier chefs tot de hoogste waardigheden in deze gewesten werden verheven, namelijk Uwe Excellentie tot Vice President van den Raad van Indië en later tot Opperlandvoogd van *Ned.-Indië* en de heer ANDRÉE WILTENS tot opvolger van Uwe Excellentie als Vice-President voornoemd en beiden de gelegenheid niet lieten voorbij gaan, om hunnen vroegeren Secretaris voor zijn aan den dag gelegden ijver buitengewoon te beloonen.

Bij de behartiging der belangen van den heer WEGENER was ongetwijfeld van de veronderstelling uitgegaan, dat hij zich door eigen studie de kundigheden had eigen gemaakt, die elk hoofd van gewest of Departements chef noodig heeft om, waar noodig, *deskundige* adviezen of voorstellen omtrent economische onderwerpen te kunnen uitbrengen en beter dan de heer WEGENER in hunne jeugd onderlegden, reeds op hoogere burgerscholen of eene academie verkregen.

Daarbij werd echter over het hoofd gezien, dat de heer WEGENER door al zijn beschikbaren tijd aan de *schrijftafel* door te brengen, geen gelegenheid had tot eenige inspannende studie.

Het moest mij, die den heer WEGENER sedert jaren zeer van nabij kende, dan ook geenzins bevreemden van hem zelven spoedig na zijne optreding als Directeur van

Binnenlandsch Bestuur te vernemen, dat hij het als een gunst zou aanmerken weder tot Resident te worden teruggesteld en zijn eigen overtuiging van onmacht, om naar behooren de betrekking van Departements chef te vervullen, zoo groot was, dat hij er aan niemand een geheim van maakte, dat hij, zoodra hij twee jaren in zijne tegenwoordige betrekking doorgebracht en het daaraan verbonden pensioen zou hebben verdiend, Uwe Excellentie het verzoek zou doen om weder in zijne vroegere betrekking van Resident van *Samarang* te mogen terugtreden.

Het gerucht wil zelfs, dat Uwe Excellentie zelf zich al zoude hebben uitgelaten, dat zij in hare verwachting omtrent de optreding van den heer WEGENER als Directeur van Binnenlandsch Bestuur zich zeer heeft teleurgesteld gezien.

Ik heb het noodig geoordeeld in de bovenvermelde breedvoerige beschouwingen te treden om het verklaarbaar te maken, dat ik in de omstandigheid, dat mijn verzoek *zes maanden* lang bij het Departement van Binnenlandsch Bestuur onafgedaan bleef, geen mindere goede gezindheid van de zijde van dien Directeur vermeende te moeten zien, maar alleen onmacht om eerder de spoedvereischende stukken, die betrekking hadden op de uitvoering van nieuwe belastingen en waarvan de afdoening die mijner zaak moest voorgaan, te behandelen.

Het feit, dat de Directeur niet eenmaal door de Regeering aan de afdoening van mijn verzoek werd herinnerd, werd evenmin door mij toegeschreven aan veranderde inzichten van Uwe Excellentie te mijnen opzichte, maar aan de overtuiging, die Uwe Excellentie, volgens mijne meening, spoedig had opgedaan, dat de goede wil van den heer WEGENER bij onvoldoende kennis en bekwaamheid te kort schoot om eerder dan hij deed de meer spoed vereischende voorstellen en adviezen te behandelen.

In de eerste dagen van *November* a°. p°. begon ik echter in te zien dat ik mij vergist had omtrent de gevoelens, welke bij den Directeur WEGENER omtrent mij voorheerschten.

Op grond van mij van terzijde gedane mededeelingen, waaromtrent ik het hier de plaats niet acht in bijzonderheden te treden, vermeende ik grond te hebben tot de veronderstelling dat die Departements chef den toenmaligen Resident van *Bantam*, SPAAN tot Resident van *Solo* en *mij* in zijne plaats voor *Bantam* zoude voordragen.

Op den 3^{en} *November* a°. p°. vernam ik dat de heer SPAAN tot Resident van *Solo* was benoemd en mij toen omtrent de ware bedoeling van den Directeur WEGENER wenschende te vergewissen, zonder echter zelf den schijn te willen hebben dezen in het minst *om eene gunst* te willen verzoeken, schreef ik dien Departements chef bij particulieren brief, dat ik vernomen had dat de heer SPAAN voor *Solo* was benoemd en ik mij gaarne tot opvolger van dezen voor *Bantam bij de Regeering* als kandidaat wenschte te stellen, weshalve ik hem *als oud vriend* vroeg of hij meende dat het noodig was dat ik daartoe aan het Gouvernement een rekest indiende. Twee dagen later ontving ik daarop van den Directeur WEGENER den volgenden brief:

Batavia, 5 *November* 1884.

Waarde FAES!

„SPAAN is werkelijk benoemd voor *Solo* en deed ik reeds „een voordracht ter zijner vervanging."

„*Ik heb idee dat de Gouverneur Generaal* TOBIAS *voor* „*Bantam zal bestemmen.*"

„*In uwe plaats diende ik een rekest in*, al ware het alleen „om te doen blijken dat gij nog in het land der levenden „behoort."

„Ik durf u echter geene verzekering te geven dat zoo- „danig rekest u zal baten."

Met onze beste groeten steeds gaarne,

t. a. v.

(w. g.) WEGENER.

Uit den inhoud van dat briefje kon ik, in verband met de vorenbesprokene van ter zijde, doch uit zeer vertrouwbare bron, ontvangene mededeeling, niets anders opmaken

dan dat de heer WEGENER mij voor *Bantam* had voorgedragen, doch Uwe Excellentie den heer TOBIAS wilde benoemen.

Laatstgenoemde hoofdambtenaar had juist kort te voren een onderhoud met Uwe Excellentie gehad en bestond dus de mogelijkheid dat de heer TOBIAS, van wien men beweerde dat hij voor de betrekking van Resident van *Solo* bedankt had, zich genegen had betoond om *tijdelijk* eene benoeming tot Resident van *Bantam* te aanvaarden, teneinde later bij het openvallen van een der gouvernementen, hetzij van *Sumatra's Westkust*, hetzij van *Celebes en onderhoorigheden*, *waarvoor het publiek hem eenstemmig als den aangewezen man beschouwde*, definitief daarvoor te worden benoemd.

Reeds den 8en November d. a. v. zag ik echter de benoeming van den Assistent-Resident van *Madjalengka* (Residentie *Cheribon*) ENGELBRECHT tot Resident van *Bantam* in de Courant *en vernam ik gelijktijdig dat deze de voorgedragen candidaat van den Directeur* WEGENER *was geweest, terwijl mij uit goede bron werd medegedeeld, dat er van eene benoeming van den heer* TOBIAS *tot Resident van Bantam bij Uwe Excellentie nooit eenige kwestie geweest was.*

Ik wensch het aan het oordeel van Uwe Excellentie over te laten of hier al dan niet aan een mystificatie door den heer WEGENER jegens mij gepleegd, moet worden gedacht.

Zoo toch aan den eenen kant niet kan worden aangenomen dat de heer WEGENER, toen hij mij op den 5*en* *November* 1884 zijn zoogenaamden vriendschappelijken brief schreef, niet zoude geweten hebben, dat de keuze voor Resident van *Bantam* reeds een voldongen feit was, aan den anderen kant had, naar mijne meening de kieschheid dien Departements chef, wiens belangen *ik* steeds toen hij mijn ondergeschikte was, met de meeste belangstelling voorstond, moeten terughouden om mij onder die omstandigheden aanteraden een rekest in te dienen voor eene

betrekking, waarvoor hij een assistent-resident had voorgedragen, die bij mijne aftreding als Resident van *Cheribon* mijn ondergeschikte was en van wien hij wist dat deze benoemd was of werd.

Waarom mij verzwegen dat hij mij tegen den heer ENGELBRECHT liet concurreeren en mij in den waan bracht dat ik dit met den heer TOBIAS deed, welk laatste nimmer krenkend voor mij kon zijn, al ging deze mij voor.

Het is toch niet denkbaar, dat de heer WEGENER het gevoel van eigenwaarde bij mij zóó gering schatte, dat hij niet zoude hebben gevoeld, dat het hoogst krenkend voor mij moest zijn naar eene betrekking te solliciteeren, tot de vervulling waarvan het zeker was dat een nog zoo kort te voren mij ondergeschikt Assistent-Resident, *op voordracht van den heer* WEGENER, zoude worden benoemd.

Ook hier laat ik het aan het oordeel van Uwe Excellentie over of onderwerpelijk niet duidelijk de bedoeling, om mij te krenken, te onderkennen is.

De kwalificatie dier handeling wensch ik aan het publiek overtelaten.

De heer WEGENER had toch uit de ter zijner kennis gekomen stukken voldoende kunnen ontwaren, dat ik ten opzichte van eigenwaarde een meer ontwikkeld gevoel heb *dan enkele mijner voorgangers als Resident van Cheribon*, die uit onkunde, — ik mag natuurlijk niet erger veronderstellen — het voor het prestige van het *Europeesch* gezach voldoende vonden slechts in schijn de teugels van het bewind te voeren, doch *feitelijk* den thans gepensioneerden Regent RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA ten aanzien van het Inlandsch bestuur geheel vrij spel lieten!

Er begon mij toen een licht op te gaan in welke verhouding ik in de daad tegenover den heer WEGENER stond en beschouwde ik ook het lang aanhouden van mijn rekest niet meer *uitsluitend* uit het oogpunt waaruit ik dit tot dien tijd gedaan had.

Ik wendde mij daarom den 8*en November* — denzelfden dag op welken mij de benoeming van den heer ENGELBRECHT bekend werd — per rekest tot Uwe Excellentie en verzocht eerbiediglijk, *onder herinnering van hetgeen tusschen Haar en mij in den Haag was besproken*, om *eindelijk* eene beschikking te mogen erlangen op het toen reeds ruim *zes maanden* geleden aan Uwe Excellentie ingediend rekest.

Inmiddels werd ik verrast door een entrefilet voorkomende in het *Bataviaasch Handelsblad* van 14 *November* 1884 *No.* 271 luidende:

„Naar men ons mededeelt, heeft de voormalige Regent „van *Cheribon* met zijn gezin de eer gehad van Zondag „jl. te gast te zijn bij den gewezen Resident van *Cheribon*, „thans Directeur van Binnenlandsch Bestuur".

„O tempora, o mores!"

Na hetgeen den heer WEGENER omtrent den gewezen Regent RADEN ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA en zijne beide oudste onwettige zonen RADEN SOMA en RADEN AHA was bekend geworden en de onthullingen, die bij het gevoerd strafgeding tegen den heer BUFLO door sommige getuigen waren gedaan, waaromtrent ik verwijs naar het relaas der terechtzitting, voorkomende in een der Februari nummers van het *Bataviaasch Handelsblad* van 1884, welke procedure, niet alleen eindigde met vrijspraak van den beklaagde, maar met de verklaring van den rechter, *dat de vervolging van den heer* BUFLO zijn *ontstaan* te danken had aan *wraak* en *partijzucht*, en de *onschuld* van dien heer *volkomen* bewezen was, kon ik aan zulk een feit niet gelooven, maar mocht aan de waarheid daarvan niet meer twijfelen, toen mij die daadzaak eenige dagen later door een *zeer hoog* geplaatst ambtenaar werd bevestigd. — Deze wilde van de gelegenheid, dat de heer WEGENER 's Zondags in den vooravond ontvangt, op den bewusten Zondag, gebruik maken om dien hoofdambtenaar een bezoek te brengen, doch kreeg belet. — Vóór dat hij het erf afreed, had hij echter gelegenheid den gewezen Regent RADEN

ADIPATI ARIA SOERIA DI REDJA in de voorgallerij van den heer WEGENER op en neder te zien loopen.

De beoordeeling in hoe verre de houding ten deze van dien Departements chef al dan niet stof tot *ernstig nadenken* moest geven, geheel aan het verlichter en onpartijdig oordeel van Uwe Excellentie overlatende, constateer ik alleen het feit, om aan te toonen, dat er bij mij geen twijfel meer kon bestaan omtrent de waarde, — die ik te hechten had, aan de door den heer WEGENER jegens mij voorgewende vriendschappelijke gevoelens.

De graad van oprechtheid daarvan kon ik nog meer afmeten naar de mij van vertrouwbare zijde gedane mededeeling, dat de heer WEGENER, toen hem door iemand werd te kennen gegeven, dat het gerucht liep dat ik spoedig in activiteit zoude worden hersteld, geantwoord had *„dat „hij hoopte dat Uwe Excellentie hem dat verdriet wel niet „zou aandoen!"*

En diezelfde man schreef mij weinige dagen te voren zijn hiervoren vermelden brief van 5 November 1884!!

Ook ik herhaal hier — en naar ik meen met alle recht — O, tempora, O, mores!!

In den avond van den 22en November 1884 een feest bij Uwe Excellentie te *Buitenzorg* bijwonende, bracht mij, de voorkomende bejegening van Uwe Excellentie ondervonden, tot de overtuiging dat ik spoedig eene gunstige beschikking op mijn rekest zou erlangen.

Een paar weken later ontving ik, na *zes maanden* wachtens, eindelijk de lang verbeide beschikking gedagteekend 2 December 1884 No. 2*c*, houdende in substantie:

„dat vermits het iedere Regeering vrijstaat, *om welke „redenen ook*, een ambtenaar na dertigjarigen dienst, met „behoud van recht op pensioen, eervol uit 's lands dienst „te ontslaan, de tegenwoordige Regeering zich *niet geroepen „achtte* in een onderzoek te treden naar de redenen die „tot mijn eervol ontslag hadden geleid, *doch zij niettemin „niet ongenegen was, bij voorkomende gelegenheid en op de*

„*wijze door 's lands belang gevorderd,* van mijne BEKWAAM-
„HEDEN, ERVARING en DIENSTIJVER op nieuw gebruik te
„maken, indien ik mij daarvoor beschikbaar wilde blijven
„stellen."

Reeds vóór ik dat besluit had ontvangen, werd door het Algemeen Dagblad van Ned.-Indie medegedeeld, dat op mijn verzoek om in activiteit hersteld te worden door de Regeering afwijzend was beschikt.

Ik meende, na kennisname van die beschikking, daarin niets anders te kunnen zien dan een vorm, waarin de Regeering, zonder *uitdrukkelijke* intrekking van mijn ontslag-besluit aan mijne grieven wenschte te gemoet te komen door mij in activiteit te herstellen, waardoor dat besluit toch stilzwijgend ingetrokken zoude zijn.

Het was voor mij toch hetzelfde, of herstel in activiteit gepaard ging met *uitdrukkelijke* intrekking van mijn ontslag-besluit, of dat daarop door eene herplaatsing *stilzwijgend* werd teruggekomen. — Ook laatstgemelde beschikking hield even goed eene *afkeuring* van mijne verwijdering uit de dienst in zich en had zoowel tegenover het publiek als tegenover de Inlandsche hoofden hetzelfde effect.

Daarbij moest ik erkennen, dat eene intrekking van het besluit van mijn ontslag, *na de benoeming van den heer* WEGENER *tot Directeur van Binnenlandsch Bestuur*, aan eenig bezwaar onderhevig was. Naar men mij had medegedeeld, zou deze Hoofd-ambtenaar tegen de intrekking van dat besluit hebben geadviseerd, omdat daarin, volgens hem, eene formeele afkeuring van het door hem gevoerd bestuur over *Cheribon* zoude gelegen zijn. — Bij zoodanige opvatting zoude de Directeur WEGENER, na die intrekking wel moeijelijk in zijne betrekking kunnen zijn gehandhaafd, terwijl de Regeering door *hem* te pensioneeren, *waartoe zeker meer aanleiding bestond dan voor den maatregel op mij toegepast,* zich zelf bloot zoude hebben gesteld aan eene ernstige afkeuring zijner benoeming tot chef van het Departement van Binnenlandsch Bestuur, waaraan zich Uwe

Excellentie te minder mocht blootstellen, omdat het algemeen bekend is dat de heer WEGENER zijne benoeming tot Resident van *Cheribon* uitsluitend te danken had aan Uwe Excellentie, in strijd met het gevoelen van den toenmaligen Directeur van Binnenlandsch Bestuur, die hem voor die betrekking niet berekend achtte, afgescheiden van *andere* motieven die zijne benoeming als zoodanig minder wenschelijk deden voorkomen.

In de wijze waarop de beschikking van 2 December 1884 No. 2*c* was geformuleerd, vermeende ik dan ook niets anders te kunnen zien dan een concessie tegenover meergenoemden Hoofdambtenaar door Uwer Excellentie's bekende welwillende gevoelens jegens hem geinspireerd, die echter, naar mijne overtuiging, wel nooit zóó ver zouden gaan, dat Uwe Excellentie, om den heer WEGENER een verdriet te besparen, geheel terugkwam van de bepaalde toezegging om adressant in activiteit te herstellen, die in de verklaring mij bij het meer besproken onderhoud in den Haag gedaan ondubbelzinnig lag opgesloten.

Vooral mocht ik zulks niet veronderstellen, omdat het Uwe Excellentie bekend was welk finantieel nadeel ik door Haren raad te volgen, waardoor ik verplicht werd ter beschikking der Regeering te blijven, *reeds* geleden *had.*

De zienswijze werd ook door anderen gedeeld en wel door het grootste deel der pers.

De *Java-bode* schreef in een artikel tot opschrift voerende, „*De Regeering miskend,*" het besluit van 2 December 1884 No. 2*c* besprekende, het volgende:

„Wij kunnen uit die beschikking niets anders lezen dan „dat de Regeering den heer FAES *wel* eenvoudig weer in „'s lands actieven dienst wil herstellen, doch *niet met gelijk-*„*tijdige intrekking van het besluit,* waarbij hem door de „*vorige Regeering* ontslag werd verleend, omdat zij zich „*onbevoegd* acht omtrent de waarde van dat besluit te „oordeelen.

„Met het oog op de omstandigheid dat sedert de indiening

„van het verzoek van den Heer FAES (*) *negen* maanden „zijn verloopen en Z. E. de Gouverneur Generaal zoo hij „dezen gepensioneerden hoofdambtenaar niet in activiteit „herplaatsen wilde, *niet zoo lang zoude hebben gewacht „hem dit mede te deelen*, zou door de interpretatie, tot „welke de mededeeling van het Algemeen Dagblad aan„leiding heeft gegeven en die bij velen post heeft gevat, „de verdenking op den opperlandvoogd worden geworpen „eener mystificatie, welke niet strookt met het karakter „van Z. E. den heer VAN REES en dan ook zeker nooit „door dezen kan zijn bedoeld."

Terwijl het *Bataviaasch Handelsblad* daaromtrent o. a. als zijn oordeel te kennen gaf:

„Ook wij lezen uit die beschikking niet anders dan dat „de tegenwoordige Regeering het besluit van eervol ontslag „uit 's lands dienst van den heer FAES niet kan intrekken, „omdat zij zich *onbevoegd* verklaart in een onderzoek te „treden naar de redenen van dat ontslag, hem door de „vorige Regeering verleend, doch dat zij, — de waarde van „dat besluit in het midden latende, — genegen is *op nieuw* „van zijne *bekwaamheden, ervaring* en *ijver* partij te trek„ken, door hem weder in actieven dienst op te nemen.

„Het publiek is onder *vorige* Regeringen zoo zeer aan „de aanschouwing van *modderen* gewoon geraakt, dat het, „wanneer de zaken niet dadelijk den verwachten gang „gaan, onwillekeurig begint te gelooven, dat men weer „tot den ouder sleur is teruggekeerd, terwijl men daaraan „allerlei gevolgtrekking vastknoopt."

„*Wij hebben van onzen tegenwoordigen opperlandvoogd „nog een te goed denkbeeld dan dat wij ten deze zoodanige „zienswijze zouden kunnen deelen.*"

En hoe zoude ik ook tot eene andere opvatting kunnen gekomen zijn, zoo lang ik niet vermoedde dat Uwe

(*) Hiermede wordt bedoeld het eerste verzoek aan Z. M. DEN KONING. Het rekest aan Z. E. den Gouverneur-Generaal dagteekende van 2 Juni. De beschikking volgde *zes maanden* later.

Excellentie jegens mij andere gevoelens en omtrent mijne zaak andere denkbeelden koesterde dan bij Haar in den Haag voorzaten.

Niets zoude bij mij *toen* zulk eene verdenking hebben gewettigd, daar de houding van Uwe Excellentie tegenover mij wel aan voortdurende welwillendheid moest doen denken.

Aan een bij Uwe Excellentie sedert Hare komst in Indie gewijzigd *beginsel*, hetwelk in tegenstelling van de mij in den Haag kenbaar gemaakte inzichten medebracht, *dat de Regeering zich onbevoegd rekende terugtekomen op de beslissingen omtrent het door eene vorige Regeering aan ambtenaren verleend ontslag*, kon wel niet worden gedacht, daar een der *eerste* daden van Uwe Excellentie na dien terugkeer geweest was den gepensioneerden Assistent-Resident JHR. R. WICHERS, zwager van den *Algemeenen Secretaris* Mr. J. H. BERGSMA en broeder van den oud-Minister van Marine JHR. O. WICHERS in activiteit te herstellen en een ander *niet eervol* ontslagen ambtenaar tot verbazing van een ieder, die met de motieven, welke aan dat ontslag ten grondslag hadden gelegen, bekend was, nadat dat *niet eervol* ontslag vooraf in een *eervol* ontslag was veranderd, mede weder in actieven dienst op te nemen, terwijl later meer dergelijke beschikkingen volgden.

Bij gouvernements besluit dd. 3 Februari 1838 No. 6, Bijblad op het Staatsblad No. 168, is als beginsel aangenomen om geene gepensioneerde ambtenaren weder in actieven dienst te herstellen, *zoo lang het belang van den landen zulks niet vordert.*

Niet eervol en dus zonder pensioen uit 's lands dienst ontslagenen waren alzoo te meer van herplaatsing uitgesloten, indien het criterium van 's lands belang niet in *nog hoogere* mate aanwezig was.

Aan invloed van machtige protectie mag natuurlijk onder het bestuur van Uwe Excellentie niet gedacht worden en, daar niet kan worden aangenomen dat *'s lands belang* hier

eene herplaatsing vorderde, ligt het voor de hand dat een nieuwe raadpleging der stukken Uwe Excellentie tot de overtuiging had gebracht, dat de betrokkenen door eene vorige Regeering *ten onrechte* waren gepensioneerd of *niet eervol* uit 's lands dienst ontslagen, zoodat hier niet van eene gunst, maar alleen van herstel van gepleegd onrecht sprake *kon* zijn.

Aan *mij*, aan wien Uwe Excellentie in den Haag ondubbelzinnig van Haar gevoelen had doen blijken dat mij onrecht gedaan was en dat *'s lands belang*, namelijk het prestige van het gezach de intrekking van het besluit van mijn ontslag vorderde, werd *na zes maanden wachtens* te kennen gegeven *„dat de Regeering zich niet geroepen achtte* in een onderzoek te treden naar de redenen, die de vorige Regeering hadden genoopt mij uit de dienst te ontslaan!"

Zonder aan geheel *tegenovergestelde* gevoelens te gelooven dan de houding van Uwe Excellentie tegenover mij in sommige andere opzichten wettigde, was aan het besluit van 2 December 1884 No. 2e, althans volgens mijne zienswijze, wel geene andere uitlegging te geven, dan die, welke ik hiervoren heb ontwikkeld.

In die overtuiging diende ik, dadelijk na ontvangst der aangehaalde beschikking, op 6 *December* 1884 aan Uwe Excellentie een rekest in, met de mededeeling dat ik mij ter beschikking der Regeering bleef stellen en ik Uwe Excellentie dientengevolge verzocht alsnu te bepalen dat ik weder in *activiteit* zou worden hersteld.

Bij Gouvernements besluit dd. 20 December 1884 No. 1 werd mij te kennen gegeven „dat overeenkomstig het besluit „van 2 December 1884 No 2e te zijner tijd in overweging „zal worden genomen om van mijne diensten gebruik te „maken."

De eerste indruk, die deze *ontwijkende* beschikking op mij maakte, zal ik Uwe Excellentie niet teruggeven en constateer ik alleen dat ik daarin voor het eerst zag de verwezenlijking der groote teleurstelling, die mij reeds in *Nederland* van

verschillende zijden was voorgespiegeld als een gevolg der verwachting omtrent de waarde van het onderhoud, hetwelk ik in den Haag met Uwe Excellentie mocht hebben.

Ook toen eerst vestigde mijne aandacht zich op het feit dat de overwegingen van het besluit dd. 2 December zoowat *woordelijk* teruggaven, hetgeen Mr. BERGSMA mij bij het vroeger besproken onderhoud gezegd had en moest ik daaruit onwillekeurig de conclusie putten dat óf die hoofdambtenaar zich een niet verwachten invloed op Uwe Excellentie had weten te verzekeren óf dat hij destijds reeds met de gewijzigde inzichten van Uwe Excellentie, *niet als beginsel*, maar bepaaldelijk ten mijnen opzichte bekend was.

Het was natuurlijk tegen mijn belang *geheel noodeloos* ter beschikking der Regeering te blijven en had ik in dien geest reeds eene mededeeling aan Uwe Excellentie gereed, toen ik van een mijner vrienden te *Batavia* een particulier schrijven ontving, waarin o. a. het volgende voorkwam:

„Val den Gouverneur-Generaal niet verder met rekesten „lastig. — Het ligt bepaald in zijne bedoeling u spoedig te „plaatsen. — Z. E. heeft er zelfs ernstig over gedacht u voor „*Bantam* te benoemen, maar heeft dit niet kunnen doen, „omdat de stukken omtrent u van den *Raad van Indie* „niet terug waren ontvangen. — Nadere rekesten, die moeten „doen gelooven aan wantrouwen jegens den Gouverneur-„Generaal moeten dezen ontstemmen. — Ik raad u aan nog „wat te wachten en u zult wel *spoedig* geplaatst worden."

Ofschoon die mededeeling *niet* uit een ambtelijke bron kwam, was de waarheidsliefde van mijn berichtgever boven allen twijfel verheven en begreep ik dat deze zijne narichten had van iemand van wien moest worden aangenomen dat hij geheel op de hoogte der inzichten van Uwe Excellentie omtrent mij kon zijn.

Ik meende daarom aan die raadgeving gehoor te moeten geven en kwam ik tot de overtuiging dat ik den vorm van het besluit van 20 December te danken had aan de omstandigheid, dat Uwe Excellentie in mijn verzoek om

alsnog te bepalen „dat ik in activiteit zou hersteld worden" een blijk van wantrouwen jegens Haar had vermeenen te zien, waarmede ik Uwe Excellentie ontstemd had.

Men zegge niet dat ik nog al goedgeloovig in deze geweest ben.

In de eerste plaats moet ik hier tegen aanvoeren dat Uwe Excellentie vroeger in *Indie* bekend stond als iemand wiens woord als goud gold en ik daarop mijn onvoorwaardelijk geloof grondde aan de vervulling der verklaring, mij in den Haag gedaan, *dat Uwe Excellentie geen bezwaar zou zien in de intrekking van het besluit van mijn ontslag uit 's lands dienst.*

Maar in de tweede plaats waren er nog andere omstandigheden, die dat geloof zoo geruimen tijd levendig hielden.

Ik acht mij verplicht daaromtrent de volgende bijzonderheden bekend te stellen:

Reeds den dag na mijne terugkomst in *Indie* hadden het *Bataviaasch Handelsblad* en de *Java-Bode* mijn terugkeer in *Indie*, in verband met hetgeen hen dienaangaande was bekend geworden, besproken. — Het eerste blad drukte de stellige overtuiging uit, dat Uwe Excellentie, in het belang van het prestige van het gezach, mij spoedig in activiteit zou herstellen. — Het tweede, naar het nu blijkt meer met de veranderlijkheid van politieke inzichten rekening houdende, wenschte de *daden* van Uwe Excellentie af te wachten.

Een paar dagen daarna werd mij door iemand, die in nauwe relatie tot Uwe Excellentie staat, medegedeeld dat hij van Haar zelf vernomen had dat Uwe Excellentie mij zou herplaatsen. Er werd mij echter den raad bij gegeven om te zorgen, *dat de Couranten niet meer over mijne zaak schreven.* In de veronderstelling dat mij dien raad niet zoude gegeven zijn, indien Uwe Excellentie niet had doen blijken dat zulk courantengeschrijf Haar onaangenaam was, omdat men, bij herstel van grieven aan mij verleend, dit mogelijk aan pressie door de pers veroorzaakt zoude kunnen

toeschrijven, verzocht ik de redacteuren dier bladen mijne zaak geen onderwerp van openbare bespreking meer te doen uitmaken.

Wel werden in *Juli* en *Augustus* 1884 verscheidene vacant gekomene Residentsbetrekkingen vervuld zonder dat ik daarvoor in aanmerking kwam, doch ik had *gegronde* reden te veronderstellen dat Uwe Excellentie mij voor een anderen werkkring had bestemd.

Het is bekend, dat de Minister van Kolonien SPRENGER VAN EYK op de begrooting van 1885 verscheidene nieuwe in te voeren belastingen gebracht had, zonder dat daarvoor de betrekkelijke algemeene verordeningen waren ontworpen. De zamenstelling dier Staatsstukken was aan de Indische Regeering opgedragen.

Ook wist ik dat de Directeur van Financien reeds in *Juni* 1884 Uwe Excellentie had te kennen gegeven dat, zoo de Regeering bij het einde van 1884 nog niet op andere wijze over mij had beschikt, hij mij gaarne tot uitvoering van dat werk ter zijner beschikking gesteld zag met den rang van Hoofd Inspecteur voor de belastingen en dat Uwe Excellentie mondeling Hare adhaesie aan dien maatregel gehecht had.

Een opdracht als hierbedoeld zoude mij, zoowel in mijn *privaat*, als in het *algemeen belang* veel welkomer geweest zijn dan eene benoeming tot Resident. *In mijn privaat belang*, omdat ik gedurende mijn geheelen diensttijd, slechts tijdens ik met eene commissie betreffende de herziening der met de Vorsten *ter Oostkust van Sumatra* gesloten contracten was belast, in de gelegenheid was geweest *f* 7000.— à *f* 8000.— over te leggen, waaruit mijn geheele vermogen bestond, hetwelk ik, in de verwachting eener spoedige herplaatsing nog al grootendeels in *Europa* had besteed tot gedeeltelijke aanschaffing van een alsdan benoodigden inboedel.

Bij eene plaatsing als Hoofd Inspecteur zou ik gelegenheid gehad hebben iets van mijn inkomen overteleggen,

hetgeen voor een Resident, die zijne positie als Vertegenwoordiger der Regeering wil ophouden, bijna nimmer het geval kan zijn.

In het algemeen belang, omdat ik sedert jaren in hoofdzaak bekend was met het onlangs in de *Juni* aflevering van den *Indischen Gids* van dit jaar gepubliceerd door Uwe Excellentie als Resident van *Soerabaija* onder dagteekening van 2 April 1863 aan de Regeering uitgebracht advies, waarvan mij den inhoud destijds door den toenmaligen Directeur van Kultures den heer Mr. UMBGROVE werd verhaald, terwijl de daarin nedergelegde beginselen mij de hoop deden voeden dat ik mogelijk als Hoofd Inspecteur voor de belastingen nuttiger dan als Resident werkzaam kon zijn.

Immers verklaarde Uwe Excellentie zich in dat advies een bepaalden tegenstander van elke herziening van belastingen in *fiscalen* zin zoolang de particuliere industrie niet ontheven was van de drukkende banden, die haar omknelden.

Ik moest dus aannemen, dat de invoering van nieuwe of de herziening der bestaande belastingen, in fiscalen zin waardoor de inlander nog meer moest opbrengen *dan hij nu reeds niet dan met groote moeite doen kon*, in den tegenwoordigen toestand van algemeene malaise bij handel en landbouw o. a. zoo juist geschetst in de Memorie, onlangs door de *Soekaboemische* planters-vereeniging aan Uwe Excellentie ingediend, wel Haar ondanks door het Opperbestuur werd doorgedreven.

Ik meende nu in het algemeen belang een zeer nuttigen arbeid te kunnen verrichten door te trachten, bij de zamenstelling der betrekkelijke voorschriften, de ondragelijkheid der fiscaliteit zooveel mogelijk te temperen, en vertrouwde ik daardoor geheel in den geest van Uwe Excellentie te zullen handelen.

Maar ik had mij nog een andere en grootere illusie voorgespiegeld, namelijk door mijne vertoogen Uwe Excellentie

te kunnen terug brengen van de tot nu toe door de Regeering, naar mijne innige overtuiging gevolgde *heillooze* politiek om systematisch elke uitbreiding der particuliere industrie in de Buitenbezittingen *onmogelijk* te maken.

Het is van algemeene bekendheid en in de Parlementaire portretten der Leden van de *Tweede Kamer*, door CASTOR en POLLUX in 1881 te *Sneek* uitgegeven, werd er ook op gewezen, dat Uwe Excellentie steeds tegen de uitbreiding van gebied in *Indie* gekant was.

De vrees dat hiertoe door vestiging van particuliere industrie onwillens zou moeten worden overgegaan ligt blijkbaar aan de tot nu toe te dien aanzien gevolgde politiek ten grondslag.

Maar hier wordt mede, tengevolge van onvoldoende kennis van plaatselijke toestanden, *zeer ten onrechte* gegeneraliseerd.

Wilde men b. v. te *Atjeh* in de tegenwoordige tijden particuliere landbouwindustrie gaan vestigen, voorzeker zou dit eene groote uitbreiding van machtsontwikkeling noodig maken. Geheel anders is dit ter *Oostkust* van *Borneo* en overal elders, waar men slechts een dungezaaide inlandsche bevolking heeft. Dáár de particuliere industrie te weren is een groote *politieke* en *finantieele* fout.

Het is eene volslagene miskenning van veranderde tijdsomstandigheden en van den tijdgeest.

In eene Nota daaromtrent door mij, met het oog op 's gouvernements besluit dd. 30 Augustus 1884 No. 20, waarbij de goedkeuring werd geweigerd van het door het oud-Lid in den *Raad van Indie* J. F. R. VAN DEN BOSSCHE c. s met den Sultan van *Koetei* gesloten contract tot steenkolenontginning in dat Rijk, zamengesteld en voor de pers in *Nederland* bestemd, komt dienaangaande o. a. voor:

„Bij art. 19 van het contract van Suzereiniteits erken-
„ning van het *Nederlandsch-Indisch* Gouvernement door
„den Sultan van *Koetei*, gesloten op 17 Juli 1863, is bepaald:

„ „de *Europeanen* en daarmede gelijkgestelde personen, de „ „*Chinezen* en *andere vreemde oosterlingen*, zoo ook per- „ „sonen in dienst van den lande enz. worden beschouwd „ „*directe onderdanen* van het *Nederlandsch Indisch* gou- „ „vernement, staande onder het onmiddelijk gezach van „ „den Resident der Z. en O. afdeeling van *Borneo.*" "

„Die onderdanen zijn justiciabel voor de *Nederlandsch* „*Indische* rechtbanken en gerechten."

„Daar er reeds te *Koetei* een Assistent Resident is ge- „vestigd, zal het ontstaan eener mijnontginning aldaar voor- „zeker alleen eenige vermeerdering van politiemacht noo- „dig maken."

„Niet alleen dat de Regeering, die de kosten van bescher- „ming harer onderdanen *behoort* te dragen, zich nu het recht „wil voorbehouden die uitgaven op de concessionarissen „te verhalen, maar zij vordert *bovendien* dat zij zich ver- „binden, *onder zekerheidstelling*, tot vergoeding der kosten, „welke ook *uit anderen hoofde* ten gevolge van het bestaan „der onderneming zullen bestreden moeten worden."

„Die voorwaarde is in strijd, zoowel met alle regelen „van Staatsrecht, als met het Regeerings Reglement en „toont, in verband met de voorwaarde sub § a (*) bespro- „ken, voldoende aan, dat de Regeering geene mijn-conces- „sien in de Inlandsche Staten *wil.*"

„Immers zijn de directe onderdanen van het gouver- „nement ook onderworpen aan de verschillende *belastingen* „en *pachten*, die elders in *Nederlandsch-Indie* op de inge- „zetenen drukken."

„Dat de Regeering dat recht tot belastingheffing *in al* „*zijn omvang* wenscht te handhaven, blijkt voldoende uit „het bezwaar, gemaakt tegen art. 5 van het door de „concessionarissen met den Sultan van *Koetei* gesloten „contract." (*)

(*) Beperking der aanvrage tot eene uitgestrekheid van 2000 hectaren.

(*) Vrijstelling van rechten voor de ten behoeve der onderneming ingevoerde materialen en uitgevoerde steenkolen.

„In elke wel geordende Maatschappij moeten de belas-„tingen *uitsluitend* dienen om *daaruit* de kosten van „bestuur en bescherming goed te maken."

„Het is echter strijdig met alle beginselen van Staats-„recht, om daar, waar belastingen worden geheven, *boven-„dien, in den uitgebreidsten zin*, alle kosten van bestuur „en bescherming terug te vorderen."

„„Dit is evenmin te rijmen met art. 108 van het Re-„„geerings Reglement, hetwelk, zonder eenige restrictie, „„voorschrijft dat allen, die zich op het grondgebied van „„*Nederlandsch-Indie* bevinden, *aanspraak* hebben op „„*bescherming van personen* en goederen." "

„Ik herinner mij dan ook geen geval, dat de Regeering „vroeger de goedkeuring van met inlandsche Vorsten „gesloten overeenkomsten voor de exploitatie van onderne-„mingen van landbouw en nijverheid afhankelijk heeft „gemaakt van de terugbetaling aan Haar van de kosten „van *bescherming*, en is dat ook, noch bij de goedkeuring „der landbouw-contracten ter *Sumatra's Oostkust*, noch bij „die van het Batjan-contract, gevorderd."

„Bij eene uitgebreide exploitatie welke niet anders dan „met chinesche werklieden, onder toezicht van Europeesch „personeel, kan worden gedaan, is de opbrengst der belas-„tingen en pachten uit den aard der zaak zóó belangrijk „dat niet alleen de kosten van bestuur en bescherming „daardoor ruimschoots worden gedekt, maar dat, na aftrek „daarvan, eene niet onbelangrijke bate tot stijving van „'s lands schatkist overblijft, zooals de landbouw-ontginnin-„gen ter *Oostkust* van *Sumatra* op afdoende wijze hebben „bewezen, welk gewest, na aftrek der kosten van *bestuur* „en *bescherming*, *zoomede van de aan de Vorsten toegekende „schadeloosstellingen* voor de overname van het recht tot „belastingheffing, nog een batig saldo *van ruim een en een „half millioen 's jaars* voor de Regeering afwerpt, *buiten „de groote indirecte voordeelen, welke het Moederland „daarvan plukt.*"

en verder:

„Het heeft steeds in de politieke richting der zoogenaamde „liberale Regeeringen gelegen, om de vestiging van elke „industrie in de Buitenbezittingen, alwaar wij geen direct „bestuur uitoefenen of de middelen van bestuur van weinig „beteekenis zijn, zoodanig aan banden te leggen, dat het „bestaan daarvan eene onmogelijkheid werd, en zulks alleen „uit vrees dat zij door het aanwezen van particuliere onde- „nemingen tot meerdere machtsontwikkeling zoude ge- „noodzaakt worden, dan waartoe hare krachten reikten."

„Deze kortzichtige politiek, een uitvloeisel van de groote „onbekendheid, welke bij de meeste ambtenaren, die op „eene beslissing der Regeering invloed uitoefenen omtrent „de Buitenbezittingen, bestaat, moet, wanneer zij wordt „volgehouden, eenmaal de heillooste gevolgen hebben."

„Zij strijdt tegenover de Inlandsche Vorsten, die zich „onder onze Suzereiniteit stelden met *goede trouw* en moet „hen gaandeweg van ons vervreemden."

„Zij erkenden onze Suprématie, omdat hen werd voor- „gespiegeld, dat de bescherming, die zij van de Regeering „zouden genieten, *tot ontwikkeling van hunne Rijken zouden „bijdragen.*"

„Uitdrukkelijk nam de Regeering bij de betrekkelijke „contracten de verplichting op zich *om den voorspoed „der Rijken* naar tijdsomstandigheden *zooveel mogelijk te „bevorderen.*"

„En het was juist dezelfde Regeering die bij elke poging „van particulieren om in die streken eenige industrie in het „leven te roepen en daardoor de inkomsten der Vorsten „belangrijk te vermeerderen, met verspreiding van welvaart „onder de bevolking een spaak in het wiel kwam steken."

„Toen nog gebrekkige middelen van communicatie be- „stonden en de Inlandsche Vorsten, die zich *vrijwillig* aan „ons gezach hadden onderworpen, als het ware geisoleerd „in hunne Rijken bleven, had deze politiek, *hoe weinig „ook met de goede trouw vereenigbaar*, minder gevaar."

„Maar de tijden zijn veranderd."

„Niet alleen dat andere *Europeesche* natien in die Rijken „ten handel komen, maar de Sultan van *Koetei* bezoekt „zelf, evenals andere Inlandsche Vorstjes der Buitenbezit- „tingen jaarlijks de *Engelsche* bezittingen in de Straits en „zien welke vrijgevigheid dáár, ten aanzien van de ontwik- „keling der industrie, in de aan het gezach der *Engelschen* „onderworpen Inlandsche Staten wordt betracht."

„De aanraking met andere *Europeesche* natien moet bij „zulk een zelfzuchtige politiek, als door ons wordt gevolgd, „noodwendig bij die Vorsten tot verbittering leiden."

„Aan de Inlandsche Vorsten is het toch zeker niet on- „bekend gebleven, dat de Sultan van *Deli*, vóór de vesti- „ging der tabaks-industrie in dat Rijk, slechts een inkomen „van ± *f* 10.000,— 's jaars genoot, en dit later, zoowel „aan schadeloosstelling hem door de Regeering, wegens „de overname van het recht tot belastingheffing uitge- „keerd, als aan pachtschat voor in erfpacht aan de planters „uitgegeven gronden tot ongeveer *f* 130.000.— 's jaars „*voor hem alléén* steeg; terwijl de inkomsten van al de „Rijksgrooten in gelijke mate zijn toegenomen."

„De groote vlucht, die de landbouw-industrie in weinige „jaren, — men mag wel zeggen *in weerwil* der *Nederlandsch-* „*Indische* Regeering, — in *Deli* genomen heeft, moet een „elk, die met de toestanden in de Buitenbezittingen bekend „is, wel de oogen geopend hebben."

„Maar men heeft hier te doen met eene onwetende „bureaucratie."

„En toch is het meer dan tijd, dat met die ongelukkige „tradities gebroken wordt, wil de Regeering niet het gevaar „loopen, dat ons door andere *Europesche* natien het werk „uit de handen genomen wordt, zooals nu reeds door de „*Engelschen*, tot onze bittere vernedering, in de Tenom- „kwestie gedaan is"

„Dat onze in deze op *Borneo* gevolgde politiek de aan- „dacht der andere *Europesche* mogendheden niet ontgaat,

„blijkt uit een artikel „*L'archipel Malai*" in de Juni „aflevering van de *Revue Britannique*, uit de *Quartely* „*Review* overgenomen, waarin o. a. voorkomt:

„ „De l'avenir de la Compagnie de *North Borneo* récem- „ „ment fondée en vue de coloniser l'angle Nord-est de „ „l'île et qui detient en don de zuzerains indigènes plus „ „de 20.000 carrés de territoire, il serait encore préma- „ „turé de parler. — Des renseignements favorables ont été „ „fournis sur la fécondité naturelle de la region sur ses „ „richesses métaliques, ses excellents ports, ses pluies „ „fertilisantes et autres donnés analogues. — *Mais la po-* „ „*pulation est clairement semée, inégalement repartie* et le „ „remède à ce défaut, l'implantation de coulis chinois est „ „couteuse. — Le succès dependra aussi beaucoup du tact „ „des administrateurs, des systèmes de fermage et des „ „cultures qu'ils introduiront. — Chose assez curieuse, les „ „Hollandais eux mêmes si éclatants qu'aient été leurs „ „succes à *Java*, n'ont pas fait grand'chose à *Borneo* ou „ „*Serawak* figure encore comme un phénomène isolé de „ „prospérité coloniale sous l'administration Européene. — „ „L'explication de ceci nous entrainerait trop loin. — Ce „ „qu'on peut dire, *c'est que, comme les peuples, les pays ont* „ „*leur temps et Borneo ne peut manquer de se ressentir à* „ „*un moment donné du progrès du commerce et des entre-* „ „*prises coloniales, qui enserrent déja ses côtes boisées.*" "

„De vrees voor de noodzakelijkheid tot te groote machts- „ontwikkeling kan alleen bij hen bestaan, die geheel met „de économische en politieke toestanden van de meeste „Inlandsche kuststaatjes onder ons gebied onbekend zijn."

„Bijna allen en voornamelijk die ter *Oostkust* van *Borneo* „hebben eene zeer dun gezaaide weinig ontwikkelde be- „volking, die bij kwade gezindheid met eene geringe macht „zoude zijn in bedwang te houden."

„Van haar is echter geen verzet te vreezen, terwijl de „vorsten, die de concessien verleenen, zelf belang hebben „bij rust en orde."

„Even als ter *Oostkusl* van *Sumatra* de Europeesche „invloed de Battakkers onttrokken heeft aan den willekeur „der Inlandsche Vorsten, zoude die invloed ook voor de „bevolking dier kuststaatjes ten goede komen, en zouden „zij niet meer blootstaan aan het thans nog heerschend „onmenschelijk gebruik der Vorsten om eenigen hunner „jaarlijks aan de Dajakkers te verkoopen om bij hunne „feesten te worden *geslacht*."

„Er bestaat dus geene enkele reden waarom de Regee- „ring de ontwikkeling der particuliere nijverheid in die „Rijkjes niet in de hand, maar zelfs tegenwerkt.

„Integendeel moet de bevordering der particuliere indus- „trie, ook met het oog op de daarmede gepaard gaande „meerdere beschaving der bevolking en het door onzen „invloed verdwijnen van het door de Vorsten op de meest „willekeurige wijze beschikken over haar leven, have en „goed, in hooge mate bijdragen om onze suprématie in „die streken werkelijk tot heil der bevolking te doen strek- „ken, terwijl *nu* onze op onkunde gegronde politiek, niet „alleen de verspreiding van welvaart onder de bewoners „dier landschappen *tegenwerkt*, maar zelfs stilzwijgend „toeziet, *even alsof de Regeering dat ignoreerde*, dat een „deel Harer *onderdanen* jaarlijks als beesten worden ver- „kocht en geslacht!!"

„Ik zeg hare *onderdanen*, want al staat die bevolking „niet onder ons *direct* gezach, behoort zij toch door de „aanneming door de Regeering van de Suzereiniteit over „die Staatjes, tot hen, die volgens art. 108 van het Re- „geerings Reglement *recht* hebben op bescherming van „Regeeringswege van personen en goederen."

„Voor *Nederland* is het te hopen dat het Parlement „ontwake vóór het te laat is en krachtige stemmen daaruit „zullen opgaan om onze Regeering te *dwingen* het pad „te verlaten, dat ons ten verderve moet leiden."

„En zal de 2e Kamer der Staten Generaal zich nu nog „niet in Hare rustige rust doen storen, nu ook de andere

„*Europesche* mogendheden met *Frankrijk* en *Duitschland*
„aan het hoofd, *niet meer langs zijdelingschen of bedekten*
„*weg*, niet meer door een *joint-action* hun gezach in onze
„bezittingen willen vestigen, maar *openlijk* een verbond
„gaan sluiten, waarvan het gevolg *moet* zijn, dat ons
„het gezach op *Borneo* en andere eilanden in den *Indi-*
„*schen Archipel*, waaromtrent wij de doorslaande bewijzen
„gegeven hebben van onvermogen of *onwil* om dezelve
„tot ontwikkeling te brengen, eerlang uit handen zal
„worden genomen?"

„Zoo de Vertegenwoordiging nog den minsten twijfel
„koestert, dat dit in de *naaste* toekomst ligt, leze zij
„slechts wat in de Europeesche brieven, opgenomen in het
„Dagblad van *Ned.-Indie* van 11 November a° p° o. a.
„voorkomt en luidende:

„„In de Fransche Kamer, die aanstaande Dinsdag
„„14 October hare werkzaamheden hervat, zullen diplo-
„„matieke depêches worden overgelegd betreffende een
„„pas gesloten *Fransch Duitsch* accoord van Kolonialen
„„aard.

„„Graaf HERBERT BISMARCK, de zoon van den *Rijkskan-*
„„*selier*, onlangs benoemd tot Gezant in den *Haag*, is
„„een paar dagen te *Parijs* komen doorbrengen en heeft
„„druk onderhandeld met den Minister President GRÉVY
„„en den gezant HOHENLOHE. Het doel is, *met* of *zonder*
„„*Engelands* medewerking of *Engelands* goedkeuring, eene
„„soort van internationale Koloniale wetgeving in het
„„leven te roepen. *Frankrijk, Duitschland en verschil-*
„„*lende andere mogendheden zouden als beginsel aannemen,*
„„*dat voortaan alleen die Kolonien geacht zullen worden*
„„*aan een bepaalde mogendheid toe te behooren, welke*
„„*door die mogendheid werkelijk in bezit genomen zijn en*
„„*dienstbaar worden gemaakt aan het algemeen verkeer*
„„*of de algemeene welvaart.*""

„Ik vermeen dat er dringende noodzakelijkheid bestaat
„om niet langer met de handen in den schoot te blijven

„zitten, maar dàt krachtige en vooral *spoedige* maatregelen „worden vereischt om 's lands schatkist op zoodanige wijze „te stijven dat men met gerustheid de toekomst kan te „gemoet zien."

„Voor *mij* bestaat geen oogenblik twijfel hoe die meer- „dere inkomsten moeten worden verkregen."

„Ik ben een bepaalde tegenstander van de invoering „van *nieuwe* belastingen, daar hierdoor de bestaande on- „gunstige toestand noodwendig gaandeweg moet worden „verergerd, terwijl eene zeer spoedige *vermindering* van „den belastingdruk, zoowel voor den inlander, als voor de „landbouwondernemingen op Java, door eene wijze staat- „kunde dringend wordt gevorderd."

„*Deli* wijst evenwel van zelve een der voornaamste „wegen aan dien men te bewandelen heeft, om zonder „vermeerdering van belastingdruk aan landbouw en indus- „trie een vernieuwde vlucht te geven en schatten in's lands „schatkist te doen vloeijen."

„De groote uitgestrektheden maagdelijke en aan humus „rijke gronden in de Buitenbezittingen, de vele delfstoffen „die daar in den grond slechts op de hand van den ont- „ginner wachten om welvaart onder de bevolking der om- „liggende streken te verspreiden, leveren een ruim veld, „zoowel voor de particuliere industrie, als voor de stijving „van 's lands inkomsten, door de daarmede gepaard gaande „opbrengst voor de Regeering van belastingen en pachten."

„Mijnontginningen *op groote schaal* moeten ongetwijfeld, „zoo de ondernemers *Nederlanders* zijn, schatten gouds „naar het *Moederland* doen stroomen; terwijl het te ver- „wachten is, dat 's lands schatkist daarbij jaarlijks voor „eenige millioenen zal worden gebaat."

„De vestiging der landbouwindustrie in het *kleine Deli* ter „*Oostkust* van *Sumatra* toont voldoende aan, dat dit geene „hersenschimmen zijn. Daar toch worden door particulieren „groote fortuinen gemaakt en trekt het gouvernement „jaarlijks eene bate van ruim een en een half millioen."

„Vooral dient ook het oog gevestigd te worden op de „exploitatie van *steenkolenmijnen*, omdat de belangen der „verdediging van *Nederlandsch Indie*, zoowel tegen *Eu-* „*ropeesche*, als *Inlandsche* vijanden, daarmede zoo nauw „gemoeid zijn."

„Bij de gemakkelijkheid waarmede de Regeering in Indie „zich steeds van *Engelsche* kolen heeft kunnen voorzien, „is zij ingedommeld en is gaandeweg dienaangaande zoo- „danigen toestand van onverantwoordelijke onverschilligheid „geboren, dat de Regeering blind schijnt voor het feit, dat „bij het eerste het beste conflict met *Engeland* dit Rijk „ons den toevoer van kolen afsluit en wij onze oorlogschepen „in *Indie* wel op strand kunnen zetten."

Na het voorafgaande kom ik op mijn zaak terug.

Ik mag niet ontkennen dat, welk vertrouwen ik ook in de goede *bedoelingen* van Uwe Excellentie mijner zijds had, ik begon te beseffen, dat voorzichtigheid mij gebood om mij zooveel mogelijk te verzekeren dat ik niet langer vruchteloos naar eene verwezelijking van mijne verwachting zou *blijven* uitzien

Bij eenigen gegronden twijfel hieromtrent vond ik het, vooral in het algemeen belang, verkieselijker mij maar van de Regeering los te maken.

Wij beleven een bedenkelijken tijd, zoowel op politiek als finantieel gebied, een tijd in *Indie* van achteruitgang in handel en industrie, van toenemende tekorten bij het sluiten der *Indische* begrootingen, waardoor zelfs dringend noodige openbare werken niet kunnen worden tot stand gebracht, van eene zoowel bij de *Europeesche* als *Inlandsche* bevolking tot het uiterste gedrevenen belastingdruk, die elke verdere uitzetting gevaarlijk maakt; van meer opgewekt godsdienstig leven onder den inlander, blijkbare vermindering van het prestige van ons gezach tegenover de *Inlandsche* bevolking, van eene zich bij de *Europeesche* mogenheden openbarende zucht naar het bezit van kolonien, met de ondubbelzinnige verklaring, dat zij slechts zoodanige

streken als aan een andere mogendheid toebehoorende zullen erkennen, waar *feitelijk* gezach door deze wordt uitgeoefend; terwijl *in Nederland* de armoede onder de mindere klasse sociaal democratische bewegingen, die anders zoo geheel buiten ons volkskarakter liggen, mogelijk maakt, welke zich wel langzaam doch onmiskenbaar uitbreiden. En bij dat alles ook daar met te korten sluitende begrootingen, gepaard met systematisch verzet bij de wetgevende macht tegen elke uitbreiding der belastingen *in Nederland*.

Slechts zij, die de leer zijn toegedaan, dat zij zich over niets behoeven te bekommeren, zoolang het *hen* finantieel wel gaat, alleen zij, aan wie ons onafhankelijk volksbestaan geheel onverschillig is, mits *zij* zich later slechts in *Europa* of eenig ander werelddeel in weelde kunnen baden, kunnen koud blijven bij den duisteren politieken horizont die de toekomst voor ons ontspant.

Maar voor hen, die er prijs op stellen *Nederlander* te zijn, wier hart nog warm klopt voor het *Moederland*, voor ons geliefd Vorstenhuis en onze Kolonien, welke na ruim twee eeuwen van moed en volharding door onze voorvaderen als zoovele paarlen aan de Kroon van *Nederland* werden gehecht, voor hen wordt het gemoed beklemd, wanneer zij ervaren, dat zelfs onder het bestuur van Uwe Excellentie, die zich in 1863 zoo pertinentelijk tegen elke herziening van het belastingstelsel in *Indie* in fiscalen zin verklaarde, zoo lang de particuliere industrie, *die toen nog in zooveel gunstiger omstandigheden dan nu verkeerde*, niet losgemaakt zoude zijn van de banden die haar omknellen, *zonder* dat aan deze voorwaarde *is* voldaan; de fiscaliteit ten aanzien der belastingen hoe langer hoe meer wordt aangestrengd, *juist op het oogenblik dat het met de draagkracht der bevolking zoo bitter treurig gesteld is.*

Angstig vragen zij zich af: „wat moet het einde wezen „wanneer zelfs Uwe Excellentie zich de overtuiging heeft „laten opdringen dat de drang der omstandigheden thans

„grooter is dan het vroeger door Haar gehuldigd Staatsbeleid „en geen andere weg is te betreden?!"

Meer dan ooit is het dan ook een plicht voor iederen staatsburger, die daartoe in de gelegenheid is, zijne kennis en ervaring dienstbaar te maken aan het algemeen belang en den weg aantewijzen die volgens *zijne* overtuiging nog redding in den nood mag doen verwachten.

Een ieder die, gelijk met mij het geval is, het land ruim dertig jaren in deze gewesten heeft gediend, waarvan ik twintig jaren als Hoofd van plaatselijk en gewestelijk bestuur in *Indie* fungeerde, moet zich uit den aard der zaak meer geroepen gevoelen, om de Regeering langs *officieelen weg voortelichten, zoolang men niet overtuigd is dat zij toch blindelings Hare eigene inzichten of die door eene onwetende bureaucratie geinspireerd,* volgen wil.

Ik had door mijn onderhoud in den Haag met Uwe Excellentie den indruk gekregen, dat zij laatstbedoeld pad *niet* wenschte te bewandelen.

Immers was het Uwe Excellentie voldoende bekend, dat ik de Regeering, zoolang ik in gouvernements dienst was, in mijne aan Haar gerichte rapporten steeds klaren wijn geschonken had, in weerwil sommige ontevredendheidsbetuigingen; zoogenaamd om den *vorm* mijner rapporten, doch in werkelijkheid om den inhoud, ontvangen, dikwerf bij mij gegronden twijfel moesten doen ontstaan of aan de leus der vroegere Opperlandvoogden: *„ik wil de waarheid"* aan het slotwoord niet een lettergreep ontbrak.

En toch verklaarde Uwe Excellentie mij destijds *„dat „zij er geen bezwaar in zou zien het besluit van mijn ontslag „intetrekken."*

Moest ik daaruit nu niet opmaken dat het Uwe Excellentie met den wil om de de waarheid te kennen ernst was en er met Hare optreding als Opperlandvoogd van Insulinde een nieuwe dageraad voor *Indie* was aangebroken?!

De *Nederlandsch Indische* Regeering schijnt het vroeger altijd als onvereenigbaar met Haar prestige beschouwd te hebben om den schijn op zich te laden van onder pressie der pers te hebben gehandeld.

Van daar dan ook dat deze door Haar in *Indie* in de laatste jaren in den regel eenvoudig doodgezwegen werd.

En in *Nederland* luistert men alleen naar de *Indische* pers voor zoover partijbelangen dit medebrengen.

De drukpers *in Indie* als publiek orgaan, tot openbaring van gebreken en leemten in ons staatsbestuur en tot aanwijzing der middelen van herstel, kan dan ook vrij wel beschouwd worden als het laatste middel, hetwelk een docter aan een bedenkelijken zieke toedient, om, zoo deze toch bezwijkt, voor zich de overtuiging te hebben, dat alles gedaan werd wat het menschelijk vernuft vermocht. — Daarin ligt ook het bewijs van het ongegronde van het dikwerf tegen de pers te berde gebracht verwijt van hevigheid en scherpte in haar betoog, want even als de middelen van den geneesheer in de aangegeven gevallen steeds buitengewoon sterk moeten zijn, om met hoop op welslagen te worden toegediend, moesten ook bij de vroeger bestaande strekking, om de pers dood te zwijgen, geene andere dan scherp teekenende courant-artikelen, *mits zij de waarheid getrouw blijven*, kans hebben verhoord te worden.

Maar thans bestaat er voor mij geen keuze meer omtrent de wijze waarop ik mijne denkbeelden omtrent het gevolgde staatsbeleid in *Indie* kan ontwikkelen.

Dat er *nu* omtrent de bedoeling der Regeering om mij weder in actieve dienst te herstellen geen twijfel meer kan bestaan, zal Uwe Excellentie gereedelijk moeten toegeven.

Wel werd in een Gouvernements besluit geconstateerd, dat zij mij toeschreef *bekwaamheid*, *ervaring* en *dienstijver*, waarvan zij erkende gebruik te *kunnen* en ook *zeide* te *willen* maken, doch door dit *niet* te *doen*, hadden die verklaringen geen ander practisch gevolg dan dat mijne positie tegenover de Regeering mij verbood mijne denkbeelden

omtrent Regeeringsbeleid, *waarnaar zij mij niet vroeg*, door middel der pers kenbaar te maken, hetgeen Haar de moeite bespaarde daaraan eenige aandacht te schenken.

Op intellectueel gebied geeft zoodanige handeling hetzelfde resultaat als het vroeger door een hooggeplaatst ambtenaar op *materieel* gebied verkondigd beginsel, dat men aan de steenkolen op *Borneo* maar niets moest doen, vermits dezelve daar al eeuwen lang *goed* gelegen hadden en het dus zaak was *ze daar maar te laten liggen.*

Ik ben hier eenigzins den loop mijner zaak voorbij geloopen en herinner daarom aan de mededeeling dat ik het noodig oordeelde mij te vergewissen of langer wachten op herstel van grieven niet geheel nutteloos voor mij zijn zou.

Ik begaf mij daarom in een der laatste dagen van *December* 1884 naar den Directeur van Financien om daaromtrent inlichtingen intewinnen en verkreeg van dien Hoofd-ambtenaar de verzekering dat, zoodra de stukken omtrent de nieuwe belastingen bij zijn Departement zouden zijn ontvangen door hem, overeenkomstig het met Uwe Excellentie besprokene, een voordracht zou worden gedaan om mij met den rang van Hoofd-Inspecteur ter zijner beschikking te stellen en ik op eene spoedige plaatsing als zoodanig rekenen kon.

Dit vernieuwde natuurlijk het vertrouwen, hetwelk ik in de *nakoming* door Uwe Excellentie *der goede bedoelingen* te mijnen aanzien had.

Dat vertrouwen was mij echter bijna duur te staan gekomen, gelijk ik later zal aantoonen:

De maand Januari verstreek evenwel, zonder dat ik de verwachte benoeming ontving.

Ik begaf mij daarop nogmaals naar den Directeur van Financien, teneinde hieromtrent inlichtingen te vragen en werd mij toen medegedeeld, dat de stukken betrekkelijk de nieuwe in te voeren belastingen dit Departement nog niet hadden bereikt, met name ook die betrekkelijk de nieuwe regeling der verponding, terwijl het in de bedoeling lag om

bij de aanstelling van een Hoofd-Inspecteur dezen het presidium van alle verpondings commissien op *Java* op te dragen, teneinde zoodoende meer gelijkvormigheid in de toepassing van die belasting te verkrijgen.

Inmiddels ging èn de geheele maand Februari èn de eerste helft van Maart 1885 weder voorbij, zonder dat ik iets omtrent mijne positie vernam.

In de *twee helft* van Maart ontving ik van een mijner vrienden te *Batavia* het vertrouwelijk bericht dat Uwe Excellentie mij binnen kort een zeer gewichtige commissie zou opdragen, terwijl zich spoedig daarna het gerucht verspreidde dat dit de door den Minister van Kolonien in de Tweede Kamer gezegde *opium enquête* was.

Ik bracht dit bericht in verband met een weinige dagen te voren uit *Nederland* ontvangen schrijven, waarin mij gemeld werd, dat de toezegging dier *enquête* door den Minister had plaats gehad, uitsluitend met een bijzonder doel ten aanzien van Mr. K. W. BARON VAN DEDEM.

Verder had men mij medegedeeld dat dit denkbeeld van Uwe Excellentie uitgegaan, aanvankelijk bij den Minister van Kolonien geen bijval had gevonden, omdat zijne Excellentie van oordeel was, dat de heer VAN DEDEM die opdracht, met het oog op andere politieke plannen, niet zou willen aanvaarden.

Volgens mijn berichtgever zoude Uwe Excellentie evenwel van meening zijn geweest, dat de heer VAN DEDEM eene dergelijke opdracht wel op zich zou nemen en zoude dientengevolge in den door Uwe Excellentie verlangden geest door den Minister aan dezen een voorstel zijn gedaan, waarvoor echter, tegen Uwer Excellentie's verwachting door dien volksvertegenwoordiger bedankt was.

Hierop zoude aan Uwe Excellentie door den Minister de vraag zijn gedaan of men nu de *opium enquête* maar niet gevoegelijk achterwege kon laten.

Uit het onderling verband dezer mededeelingen maakte ik op, dat Uwe Excellentie de *opium enquête* ernstig wilde

en hetgeen men mij uit *Nederland* had medegedeeld omtrent de bedoeling, *om juist* Mr. Baron van Dedem *en geen ander daarmede te belasten* en om bij weigering van dezen tot het aannemen van zoodanige opdracht die *enquête niet* te doen doorgaan, onjuist en slechts eene personeele meening van mijn berichtgever was.

Intusschen zoude eene opdracht als die der *opium-enquête* mij bijzonder aangenaam geweest zijn.

Op zeer jeugdigen leeftijd in *Indie* gekomen, keerde ik, na een verblijf aldaar van *ruim veertig jaren* en na bijna den geheelen Indischen archipel bezocht te hebben, voor het eerst weder in 1881 naar *Nederland* terug.

Gedurende dit lange tijdsverloop had ik ruimschoots gelegenheid gehad de werking van het opiumverbruik onder den inlander gade te slaan en was het steeds met de meeste belangstelling, dat ik naar de resultaten van dat verbruik in verschillende deelen onzer *Oost-Indische* bezittingen onderzoek deed. — Jaren lange waarneming heeft bij mij de overtuiging gevestigd dat het gebruik van opium bij den inlander op *Java*, meer dan bij eenig ander volk van den Indischen archipel, bijna altijd in misbruik ontaardt.

Na korteren of langeren tijd werkt het opiumsmoken altijd op hem démoraliseerend en uitputtend naar geest en lichaam, terwijl daarin de naaste aanleiding ligt van het grootst aantal onder hem gepleegde misdrijven.

De bewering, als zoude het opiumgebruik niet zijn tegen te gaan, wordt door de geschiedenis gelogenstraft. Ik heb ten bewijze daarvan slechts te wijzen op het feit, dat vóór de uitvaardiging van het verbod tot invoer en verkoop van opium in de geheele Preanger Regentschappen bij Staatsblad 1824 No. 44, van dat heulsap in dat gewest door de *Inlandsche* bevolking mede werd gebruik gemaakt en *dat* verbod, niet alleen zonder eenige rustverstoring in werking trad, maar zelfs, *ten genoege der Regenten*, werd *gehandhaafd.*

In de Hollandsche vertaling van het oorspronkelijk in het *Fransch* geschreven werk van C. S. W. GRAAF VAN HOGENDORP *„Beschouwing der Nederlandsche Bezittingen in Oost-Indie"* door Joh. OLIVIER Joh^zn, wordt op pag. 426 melding gemaakt van de gunstige positie, waarin de inlandsche bevolking der Preanger-Regentschappen in tegenstelling van die van het overige gedeelte van *Java, vroeger* verkeerde en vindt men daaromtrent nog in een noot aangeteekend:

„Zelfs de pacht van den verkoop van opium in het klein, „welke aanzienlijke sommen in elke Residentie opbrengt, „is hier niet ingevoerd."

„*Het Gouvernement leverde jaarlijks, tot den loopenden „prijs, eenige kisten opium* aan de Regenten, teneinde daar„van tegen een matigen prijs diegenen te voorzien, welke „aan het gebruik van het verderfelijk heulsap gewend zijn en „het niet meer ontberen kunnen, naderhand is het invoe„ren van opium op voorstel van den Resident, *in overeen„stemming met de Regenten, streng verboden* (Staatsblad „1824 No. 44) *en deze heilrijke maatregel is door de „bevolking met blijdschap toegejuicht geworden. Alle gereed„schappen werden destijds met groote plechtigheid verbrand.*"

Zij die wanen dat die maatregel in het belang der bevolking genomen werd, vinden zich bitter teleurgesteld wanneer zij in de „Proeve van eene geschiedenis van den Handel en het verbruik van opium" door J. C. BAUD met zoovele woorden te lezen vinden:

„De Preanger landen werden van het pachtgebied uit„gesloten en alle invoer van opium aldaar verboden.

„*Dit stond in verband met de vrees voor sluikhandel in „koffie.* Verslaafden de inlanders zich aan het amfioen „rooken, den zouden zij, meende men, de gouvernements „koffij verkoopen om aan die neiging te kunnen voldoen."

Kan er sprekender bewijs geleverd worden dat de Regeering zelf van den demoraliseerenden invloed van het opium smoken op de inlandsche bevolking overtuigd is?!

Vijftien jaren geleden werd de kwalificatie van *opiumschuiver* in de Preanger Regentschappen onder de inlanders nog als *scheldnaam* aangemerkt. Maar die gunstige toestand begint ook langzamerhand te verdwijnen, tengevolge van de zoogenaamde liberale richting, door welke ons bestuur in *Indie* sedert jaren wordt beheerscht.

De opium smokkelhandel bevindt zich zooals bekend is, althans voor zoover het debiet betreft, geheel in handen van Chinezen, en het is een niet te weerspreken verschijnsel dat, daar waar de chineesche bevolking zich in de binnenlanden van *Java* uitbreidt, het verbruik van opium onder de inlanders ook toeneemt.

Niet zonder invloed bleef dan ook de *intrekking* bij Staatsblad 1820 No. 27 der verbodsbepaling tegen het reizen en verblijven van chinezen in de Preanger-Regentschappen, waarvoor slechts voor handwerkslieden in dehoofdnegorijen, en nog wel tot een klein getal, uitzondering werd gemaakt.

Die intrekking had plaats bij Staatsblad 1871 No. 130 en volgde dus spoedig op de door Uwe Excellentie ontworpen *Nieuwe Preanger regeling*, vastgesteld bij de Staatsbladen 1870 No. 124 en 1871 No. 50.

Aanvankelijk hield men nog aan het beginsel vast om de Chinezen aldaar, in eenigzins beduidende getale, alleen in de hoofdnegorijen toe te laten en werden bij Staatsblad 1871 No. 146 dan ook alleen *Bandong* en *Tjiandjoer* als plaatsen aangewezen, alwaar zich Chineesche wijken mochten bevinden. Reeds bij Staatsblad 1872 No. 9 werd aan dezen maatregel evenwel eene buitengewone uitbreiding gegeven en werd bepaald dat ook zoodanige wijken zouden worden daargesteld te *Garoet*, *Soemedang*, *Manondjaja*, *Mangoenredja*, *Tasik-Malaja*, *Tjitjalengka* en *Soekaboemie*.

Het gevolg hiervan is dan ook geweest dat het aantal chinezen, hetwelk in 1871 in de Preanger Regentschappen in het geheel 478 beliep, thans reeds tot 3227 is gestegen n de clandestien opium invoer in dat gewest ook in gelijke mate is toegenomen.

Reeds in 1881 werd geconstateerd dat de pachter van een *aangrenzend* pachtdistrict een gedeelte van zijn voorradige *opium* in in darmen verpakte, terwijl dit zeker niet voor het debiet in zijn eigen pachtgebied was.

Hierdoor ontstond een conflict tusschen den Regent en den Resident, vermits de eerste den pachter voor den Landraad wenschte betrokken te zien, hetgeen de Resident ten rechte weigerde, op grond dat de verpakking in darmen nergens aan den pachter *verboden* was, terwijl de presumptie dat de opium bestemd was voor het debiet aan smokkelaars uit de Preanger mede niet tot vervolging mocht leiden, zoolang de pachter zelf niet smokkelde en zich bepaalde tot den verkoop aan personen, die de opium *bij hem* kwamen koopen.

Maar de wijze van verpakking toonde wel aan werwaarts de opium zijn weg vond.

Eene *deugdelijke* opium-enquête, waarbij op historische gronden de ontwikkeling van het opiumverbruik op *Java* en de aanleiding der steeds toenemende verspreiding van het kwaad werden aangegeven, onder duidelijke aantooning der schromelijke gevolgen, die uit het opiumschuiven voortvloeijen, met aanwijzing der middelen tot beteugeling van dien meer en meer invretenden kanker in de *Inlandsche* maatschappij, zou naar mijne innige overtuiging een weldaad voor de *Inlandsche* bevolking van *Java* kunnen worden.

Eene zoodanige enquête, met ernst door de Regeering bevolen en met toewijding volbracht, zou dan ook eene zaak van het hoogste belang worden, omdat daaruit zou blijken, hoe dringend noodig het is zoo spoedig mogelijk maatregelen te beramen, teneinde de verdere voortwoekering van de moreele en physieke vergiftiging van een geheel volk tegen te gaan.

Hoe ik deze taak zoude hebben opgevat, zal ik na het voorafgaande wel niet behoeven aantetoonen,

De maand *April* trad in zonder dat ik verder iets van de zaak hoorde.

Het is hier de plaats om terug te komen op het vroeger door mij medegedeelde omtrent de finantieele moeielijkheden, waarin ik werd gewikkeld door te vertrouwen op de verwezelijking der toezegging eener herplaatsing en wel als Hoofd-Inspekteur voor de belastingen.

Van de groote dépréciatie der landelijke ondernemingen wilde een mijner familieleden in December a°. p°. gebruik maken, om, voor een betrekkelijk geringe koopsom, eigenaar te worden van het erfpachtsrecht op een perceel in het *Soekaboemische*, doch moest dien koop afhankelijk maken van de toezegging mijnerzijds om borg te zijn voor de betaling op 20 April d. a. v. van de koopsom ad *f* 8000.— en om hem gedurende 2 jaren ± *f* 800.— 's maands aan werkkapitaal te verstrekken.

Dit was mij alleen mogelijk, indien ik met 1 Januari tot Hoofd-Inspecteur werd benoemd.

Op de verklaring van den Directeur van Financien, dat ik op die benoeming rekenen kon, nam ik de bedoelde geldelijke verplichting op mij. — Maar de vervaldag van de koopsom *kwam*, doch de benoeming *bleef weg*, en waren een paar oude vrienden mij niet te hulp gekomen, dan zoude ik in de grootste moeijelijkheden gewikkeld zijn geweest, terwijl ik ten slotte nog ben moeten eindigen het perceel ten mijnen name te moeten doen overschrijven!

In het begin van April had ik mij nogmaals naar den Directeur van Financien begeven, met *dringend verzoek* Uwe Excellentie te wijzen op het groote nadeel door mij ondervonden tengevolge der mij door de Regeering herhaaldelijk bereide teleurstellingen en Uwe Excellentie te vragen om *definitief* te mogen weten wat Hare inzichten omtrent mij waren.

Genoemde Departements-chef gaf mij twee dagen later te kennen, van Uwe Excellentie te hebben vernomen, dat zij mij *zeer spoedig goed* zoude helpen, zonder dat Uwe Excellentie zich had uitgelaten op welke wijze dit zoude geschieden.

Ik bracht dit natuurlijk in verband met de reeds besproken *opium-enquête.*

Het zal Uwe Excellentie echter zeker niet bevreemden, dat ik, na de reeds opgedane ondervinding, pogingen in het werk stelde om de meest mogelijke zekerheid te erlangen omtrent de inzichten van Uwe Excellentie ten mijnen opzichte. — Ik schreef dientengevolge aan een mijner vrienden in den Haag, die gewoonlijk nog al goed op de hoogte is van hetgeen in *Nederland* op politiek gebied plaats heeft, en mij vroeger de reeds vermelde mededeeling omtrent de poging, om aan Mr K. W. BARON VAN DEDEM de *opium-enquête* op te dragen, had gedaan en verzocht hem zoo mogelijk te onderzoeken of er ook iets van bekend was, dat *mij* die *enquête* zou worden opgedragen.

Uit het daarop een paar maanden later ontvangen antwoord ben ik, met weglating van hetgeen minder vatbaar is om ter kennisse van Uwe Excellentie te worden gebracht, zoo vrij het volgende overtenemen:

„Er moet werkelijk onder dagteekening van 24 Maart jl. „een brief van den Gouverneur-Generaal zijn ontvangen, „waarbij deze aan den Minister van Kolonien mededeelt, „dat z. i., nu VAN DEDEM bedankt heeft, een ruim bezoldigd „hoofd-ambtenaar met de *enquête* dient te worden belast, en „moet daarbij ook uw naam zijn genoemd als de persoon „aan wien die opdracht zou kunnen geschieden, ingeval de „Minister zich met het denkbeeld van den Gouverneur-„Generaal vereenigt.

„Doch maakt U daaromtrent geene illusien. — De enquête „historie is geopperd speciaal met het oog op v. D. — Nu „deze heeft bedankt, heeft dezelve voor de ontwerpers van „dit plan geen raison d'être. — De heer v. R. moge aan-„vankelijk na die weigering van oordeel zijn geweest, dat „het nu tegenover v. D. toch goed was de enquête aan „een ruim bezoldigd hoofd-ambtenaar op te dragen, het-„welk wees op het groote gewicht dat de Regeering aan „dat onderzoek trachtte te geven. — Zijne Excellentie moge

„U genoem hebben als degene aan wien eventueel die „commissie zoude kunnen worden opgedragen, wees ver- „zekerd dat de Minister met het oog op de dubbeltjes er „anders over denkt en de Gouverneur-Generaal met die „zienswijze wel zal meegaan.

„Van die enquête komt niets. — Er zal wel een kapstok „gevonden worden waaraan dezelve ad calendas graecas kan „worden gehangen.

„Aan den heer TE MECHELEN is immers met den rang „van Resident een op zich zelf staande werkkring aange- „wezen tot tegengang van den opium smokkelhandel; welnu „men zal zeggen dat hij die enquête wel er bij kan waar- „nemen."

„Het is waar, dat een ambtenaar, speciaal aangewezen „voor de fnuiking van den smokkelhandel *ter zee*, geen „tijd heeft om eene omvangrijke enquête te doen, die zich „over geheel *Java* moet uitstrekken en dat dus de opdracht „van TE MECHELEN gelijk staat met de zaak in den doofpot „te stoppen, maar denkt gij Amice enz. enz."

„Alles wat gij thans ondervindt heb ik U vóór uw ver- „trek uit *Nederland* voorspeld, maar gij vondt mij pessimist. „Hoe gij na de benoeming van WEGENER tot Directeur „van Binnenlandsch Bestuur en uw onderhoud met BERGSMA, „waarvan gij mij in uw eersten brief melding maaktet nog „eenige illusie kondt behouden omtrent hetgeen U van de „Regeering van den heer v. R. te wachten stond, is mij „werkelijk een raadsel."

Een paar dagen na de ontvangst van dat schrijven te *Batavia* komende las ik in het *Bataviaasch Handelsblad*, dat de Regeering aan den Directeur van Financien de vraag had gedaan of de opium-enquête niet gevoegelijk aan den heer TE MECHELEN kon worden opgedragen, terwijl mij spoedig daarop werd medegedeeld, dat werkelijk die hoofdambtenaar belast was *met het verzamelen van gegevens voor eene betere kennis van het opium verbruik op Java.*

Sedert zijn weder eenige maanden verloopen zonder dat

ik iets omtrent eene herplaatsing van de Regeering vernam. Het feit, dat mijn eervol ontslag uit 's lands dienst reeds meer dan 2 jaren geleden plaats vond en de omstandigheid dat sedert het onderhoud, hetwelk ik met Uwe Excellentie in den Haag mocht hebben ruim 1 1/2 jaar zijn verstreken, zouden op zich zelve reeds de overtuiging moeten geven, dat Uwe Excellentie, er niet meer aan denkt mij in 's lands dienst te herplaatsen, zoo andere feiten er zelfs niet op wezen, dat, zoo al vroeger welwillende gevoelens jegens mij bij Uwe Excellentie in den Haag bestonden, deze hebben plaats gemaakt voor eene *tegenovergestelde* gezindheid, die zelfs geene rekening houdt met het financieel nadeel door mij ondervonden, tengevolge van het geheel noodeloos blijven ter beschikking der Regeering.

Ik zal mij de vrijheid veroorlooven tot staving hiervan het volgende bij Uwe Excellentie in herinnering te brengen:

Toen er in 1870 eene klacht tegen mij als Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* werd ingediend, als zoude ik mij aan mishandeling van Tamboensche beklaagden hebben schuldig gemaakt om hen tot bekentenis te brengen, werd ik, *na verleenden rechtsingang*, geschorst, op grond dat toen en wel het eerst met mij, overeenkomstig het voorstel van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur Mr. H. D. LEVYSSOHN NORMAN, als beginsel werd aangenomen, *dat rechtsingang tegen een ambtenaar altijd schorsing moest tengevolge hebben.*

Het gevoerde strafgeding toonde het leugenachtige der tegen mij ingebrachte beschuldiging op afdoende wijze aan, en werd ik alleen schuldig verklaard aan een door mij erkend feit van een der Tamboensche beklaagden, een der moordenaars van mijn voorganger den Assistent-Resident W. DE KUYPER, die tijdens het verhoor, niet alleen weigerde te antwoorden, maar zich onbehoorlijk tegen mij gedroeg, een paar slagen met een toevallig naast mij liggende rijzweep te hebben toegebracht, *waardoor hij, gelijk het vonnis constateert, niet het minste letsel had bekomen.*

In weerwil de Directeur van Binnenlandsch Bestuur Mr. H. D. LEVYSSOHN NORMAN vermeende, dat bij gemis van afzonderlijke bepalingen op het toekennen van imkomsten aan geschorste ambtenaren de billijkheid medebracht, dat mij 2/3 van het mijn toekomend activiteitstractement werd uitgekeerd, vond de Regeering goed op advies van den Raad van Indie mij hoegenaamd *geen* inkomen over dien tijd toe te leggen, *een in de annalen van ons bestuur ongehoord feit*, daar zelfs aan ambtenaren, die van fraude en oneerlijke handelingen verdacht en daarvoor vervolgd worden, in afwachting van de beslissing van den Rechter, een onderstand, gelijk staande aan het bedrag van wachtgeld, werd toegekend.

Ik mag Uwe Excellentie niet terughouden dat, volgens de toenmalige algemeene opinie, de groote animositeit, die Uwe Excellentie tegen mij koesterde, in verband met den grooten invloed door Haar destijds in den Raad van Indie uitgeoefend, niet vreemd zoude geweest zijn aan het advies van den Raad, dat het gemis aan afzonderlijke bepalingen alle aanspraak op inkomen over den duur mijner schorsing deden vervallen.

Deze beslissing was evenwel in lijnrechten strijd met de duidelijke bedoeling van Staatsblad 1857 No. 67 luidende: te bepalen:

Eerstelijk: dat ambtenaren, die eervol uit de dienst van den lande, dan wel uit hunne betrekking worden ontslagen of ontheven, tractement zullen genieten *over de volle maand* waarin het ontslag of ontheffing door ontvangst van het besluit, te hunner kennisse zal zijn gekomen.

Ten Tweede: De ambtenaren, die uit de dienst van den lande, dan wel uit hunne betrekking worden ontslagen of ontheven, *zonder vermelding dat zulks eervol zij* en mitsdien ook zij, die uit hunne betrekking worden ontzet, *slechts tractement zullen erlangen tot en met den dag waarop het ontslag of de ontheffing, dan wel de ontzetting, door de ontvangst van het besluit, ter hunner kennisse zal zijn gekomen.*

Daar dus alleen *niet eervol* ontslagene ambtenaren de inhouding van inkomen van af de dagteekening van hun ontslagbesluit treft, terwijl, wanneer zoodanige beschikking door eene schorsing is voorafgegaan, de betrokkene nog de gunst heeft genoten, om hangende het onderzoek tot aan de eindbeslissing het bedrag van wachtgeld, in den vorm van onderstand te erlangen; en *ik eervol uit de betrekking van Assistent-Resident van Meester-Cornelis* werd ontslagen, *met herbenoeming bij hetzelfde besluit tot Assistent-Resident van Tjeringin*, waardoor *ik* in de termen viel van art. 1 van gemeld Staatsblad, blijkt daaruit voldoende welk groot onrecht mij ten deze was aangedaan.

De rechtskundige adviezen door mij ter zake ingewonnen, kwamen dan ook allen daarop neder, dat ik met goed gevolg de Regeering voor uitbetaling van mijn vast tractement in rechten zoude kunnen aanspreken, maar de ontstentenis van bepalingen op het ontslag van ambtenaren, de willekeur die omtrent bevorderingen plaats heeft en het gemis van elken waarborg tegen de gevolgen, dien men er mij van zou doen ondervinden, bonden mij de handen, zoolang ik in dienst van den lande was.

Toen ik bij mijn jongste aanwezen in *Nederland* de kwestie bij den Minister van Kolonien ter sprake bracht, betwistte Zijne Excellentie mij de juistheid mijner opvatting van 1851 No. 67 *niet*, maar gaf mij te kennen dat de Regeering, wanneer ik Haar in rechten aansprak, verplicht zou zijn *de verjaring tegen mij interoepen*.

Destijds nog steeds in het denkbeeld verkeerende, dat de gezindheid van Uwe Excellentie mijwaarts eene verandering ten goede had ondergaan, nam ik mij voor de zaak bij mijne terugkomst in *Indie* op nieuw bij Uwe Excellentie aanhangig te maken. Ik wilde mij evenwel vooraf vergewissen van de denkbeelden, die sedert den terugkeer van Uwe Excellentie in *Indie* bij Haar bestonden omtrent de noodzakelijkheid tot schorsing van elk administratief ambtenaar, zoodra rechtsingang tegen hem was verleend.

Bij rechterlijke ambtenaren toch mag volgens art. 17 der Rechterlijke Organisatie bij strafrechterlijke vervolging alleen schorsing plaats vinden, wanneer *gevangenisstraf is uitgesproken.*

Welke aannemelijke grond kan nu worden aangevoerd, om de schorsing te wettigen van een Assistent-Resident die als *hulp-officier van Justitie* handelingen pleegt, die, zoo zij door den officier van Justitie zelven waren verricht, geene schorsing zouden mogen ten gevolge hebben gehad.

Het mocht mij dan ook na eenigen tijd blijken, dat Uwe Excellentie van het door de Regeering het eerst in mijne zaak ten deze gehuldigd *onrechtvaardig* beginsel was teruggekomen, door de schorsing te *weigeren* van den Assistent-Resident van *Buitenzorg* O. A. BURNABIJ LAUTIER en den Assistent-Resident van *Joana* TE MECHELEN, tegen welke beiden *rechtsingang was verleend*, wegens strafbare handelingen die zij in de uitoefening van hun ambt zouden hebben gepleegd; terwijl beiden *zelfs hangende hunne zaak tot Resident* werden verheven.

Ik achtte toen het tijdstip aangebroken, onderwerpelijk een beroep op Uwe Excellentie's rechtvaardigheid te doen en diende bij rekest van 10 Maart, aangevuld bij dat van 4 April 1885, het verzoek aan de Regeering in, om alsnog in genot te worden gesteld van activiteits tractement over den duur mijner schorsing als Assistent-Resident van Meester-Cornelis.

Bij besluit van 17 Juli 1885 No. 2*c*, werd mij evenwel te kennen gegeven, dat mijn verzoek voor inwilliging *niet* vatbaar was.

Het mij terzake uitgereikt extract-besluit bevat geene overwegingen. — *Ook niet of er autoriteiten op dat verzoek gehoord zijn.* — En toch schijnt dit *wel* het geval geweest te zijn. — Althans is mij medegedeeld, dat èn de Directeur van Financien èn de Algemeene Rekenkamer èn de Raad van Indie advies terzake hebben uitgebracht en dat deze eenparig van meening waren geweest dat, ofschoon ik met

het oog op den ingetreden verjaringstermijn geene *vordering* meer ter zake op den Lande kon doen gelden, de billijkheid medebracht dat mij het volle bedrag van mijn tractement als schadeloosstelling werd uitgekeerd. — Verder werd beweerd, dat de door Uwe Excellentie genomene afwijzende beschikking berustte op de *niet* in het mij toegezonden extract-besluit overgenomene overweging „dat bij ontsten„tenis van bijzondere bepalingen omtrent het inkomen, „waarop een geschorst ambtenaar, gedurende zijne schor„sing aanspraak heeft, *tijdens het mij in der tijd als Assis„tent-Resident van Meester-Cornelis verleend eervol ontslag*, „reeds aan de *billijkheid was getoets* of mij al dan niet „inkomen over den duur dier schorsing behoorde te worden „toegekend en *dus op die beschikking niet meer kan worden „teruggekomen.*"

Evenals ten aanzien van mijn ontslag als Resident van *Cheribon*, wordt mij hier ook weder de exceptie van *gewijsde* zaak voorgeworpen, en zulks op het oogenblik beschikkingen door vorige Regeeringen genomen, omtrent het verleenen van *eervol* en *niet eervol* aan andere ambtenaren verleend ontslag, door Uwe Excellentie in revisie worden herzien, en dit tot de herplaatsing van velen hunner, o. a. ook van den reeds genoemden gepensioneerden Assistent-Resident Jhr. R. WICHERS, *zwager* van den heer Mr. J. H. BERGSMA, heeft geleid.

Ofschoon de aangehaalde overweging van het besluit alleen voor het archief van de Algemeene Secretarie schijnt te moeten dienst doen, daar dezelve niet in het voor mij bestemd extract werd overgenomen, zal Uwe Excellentie met het Haar eigen helder oordeel moeten erkennen, dat ik, na de wetenschap daarvan, geen den minsten twijfel meer kan koesteren omtrent de gezindheid, die bij Uwe Excellentie omtrent mij bestaat.

Uwe Excellentie weet toch beter dan wien ook, welken invloed de BILLIJKHEID op de beslissing der Regeering te mijnen opzichte in de zaak van *Meester-Cornelis* heeft uitgeoefend.

Ik zal mij eerbiediglijk veroorlooven Uwe Excellentie ten overvloede nog het volgende ten bewijze daarvan, in herinnering te brengen:

Bij het destijds tegen mij gevoerd strafgeding, waarbij ik *zelf* mijne verdediging voerde, die ik later in druk uitgaf, bleek, gelijk Uwe Excellentie bekend is, op afdoende wijze, dat de eerste bewering, als zoude ik *Tamboensche* beklaagden mishandeld hebben om hen tot bekentenis te brengen, is uitgegaan van den toenmaligen schout van *Bekassie*, OOSTEWEEGHEL.

Tegen dezen had ik eene klacht ingebracht, als zoude hij, *tegen ontvangene betaling*, vier personen, die door mij op de politierol te *Bekassie* tot dwangarbeid werden veroordeeld, gedurende mijne afwezigheid van dáár, op vrije voeten gesteld hebben.

Ik had eenige dagen vóór den aanvang der zitting van het omgaand gerecht den last gegeven, om die personen, die in het *Bakassiesche* woonden, op te sporen en naar *Meester-Cornelis* op te zenden, teneinde hen dáár te hooren.

Eigenmachtig hield OOSTEWEEGHEL die lieden te *Bekassie* aan, en toen mij dit een paar weken later bekend werd, en ik hunne onmiddelijke opzending gelastte, werden zij door OOSTEWEEGHEL aan den omgaanden rechter opgegeven als getuigen, die zouden gezien hebben, dat ik de *Tamboensche* beklaagden mishandeld hád!!

De bewijzen daarvan in mijne verdediging besprekende, zeide ik dienaangaande o. a:

„U zult daaruit zien mijne Heeren, dat die personen werden „opgeroepen om hen te hooren, omtrent eene *eerst* bij mij, „eenige dagen vóór den aanvang der zitting van het omgaand „gerecht in de *Tamboensche* zaak, en later op 27 November, „ruim 2 weken voordat zij door den schout OOSTEWEEGHEL „aan den omgaanden rechter als getuigen tegen mij waren „opgegeven, ingebrachte klacht, als zoude de schout, *in* „*overeenstemming met zijn hoofdoppasser* DJAMIOEN, per„sonen, die door mij op de politierol waren veroordeeld tot

„drie maanden t. a. s., vóór de beeindiging van straftijd „huiswaarts laten keeren, en daarvoor *f* 25.— van elk hun„ner hebben ontvangen, WELK FEIT ECHTER LATER DOOR „DEN RECHTER IS VERKLAARD MISDRIJF NOCH OVERTREDING „DAAR TE STELLEN."

Onder de vervolgingen, die den Indischen strafrechter op de noodzakelijkheid tot omzichtigheid, wijzen bij de waardeering der geloofwaardigheid van getuigen, bekleedt zeker die tegen mij als Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* ingebracht eene eerste plaats.

OOSTEWEEGHEL had beweerd, dat ik *Tamboensche* beklaagden *tot bekentenis had gedwongen:*

a. door rottingslagen, welke somwijlen bloedstorting hadden ten gevolge gehad,

b. door beklaagden krom en op de gewone wijze in het blok te hebben doen sluiten;

c. door eenigen hunner binnen de enceinte der gevangenis aan een paal geketend te hebben laten *staan*, en

d. door een hunner met de handen op den rug gebonden en een stuk hout aan het lijf bevestigd, te hebben laten rondloopen.

Op grond der verklaringen van OOSTEWEEGHEL en der *door hem aangewezen* getuigen voor den Rechter-Commissaris bij het voorloopig onderzoek afgelegd, verleende de *Raad van Justitie* te *Batavia*, bij vonnis van 12 *April* 1870, rechtsingang tegen mij op *al* de aangehaalde punten van beschuldiging.

Ik *ontkende pertinentelijk al* de feiten, zooals die bij de acte van beschuldiging waren *geformuleerd*

Alleen erkende ik een der *Tamboensche* beklaagden en medeplichtige aan den moord van mijn voorganger Mr. DE KUIJPER, zekeren DJIMAN BIN KOLLOT, toen ik hem omtrent eene reis naar *Solo* ondervroeg, die, volgens bewering van sommige beklaagden, met de onlusten te *Bekassie* in verband zoude hebben gestaan, en hij mij niet alleen weigerde te antwoorden, maar mij zelfs den rug toedraaide, met een naast mij liggende karwats eenige tikken gegeven

te hebben, die hem hoegenaamd geen letsel hadden veroorzaakt, onder toevoeging: „wilt gij mij wel eens antwoorden als ik tegen u spreek."

Ten aanzien van het 2e en 3e punt gaf ik te kennen, dat mij bij het door mij gehouden verhoor spoedig de noodzakelijkheid bleek tot afzondering van een *zestal* beklaagden, de hoofdaanleggers van de *Tamboensche* zaak, omdat zij onder allerlei bedreigingen de overige beklaagden opstookten niets te bekennen, en daardoor het onderzoek bijna geen voortgang kon hebben, terwijl eene spoedige afdoening der *Tamboensche* zaak, vooral in verband met de overbevolking der gevangenis, dringend noodig was;

dat ik juist door die overbevolking in eene gevangenis, bestemd voor ± 60 gevangenen, en waarin zich onder ultimo Juni ruim 300 gevangenen bevonden, *in de volstrekte onmogelijkheid* was, om door opsluiting in afzonderlijke kamers, die afzondering te bewerkstelligen, en er mij dus niets overbleef dan 4 dier lieden voor *enkele* dagen binnen de enceinte der gevangenis, elk in een hoek van het terrein onder een hutje aftezonderen, en hen, ter voorkoming van ontvluchting, met een lange ketting, *die hen toeliet te staan, zitten of liggen* naar goedvinden, en welke aan een voetbeugel vast zat, aan een paal te bevestigen, terwijl de tweede overige gevangenen in het blok bij de wacht van de gevangenis werden gesloten.

Het mij ten slotte ten laste legde, omtrent het laten rondloopen van een der beklaagden met een stuk hout aan het lijf, werd door mij mede *pertimentlijk* ontkend.

Het onderwerpelijk vonnis van rechtsingang leverde eene nieuwe bijdrage hoe luchthartig met dergelijke beschikkingen dikwerf door de rechterlijke macht wordt omgesprongen.

Immers zouden de feiten sub § *b*, *c* en *d* vermeld, *zelfs voor het geval zij waarheid hadden bevat*, onder geene enkele *strafbepaling* gevallen zijn.

Toen ik dan ook den Rechter-Commissaris, Mr. VISSER, *na mijne pertinente ontkentenis*, vroeg, mij te willen mede-

deelen welke wetsbepaling *zoude* overtreden geweest zijn, indien de zaak zich werkelijk *had* toegedragen gelijk beweerd werd, was het klüchtig te zien hoe die rechterlijke ambtenaar met de goede bedoeling mij voortelichten, doch hoe langer hoe meer zich voor de oplossing eener netelige kwestie gevoelende, het Strafwetboek van het begin tot het einde doorbladerende, eindelijk tot de betuiging kwam, dat de Raad van Justitie *zich vergist had!!!*

Maar weinig dacht ik toen, dat die vergissing mij duur te staan zou komen door de *meesterlijke* onbekendheid van den toenmaligen Directeur van Binnenlandsch Bestuur, Mr. LEVIJSSOHN NORMAN, met de eerste beginselen van Strafrecht en de begripsverwarring, die zoo menigwerf bij dien toch zoo dikwerf als bijzonder kundig geroemden hoofdambtenaar voorheerschte.

Ofschoon ik mij aan de feiten sub § *b. c.* en *d.* bedoeld *niet* schuldig rekende, had ik er toch belang bij, dat dezelve *niet* ter terechtzitting werden behandeld. — Wel was ik van eene *vrijspraak* op deze punten zeker, maar ik had erkend dat ik Bª KOLLOT eenige tikken met een zweep gegeven had, en *daarvoor* zag ik eene veroordeeling te gemoet.

Wel stelde ik genoeg vertrouwen in den rechter, om gerust te zijn dat die veroordeeling in niets anders dan in eene geldboete zoude bestaan, maar sleepte dit toch eene veroordeeling in al de kosten van het geding na zich.

Het was dus *finantieel* belang, dat mij noopte het daarhenen te leiden, dat de behandeling der zaak *zoo min* mogelijk omslachtig werd, en zoo min mogelijk *getuigen* gehoord werden, want dat alles kostte geld.

Dezelfde Raad van Justitie, die op *al* de *vier* genoemde punten van aanklacht rechtsingang had verleend, beval alleen op het *eerste* punt van aanklacht, n. l. *„dat ik beklaagden door rottingslagen, welke somwijlen bloedstorting ten gevolge hadden gehad, tot bekentenis zoude hebben gedwongen*, mijne terechtstelling, maar weigerde die ten aanzien van de feiten bij § *b. c.* en *d.* van het vonnis van

rechtsingang vermeld, *op grond dat deze misdrijf noch overtreding daarstelden!!!*

Intusschen kwamen ook de kosten van het omvangrijk getuigen verhoor bij het voorlooping onderzoek ten aanzien *dezer* punten van beschuldiging te mijnen laste.

En nu de terechtstelling:

Het waren in hoofdzaak de getuigen-verklaringen van OOSTEWEEGHEL, zijn reeds genoemden hoofdoppasser DJAMIOEN, een onderofficier van het Detachement te *Bekassie*, Bos, vriend van meermelden schout, en zekeren SCHEFFER klerk op het Assistent-Resident kantoor, dien ik wegens plichtverzuim met ontslag had bedreigd, die tot het verleenen van rechtsingang hadden geleid.

Zooals reeds gezegd is, zag het Openbaar Ministerie al dadelijk in, dat de oproeping van OOSTEWEEGHEL als getuige ter terechtzitting de beschuldiging niet anders dan verzwakken kon. Het kostte mij geene moeite het bewijs van de onwaarheid van de getuigenverklaring van DJAMIOEN te leveren. Het tegen mij gewezen *vonnis* constateerde dat Bos van de plaats, waar hij zich op wacht bevond, onmogelijk *kon* zien hetgeen hij beweerde gezien te hebben,— hij zoude daarvoor de gaaf moeten gehad hebben eerst door een muur, en daarna nog door een dikken levenden pagger te zien, — terwijl uit door mij overgelegde *eigenhandige* schrifturen van SCHEFFER bewezen werd, dat deze zich niet te *Bekassie*, maar te *Meester-Cornelis* bevond op het oogenblik dat hij, volgens zijne bewering ter, eerstgenoemde plaatse zoude gezien hebben, dat ik beklaagden met een rotting sloeg.

Bij vonnis van den *Raad van Justitie* van den 2en Juli 1870 werd ik dan ook alleen schuldig verklaard aan de volgende feiten:

„dat ik, tijdens ik als hulp-officier van Justitie, kort „na de onlusten te *Tamboen*, den te dezer zake in hechtenis „genomen DJIMAN Bapa KOLLOT aangaande diens reis naar „*Solo* ondervroeg, dezen moedwillig met een rijzweep eenige

„slagen heb toegebracht, welke geene ziekte of onbekwaam-
„heid tot persoonlijken arbeid van meer dan 20 dagen
„ten gevolge hebben gehad";

„en dit wel, omdat hij niet wilde antwoorden en zich
„aan de ondervraging onttrok, welke feite behooren gequa-
„lificeerd te worden als *misbruik van gezach onder verlich-*
„*tende omstandigheden.*

Bij mijne verdediging had ik die handeling volgender-wijs toegelicht:

„Het is U bekend mijne Heeren, hoe kort vóór de Koen-
„feesten een algemeene paniek op *Batavia* heerschte, ten-
„volge van verspreide geruchten, dat de toenmalige nog
„voortvluchtige Ba. RAMA met eenige aanhangers op die
„feesten onrust stoken en een aanslag tegen de *Europeanen*
„zoude wagen."

„De indruk waaronder men te *Batavia* was door de nog kor-
„telings te voren te *Bekassie* plaats gehad hebbende moordtoo-
„neelen, vermeerderde den angst der ingezetenen nog meer."

„Men bracht met dit gebeurde in verband het gaan van
„RADEN SALEH naar de *Vorstenlanden*, welke geachte
„Inlander verdacht werd in het gebeurde te *Tamboen* be-
„trokken te zijn geweest, doch wiens onschuld daaraan
„door de gehoudene instructie later op onwederlegbare
„wijze is gebleken."

„Sommige personen hadden de geruchten omtrent de
„voornemens van Ba RAMA bij een door de politie te *Batavia*
„gehouden onderzoek bevestigd, en was mij daarvan door
„den *Resident* van *Batavia*, bij geheim schrijven, officieel
„mededeeling gedaan."

„Nog onder den indruk van dit alles keerde ik in de
„eerste dagen van Juni van *Meester-Cornetis* (*), na afloop
„der Koenfeesten te *Bekassie* terug."

(*) Ik had op last van den *Resident* van *Batavia*, gedurende de Koenfeesten, met het oog op mogelijke gebeurtenissen, mijn standplaats *Meester-Cornelis* niet mogen verlaten, en daarom het onderzoek te *Bekassie* gedurende dien tijd moeten staken.

„Het eerste wat ik toen van een door mij vóór mijn „vertrek van *Bekassie* opgeroepen getuige vernam, was „dat DJIMAM Ba KOLLOT met Ba RAMA in de maand Au„gustus 1868 naar *Solo* was geweest."

„Door mij terzake ondervraagd, ontkende hij dit aan„vankelijk, doch toen tegen den avond twee andere getui„gen, die hem naar *Solo* hadden vergezeld, en door mij „onmiddelijk waren opgeroepen met hem werden gecon„fronteerd, erkende hij eindelijk, met Ba RAMA te *Solo* „geweest te zijn."

„Hij bleef echter weigerachtig omtrent het doel dier „reis inlichtingen te geven."

„Nadat ik het onderzoek bij het vallen van den avond „eenige oogenblikken gestaakt had om uit te rusten, zette „ik het denzelfden avond in de voorgallerij van de schouts„woning voort."

„Op al mijne vragen kreeg ik niets ten antwoord dan „„„nantie saija pikier doeloe, saija soeda loepa"" (wacht „ik zal er over denken, ik ben het al vergeten)."

„Eindelijk scheen dat voortdurend vragen Ba KOLLOT „te vervelen, en draaide hij zich half om, zonder mij op „mijne verdere vragen eenig antwoord meer te geven."

„Ik was, zooals uit de instructie blijkt, op een luijaard„stoel in eene uitgestrekte houding gezeten, en naast mij „stond een knaapje, waarop eenige oogenblikken te voren „de kapitein STOECKER, van eene wandeling terugkeeren„de, zijn karwats had nedergelegd."

„Ik achtte het op dat oogenblik van overwegend belang „achter het doel der reis van Ba KOLLOT naar *Solo* te „komen."

„Het was toch niet te bepalen wat daar wel achter „school."

„Zulk eene reis door Ba KOLLOT en Ba RAMA onder„nomen moest, in verband met de loopende geruchten en „de jongste gebeurtenissen te *Tamboen*, hoogst bevreemding „verwekken."

„De mogelijkheid *bestond*, dat eene nieuwe rustverstoring „op til was en ergerlijker tooneelen dan die van *Tamboen* „te vreezen waren."

„Het algemeen belang, mijn plicht gebood mij dus hier „met meer aandrang te werk te gaan dan anders het „geval zoude geweest zijn."

„Is het onder deze omstandigheden te laken, dat ik, „doordrongen van mijne verplichting om voor de veiligheid „en het leven van zoo vele medeburgers te waken, dat „men toen algemeen in gevaar waande, om de attentie „van Ba KOLLOT weder tot mij te trekken, de karwats „van den kapitein STOECKER nam, die naast mij op een „knaapje lag, en daarmede Ba KOLLOT een paar slagen „gaf, hem toevoegende „wilt gij mij wel eens antwoorden, „wanneer ik tegen U spreek.""

„Werd deze handeling door de omstandigheid, waaronder „dezelve werd gepleegd, niet voldoende gewettigd?" En „kan men zeggen dat ik hier zonder wettige beweegre„denen handelde?"

„Nu de storm voorbij is, vergete men het niet Mijne „Heeren, onder welke paniek het grootste deel van het „Europeesch publiek alhier toen nog verkeerde."

„Rossi zegt in zijne *Traité de droit pénal:* „Est justifié „ „celui qui, en commettant une action en apparence crimi„ „nelle se trouve cependant dans un état personnel d'ex„ „ception tel qui la moralité intrinseque de l'acte se trouve „ „supprimée dans le cas particulier." "

„ „Nous appelons excusable celui dont l'état exceptionnel „ „au moment de son action était de nature à lui meriter „ „un adoucissement de la peine ordinaire *même une exemp„ „tion complete de peine légale.*" "

„En nu geloof ik, Mijne Heeren, dat dit laatste, met „het oog op de moreele verantwoordelijkheid, die toen op „mij rustte, in casu geheel op mij van toepassing is."

„Maar ik ontken ten sterkste, dat daarbij de minste „bedoeling *om te mishandelen* heeft voorgezeten."

„En dat de zaak zich heeft toegedragen zooals daar „is vermeld, wordt door de verklaringen van de getuigen „STOECKER en ALTENSTEIN voldoende bevestigd, uit wier ver- „klaringen, in verband tot die van den getuige DE JONG, (*) „tevens blijkt *„dat er geen de minste kwestie van bloed- „storting geweest is"*, en door welke verklaringen die van „DJAMIOEN, zoomede de opgaven van Ba KOLLOT omtrent „bloedstorting, geheel wordt ontzenuwd.

„Het gerechtelijk onderzoek heeft ten deze dus niets aan- „getoond, dan dat door mij aan Ba KOLLOT een paar „zweepslagen zijn gegeven, welke hoegenaamd geen letsel „hebben veroorzaakt, en ten aanzien waarvan niet de minste „bedoeling om te mishandelen gebleken is."

Van alle verder mij ten laste gelegde feiten werd ik *vrijgesproken.*

Nu was men algemeen van oordeel dat alles zou afloopen als een storm in een glas water.

De Resident van *Batavia* stelde aan de Regeering voor mijne schorsing intetrekken, en mij alzoo weder in de uitoefening mijner functien van Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* te herstellen.

Maar men had gerekend buiten den toenmaligen Directeur van Binnenlandsch-Bestuur Mr. LEVIJSSOHN NORMAN.

In weerwil mijn onmiddelijke Chef de Resident van *Batavia* mij steeds grooten lof toezwaaide over mijn bestuur te *Meester-Cornelis*, en na vorenvermelde uitspraak van den *Raad van Justitie* de voornaamste ingezetenen van genoemde afdeeling, ambtenaren en particulieren met het gepensioneerd Lid in den *Raad van Indie*, den heer DU PUIJ, aan het hoofd, een rekest aan de Regeering hadden gericht, om mij als Assistent-Resident te *Meester-Corniles* te mogen behouden, omdat mijne optreding in die betrekking zich dadelijk gekenmerkt had door eene betere en krachtiger

(*) De getuige STOECKER was kapiten kommandant en de getuigen ALTENSTEIN en DE JONG waren officieren van het toenmalig tijdelijk militair detachement te *Bekassie.*

politie, vermeende Mr. LEVIJSSOHN NORMAN, dat hij in den persoon van wijlen den heer R. BAUD, vroeger secretaris van *Batavia*, een ambtenaar gevonden had in wiens schaduw ik, wat *kunde ijver* en *ervaring* betrof, niet kon staan en aan wiens handen het bestuur van *Meester-Cornelis* vrij wat beter dan aan de mijnen zoude zijn toevertrouwd.

Reeds bij het voorstel om mij na verleenden rechtsingang te schorsen, had genoemde Directeur aan de Regeering het voorstel gedaan, om den heer BAUD *tijdelijk* met het bestuur over *Meester-Cornelis* te belasten, maar vond die keuze bij het Gouvernement *een zeer slecht* onthaal, omdat de Directeur geen *enkel feit* had kunnen aanvoeren, waaruit die bijzondere geschiktheid van dien ambtenaar voor bedoelde betrekking maar eenigzins kon worden afgeleid, terwijl bepaald werd, dat gedurende mijne schorsing, tijdelijk met dat bestuur zou belast worden de kontroleur van *Buitenzorg*, LEVIJSSOHN NORMAN, broeder van den Directeur voornoemd.

Reeds toen, liet deze Hoofdambtenaar zich uit, dat ik na de tegen mij ingestelde rechtsvervolging onmogelijk te *Meester-Cornelis* als Assistent-Resident zoude kunnen geplaats blijven, en sedert hij in den heer R. BAUD, den bij uitnemendheid voor die betrekking aangewezen man, ontdekt had, kreeg zijne animositeit jegens mij den bepaalden vorm van openlijke vijandschap, terwijl een ambtenaar van *Binnenlandsch-Bestuur*, die het ongeluk had aan den heer LEVIJSSOHN NORMAN te mishagen zeker was daarvan de gevolgen te ondervinden.

Die animositeit ging zelfs zoover, dat de heer LEVIJSSOHN, naar verteld werd, het onzinnig voorstel aan de Regering deed, om aan de onderteekenaren van het adres om mij te *Meester-Cornelis* te behouden, hare ernstige ontevredenheid te betuigen over hunne ongepaste inmenging in bestuurszaken. Uit overweging dat eene dergelijke beslissing alleen de onderteekenaren, voor zoover dit ambtenaren waren, kon treffen, en de particulieren, die mede het verzoek hadden gedaan, zeker niet zonden nalaten om van zoodanige

ontevredenheidsbetuiging, gebruik te maken, ten einde eene ernstige kritiek jegens de Regering van de zijde der dagbladen uit te lokken, begreep deze wijsselijk, dat eene beschikking overeenkomstig het voorstel van den Directeur, Haar in een bespottelijk daglicht zoude stellen, en werd dat voorstel gedeponeerd.

Nu deed zich het destijds algemeen bekend geval voor, dat MR.. H. D. LEVIJSSOHN NORMAN toen pogingen bij de Regeering aanwendde om vergunning te erlangen zich te *Buitenzorg met der woon* te vestigen, terwijl hij daarvoor een certificaat van zijn geneesheer, wijlen DR. STEENSTRA Toussaint, schoonvader van den heer BAUD, noodig had, die aanvankelijk gemoedsbezwaar scheen te hebben hem zoozoodanige verklaring uittereiken.

Of nu die groote appréciatie van den heer BAUD moest strekken om het gemoed van DR. TOUSSAINT te verteederen, wil ik niet beoordeelen, maar constateer alleen feiten, om aan te toonen aan welke verregaande willekeur ik destijds was prijs gegeven.

Het voorstel van den Resident van *Batavia*, om mijne schorsing op te heffen en mij weder mijne functien te *Meester-Cornelis* te doen hervatten, werd door den Directeur van *Binnentandsch Bestuur* bij missive dd. 10 September 1870 No. 6003 *geheim* aan de Regeering doorgezonden met de mededeeling:

„dat het tegen J. FAES voornoemd gevoerd strafgeding was „beëeindigd door het arrest van het Hoog-Gerechtshof van „*Ned.-Indië* van 21 Augustus 1870, houdende bekrachtiging „van het vonnis van den *Raad van Justitie* te *Batavia* van „2 Juli 1870, waarbij de beklaagde was schuldig verklaard aan „misbruik van gezach onder verlichtende omstandigheden „en deswege veoordeeld tot eene geldboete van *f* 25,— „dat naar zijne, directeurs, zienswijze het niet aanging om „een Assistent-Resident, die wegens misbruik van gezach „zich eene strafrechterlijke veoordeeling op den halfs heeft „gehaald, weder het *Bestuur* van de afdeeling toe te

„vertrouwen, waar hij zich aan dat feit had schuldg „gemaakt;

„*dat het daarenboven niet slechts de enkele slagen zijn, door* „J. FAES *met een rijzweep aan een der praeventief gevan-* „*genen toegebracht, welke, ofschoon daarop uitsluitend zijne* „*veroordeeling berust, onderwerpelijk in aanmerking behoo-* „*ren te komen, maar dat er ook op moet worden gelet,* „*dat luidens het vonnis van den Raad van Justitie te Ba-* „*tavia van* 12 *April* 1870 (*) *voldoende gebleken was dat* „*de ambtenaar* FAES, *als hulp-officier van Justitie, eenige* „*praeventief gevangenen, met welker verhoor hij belast was,* „*gedurenden korter of langer tijd, zoowel krom als niet* „*krom, in een blok had laten sluiten, andere dier gevan-* „*genen binnen de enceinte der gevangenis, geketend aan een* „*paal had laten staan en een hunner, „met de handen op* „*den rug gebonden en een stuk hout aan het lijf bevestigd,* „*eenigen tijd had laten rondloopen;*"

„*dat ofschoon nu door den Raad van Justitie was aan-* „*genomen, dat de meesten dier handelingen met de bedoeling* „*was geschied, om de praeventief-gevangenen tot meer open-* „*hartigheid in het afleggen hunner verklaringen aan te* „*zetten en dus met een ongeoorloofde beweegreden en alzoo* „*ter kwader trouw, echter tevens door dat collegie was uit-* „*gemaakt, dat zij, als niet vallende in de termen der straf-* „*wet, noch misdrijf, noch overtreding daarstelden;*"

„*dat met die uitspraak door het Hooggerechtshof, blijkens* „*zijn arrest van* 28 *April* 1870 *geheel is kunnen worden* „*ingestemd;*"

„*dat de ambtenaar* FAES *het alzoo alleen te danken had* „*aan eene leemte in de bestaande strafwetgeving, dat hij* „*wegens bedoelde handelingen aan eene verdere vervolging* „*ontsnapt was.*"

„*dat intusschen wel kan worden aangenomen, dat alleen* „*de, exceptioneele omstandigheden, waaronder de ambte-* „*naar* FAES *het bewuste onderzoek had moeten houden,* —

(*) Het vonnis van rechtsingang.

„*al ware het sleehts het geheel onvoldoende der gevangenis*
„*voor een zoo groot aantal als daarin was opgesloten,* —
„*hem, toen hij tot afzondering van eenige gevangenen in*
„*het belang van het onderzoek vermeende te moeten overgaan,*
„*tot ongeoorloofde middelen de toevlucht had doen nemen;*"

„deelende de Directeur ten slotte mede: dat hij bij deze
„op de verklaring van FAES zelven gegronde opvatting, die
„alle kwade trouw uitsluit, *en ware de zaak in eene open-*
„*bare terechtzitting nader behandeld, wellicht gebleken zou*
„*zijn de juiste te zijn*, er geen bepaald bezwaar in kan
„zien, dat aan genoemden ambtenaar in een ander gewest
„het Bestuur eener afdeeling worde toevertrouwd."

Tevens werd voorgesteld om mij, over den duur mijner schorsing, 1/3 van het bedrag van mijn activiteits tractement uit te keeren.

Daarop volgde 's gouvernements besluit dd. 14 September 1870 No. 64, waarbij ik

1o. eervol ontslagen werd uit de betrekking van Assistent-Resident van *Meester-Cornelis*, (aan welk ambt *f* 700.— 's maands tractement verbonden was).

2o. werd benoemd tot Assistent-Resident van *Tjeringien* (*Bantam*), op eene bezoldiging van *f* 600.— 's maands;

terwijl op het voorstel, om mij over den duur mijner schorsing eenig inkomen toeteleggen, *niet* werd beschikt.

Bevreemding moest die handeling der Regeering zeker in hooge mate verwekken:

in de eerste plaats, omdat het advies van den Directeur LEVIJSSOHN NORMAN getuigde, òf van begripsverwarring en *volslagen onbekendheid met de eerste beginselen van het Strafrecht*, òf van *verregaande kwade trouw*, en

in de tweede plaats, omdat de kwalificatie *van misbruik van gezach* aan mijne handeling gepleegd als hulp-officier van *Justitie* bij gelegenheid der gerechtelijke instructie te *Bekassie* door den rechter gegeven, het gemoedsbezwaar bij den heer LEVIJSSOHN NORMAN had doen ontstaan om mij te *Meester-Cornelis* te laten, terwijl het spoedig bekend

werd, dat ik juist te *Tjeringin* was geplaatst, omdat men van mij de beeindiging verwachtte van *drie* belangrijke nader door mij te bespreken strafrechtelijke *instructien*, die reeds *meer dan één jaar* aanhangig waren, zonder dat men in die zaken eenig licht had gekregen, tengevolge waarvan de Assistent-Resident CANTERVISSCHER van *Tjeringin* naar *Pandeglang* verplaatst was.

Uit het navolgende zal voldoende blijken welke waarde aan het advies van Mr. LEVIJSSOHN NORMAN kon gehecht worden.

Die hoofdambtenaar zegt:

„dat het niet slechts de enkele slagen zijn door J. FAES „met een rijzweep aan een der praeventief-gevangenen „toegebracht, welke ofschoon daarop uitsluitend zijne ver- „oordeeling berust, *onderwerpelijk in aanmerking behooren „te komen*, maar dat er ook op moet worden gelet, dat „*luidens* het vonnis (van rechtsingang) van den *Raad van „Justitie* dd. 12 *April* 1870 VOLDOENDE IS GEBLEKEN, dat „de ambtenaar *Faes*, als hulp-officier van justitie, eenige „praeventiefgevangenen, met welker verhoor hij belast was:

a. „gedurende korter of langer tijd, zoowel *krom* als *niet „krom* in een blok heeft laten sluiten;

b. „anderen dier gevangenen, binnen de enceinte der „gevangenis, geketend aan een paal *heeft laten staan*, en

c. „een hunner met de armen op den rug gebonden en „een stuk hout aan het lijf-bevestigd, eenigen tijd „heeft laten rondloopen."

Bij rekest van 16 *Maart* 1871 verzocht ik *aan de Regeering* om uitbetaling eener som van *f* 5550, als schadeloosstelling voor het gemis van tractement gedurende den duur mijner schorsing en schreef ik, ten aanzien van het hierboven vermelde door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur aangevoerde, het volgende:

„Dienaangaande ben ik zoo vrij aanteteekenen, dat, door „zamenloop van omstandigheden, juist toen de Resident „van *Batavia* zijn voorstel indiende tot intrekking mijner „schorsing, de controleur van *Buitenzorg*, wijlen de heer

„LEVIJSSOHN NORMAN, die mijne betrekking tijdelijk waar-
„nam, geroepen werd om een hem aangewezen nieuwen
„werkking te volgen, dat onmiddelijke voorziening ten aan-
„zien van de betrekking van Assistent-Resident van *Meester-*
„*Cornelis* dus dringend noodig was, en dat het voor den
„Directeur van Binnenlandsch-Bestuur bij zijnen tijdroo-
„venden werkkring, ten eenemale onmogelijk was, om uit
„den lijvigen procesbundel in mijne zaak, waarvan de
„instructie maanden geduurd had, gedurende den weinig
„voor de betrekkelijke voordracht beschikbaren tijd, al de
„bijzonderheden van het tegen mij „gevoerd geding na-
„tegaan."

„Ik ben te zeer van de rechtvaardigheid van dien hoofd-
„ambtenaar overtuigd, (*) dan dat ik niet verzekerd zoude
„zijn, dat ZHEdG. anders een geheel andere zienswijze
„omtrent de mij sub § *b. c.* en *d.* ten laste gelegde feiten
„zoude zijn toegedaan geweest, en in ieder geval niet zoude
„hebben melding gemaakt van het *geketend laten staan*
„van beklaagden aan een paal binnen de enceinte der ge-
„vangenis, omdat *niet één* getuige, zooals later zal worden
„aangetoond, van dit *staan* aan een paal *in de geheele*
„instructie gesproken heeft. Immers nam datzelfde vonnis
„van 12 *April* 1870, waarop de Directeur voornoemd beroep
„doet, *mede* als *bewezen* aan, dat ik aan verscheidene be-
„klaagden rottingslagen had gegeven, *om hen tot bekentenis*
„*te brengen* zoodanig, *dat er bloedstorting had plaats gehad*,
„terwijl *de behandeling der terechtzitting* heeft aangetoond,
„dat die aantijging *onwaar* was, en ik mij aan niets had
„schuldig gemaakt dan aan het feit door mij erkend bij de
„voorloopige instructie mijner zaak, n. l., het toebrengen
„van een paar ligte slagen met een karwats aan een be-
„klaagde, een der moordenaars van den Ass.-Resident DE
„KUIJPER, *waardoor valstrekt geen letsel was teweeg gebracht.*"

(*) Deze betuiging moet natuurlijk alleen als eene parlementaire formule worden aangemerkt.

„En welke aannemelijke grond bestaat er nu, om op het „oogenblik de openbare terechtzitting het *onware* aan het „licht bracht van het eerste punt van beschuldiging, door „den *Raad van Justitie* bij vonnis van 12 *April* 1870 *als* „*bewezen* aangenomen, de overige punten van beschuldiging, „*die geen onderwerp eener openbare behandeling ter terecht-* „*zitting uitmaakten*, toch als bewezen te *blijven* beschouwen?"

„Trouwens ik behoef het niet te zeggen, dat het wettig „bewijs in casu niet kan geleverd worden door het vonnis „van 12 *April* 1870."

„De beschikkingen van rechtsingang of vonnissen van „terechtstelling bewijzen niets anders dan, dat er *voldoende* „*grond* tot *vervolging* bestaat. — Eene behandeling ter te- „rechtzitting kan alleen wettig bewijs leveren."

„Ik zoude er nog op kunnen wijzen, dat de bewering, „van beklaagden krom en op de gewone wijze in het blok „te hebben doen sluiten en aan een paal te hebben doen „binden, om hen tot bekentenis te brengen," *uitslui-* „*tend* berust op de verklaringen van OOSTEWEEGHEL en „SCHEFFER."

„De verklaring van OOSTEWEEGHEL voor den Rechter- „Commissaris afgelegd was blijkbaar *zoo leugenachtig*, dat „de Officier van Justitie er tegen op heeft gezien hem als „getuige in mijne zaak voor te brengen *en hij als zoodanig* „*ook niet werd opgeroepen. Men zie slechts de kantteeke-* „*ning bij den Raad van Justitie zelf op zijne verhooren* „*gemaakt!!!*"

„*Bij het tegen mij gewezen vonnis is geconstateerd, dat de ge-* „*tuige* SCHEFFER *onware verklaringen heeft afgelegd*, en ver- „oorloof ik mij speciaal *op dit feit de aandacht te vestigen.*"

„Ik heb bij het verhoor voor den Rechter-Commissaris „*aantekening verzocht en verkregen*, dat in het vonnis van „rechtsingang gesproken wordt van het aan een paal laten „*staan* van beklaagden, *terwijl geen enkele getuige van dat* „*staan aan een paal* sprak, doch alleen de afzondering bij „de palen omschreven zooals ik die heb bekend gesteld."

„De Rechter-Commissaris Mr. VISSER, die het vonnis „van rechtsingang had opgesteld, verklaarde mij op mijne „terzake gedane vraag, dat het woordje *staan* alleen gebezigd „was, *omdat hij bij de redactie van het stuk niet dadelijk „een goed ander woord had gevonden om het feit der be- „vestiging aan de paal aantetoonen"!!*

„Ik vroeg die aanteekening, omdat door het woordje „*staan* alle denkbeeld van „*doel* tot *afzondering*" werd „weggenomen, maar dit bepaald aan *mishandeling* deed „denken".

„Dat ik mij hierin niet vergist heb, blijkt ten duidelijkste „uit de omstandigheden, dat dit *laten staan* aan een paal „ook door den *Directeur van Binnenlandsch Bestuur* tegen „mij werd aangevoerd, doch wijs ik er nogmaals op, dat „*geen enkele getuige ooit beweerd heeft*, dat ik beklaagden „aan een paal heb *laten staan*."

„Ik geloof dat dus hier ook niets anders kan worden „aangenomen met betrekking tot het in het blok sluiten, „en het afzonderen onder een hutje met bevestiging aan „een paal van gevangenen, dan hetgeen daaromtrent door „mij is erkend."

„Wel noemt de Directeur die wijze van afzondering een „*ongeoorloofd* middel, doch ben ik zoo vrij hiertegen aan „te voeren, dat het een erkend recht van den Instructie- „Rechter is, om beklaagden zoo noodig eenigen tijd buiten „accès te houden, dat nergens bij de wet is bepaald, „hoedanig zoodanige afzondering moet geschieden, en de „*Directeur van Justitie* (*), die Procureur-Generaal was, „tijdens ik de instructie der *Tamboensche* zaak voerde, „mij zelf verklaard heeft, dat, zoo ik ZHEdG. *vooraf* be- „velen gevraagd had, op hoedanige wijze ik afzondering „moest bewerkstelligen, ZHEdG. mij *geen ander middel* „zoude hebben kunnen aanwijzen dan door mij is ge- „bezigd."

(*) Mr. T. H. DER KINDEREN.

„Buitendien mag ik het niet onvermeld laten, en *ik*
„*constateer dit met nadruk*, dat de Omgaande Rechter
„*zelf bij wijze van afzondering*, de zes hoofdschuldigen
„in de *Tamboensche* zaak, gedurende de eerste week der
„instructie, *dag en nacht* in het blok gesloten liet, en
„later alleen des nachts tot dat zij op de verklaring van
„Dr. HAMILTON *of* ZILVERTHON HILL, dat de beklaagden
„daar niet meer tegen konden, van die opsluiting werden
„verschoond."

„Ik heb bij de voorloopige instructie *herhaaldelijk* op
„dit feit gewezen, niet om den Omgaanden Rechter te
„bezwaren, maar om aan te toonen, dat de wet toch voor
„een ieder hetzelfde moet zijn, en men mij niet eene wijze
„van afzondering als *ongeoorloofd* kan tegenwerpen, welke
„voor den omgaanden Rechter *geoorloofd* zoude zijn ge-
„weest!!

„Ik ben ook overtuigd, dat, had die afzondering niet
„plaats gehad, de instructie nog veel langer zoude hebben
„geduurd."

„Er kon mij dus niets anders ten laste worden gelegd
„dan de paar tikken aan Ba KOLLOT door mij met een
„rijzweep gegeven, en vermeen ik nu met alle beschei-
„denheid te mogen vragen, of ik door dit feit, bij al de
„goede diensten door mij bewezen, en waarop door den
„Resident van *Batavia* werd gewezen, eene schorsing ge-
„durende *zes* maanden, en daardoor een verlies aan inkomen
„van *f* 5550.— verdiende, welke nog ten slotte door een
„ontslag uit mijne betrekking, en eene terugstelling in rang
„met vermindering in bezoldiging van *f* 100.— 's maands
„werd gevolgd, terwijl bovendien ± *f* 600.— aan gerechts-
„kosten van mij gevorderd werden, gezwegen nog van het
„verlies, geleden bij den verkoop van mijn inboedel te
„*Meester-Cornelis*, tengevolge van mijne plaatsing als Assis-
„tent-Resident van *Tjeringin*, welk verlies ik gerustelijk
„op *f* 2500.— kan stellen."

Dat het den Directeur bij zijn advies voor den geest

dwarrelde blijkt voldoende uit hetgeen hij aan het slot van zijn advies zegt:

„dat intusschen wel kan worden aangenomen, dat alleen „de exceptioneele omstandigheden, waaronder de ambtenaar „FAES het bewuste onderzoek heeft moeten houden — „al ware het slechts het geheel onvoldoende der gevangenis „voor een zoo groot aantal als daarin was opgesloten — „hem, *toen hij tot afzondering van eenige gevangenen in „het belang van het onderzoek vermeende te moeten overgaan,* „tot ongeoorloofde middelen de toevlucht hebben doen „nemen."

deelende de Directeur ten slotte mede, dat hij bij deze, op de verklaring van FAES zelven, gegronde opvatting, die alle kwade trouw uitsluit, *en ware de zaak in eene openbare terechtzitting nader behandeld, wellicht gebleken zou zijn de juiste te zijn*, er geen bepaald bezwaar in kan zien, dat aan genoemden ambtenaar in een *ander gewest* het *Bestuur* eener afdeeling worde toevertrouwd.

Hoe toch kon aan uitsluitend *doel* tot *afzondering* worden gedacht, wanneer werd aangenomen, dat ik beklaagden *krom* in het blok had doen sluiten, anderen geketend aan een paal *had laten staan*, en een hunner met de armen op den rug gebonden en een stuk hout aan het lijf bevestigd, eenigen tijd heb laten rondloopen?!

En toch deelde de Directeur mede: *„dat mijne opgave „omtrent de toedracht der zaak, ware de zaak ter open„bare terechtzitting behandeld, wellicht gebleken zou zijn „de juiste te zijn."*

Bestond hier begripsverwarring of *kwade trouw?* Hoe kon de Directeur beweren dat het vonnis van rechtsingang van 12 April 1870 *voldoende het bewijs had geleverd* van de geincrimineerde handelingen, die geen onderwerp van terechtstelling uitmaakten, op het oogenblik dat hij zelf, moest verklaren, dat zoo die punten van aanklacht weder ter openbare terechtzitting waren behandeld, mijn opgaven wellicht *de juiste* zouden gebleken te zijn.

Alleen het verregaand, zelfs bij den minst ontwikkelde dadelijk opvallend gemis aan logica, en de tastbare onbekendheid met de eerste beginselen van strafrecht kunnen het denkbeeld van *kwade trouw* ten deze uitsluiten.

Na de duidelijke uiteenzetting der feiten kon ik natuurlijk niet verwachten dat mijn verzoek bij gouvernements besluit van 1 Augustus 1871 No. 10 zoude worden gewezen van de hand en dit volgenderwijze werd gemotiveerd:

„Overwegende:

„dat de Assistent-Resident J. FAES alhoewel hem een „weinig beteekenende straf door den rechter is opgelegd, zich „niettemin heeft schuldig gemaakt aan vergrijpen, *die van* „*een* zeer veroordeelendswaardig karakter *zijn* en dan ook, „*blijkens de praemissen van het besluit van 14 September* „1870 No. 64 *tot zijn ontslag uit de betrekking van Assis-* „*tent-Resident van Meester-Cornelis hebben bijgedragen*";

„dat hem mitsdien geen aanspraak op eene tegemoet- „koming voor het gemis van inkomsten voor den tijd, dien „hij onder schorsing, in verband tot de tegen hem ter „zake dier vergrijpen ingestelde rechtsvervolging, heeft door- „gebracht, behoort te worden toegekend, hebbende de Re- „geering, door zijne benoeming tot Assistent-Resident van „*Tjeringin*, hem al de welwillendheid betoond, waarop hij „rekenen mocht, *na al wat er met hem is voorgevallen.*"

En op mijn verzoek werd nog al de *Raad van Indie*, waarin Uwe Excellentie destijds zitting had, gehoord.

Men beweerde destijds, dat één der leden van den *Raad*, die mij vijandig was, dat advies had aangegeven, en de andere leden zich daaraan eenvoudig hadden aangesloten.

Uwe Excellentie zal het beste kunnen beoordeelen in hoever dit beweren waarheid bevat.

In weerwil:

a. ik pertinentlijk verklaarde niet anders gedaan te hebben dan op de door mij omschreven wijze eenige beklaagden gedurende eenigen tijd van de anderen *afgezonderd* te hebben gehouden;

b. dat de *Omgaande Rechter bij de behandeling* der *Tamboensche* zaak ter terechtzitting *geheel hetzelfde* gedaan had;

c. dat de *Procureur-Generaal* mij verklaard had, dat als ik hem *vooraf* instructien gevraagd had omtrent de wijze, waarop ik die beklaagden moest afzonderen, hij mij geen andere had kunnen aanwijzen dan door mij was gebezigd;

d. dat de *Directeur van Binnenlandsch Bestuur*, na eerst in zijn advies voorop gesteld te hebben, dat het vonnis van *rechtsingang* tegen mij *het bewijs* had geleverd van nog andere handelingen, die aan mishandeling moesten doen denken, welke feiten ik *ontkende, eindigde met de verklaring dat, waren die punten van beschuldiging ter terechtzitting behandeld, mijne opgave wellicht gebleken zou zijn de juiste te zijn!;*

e. dat, *nà den verleenden* rechtsingang, het *voorloopig onderzoek reeds* het leugenachtige van sommige verklaringen o. a. van het laten *staan* van beklaagden aan een paal aan het licht, had gebracht;

In weerwil van dat alles herhaalt de Regeering in dat besluit als motief tot afwijzing van mijn verzoek niet alleen, dat tot mijn ontslag hadden geleid de bij het vonnis van rechtsingang vermelde feiten, die, zoo als is aangetoond, niet slechts *niet* bewezen waren, doch ten aanzien van sommige waarvan het *voorloopig onderzoek* het *leugenachtige* reeds had aangetoond, maar zette zij de kroon nog op die handeling, door mij naar het hoofd te werpen, dat de Regeering „door mijne benoeming tot Assistent-„Resident van *Tjeringin* al de welwillendheid had betoond „*waarop ik rekenen mocht na al hetgeen met mij was* „*voorgevallen.*"

Wat die *welwillendheid* te beteekenen had, blijkt voldoende uit het feit, dat men mij naar *Tjeringin* zond ter beeindiging van *drie* sedert meer dan een jaar *bevolene gewichtige* strafrechtelijke intructien, doch waaraan nog niets

was gedaan, en waaromtrent de toenmalige Resident van *Bantam* herhaaldelijk had verklaard, dat die zaken zóó ingewikkeld waren en de afdoening zoo urgent was, dat hij het noodig achtte het voorloopig onderzoek aan een *Rechter-Commissaris* optedragen.

Maar hoe dit ook zij, vermeende ik destijds, dat ik die beschikking alleen te danken had aan de omstandigheid, dat èn adviseurs èn Regeering geen tijd hadden gehad de bundelstukken in mijne zaak te doorworstelen.

De ondervinding had mij nog niet geleerd, hoe de Regeering oordeelt met hare ambtenaren te kunnen omspringen!

Ik mocht mij bij de *onverdiende* en *door niets gewettigde uitdrukking „na alles wat er met hem was voorgevallen"* niet nederleggen.

Ten einde voor de Regeering de lecture gemakkelijk te maken, liet ik mijne voor den *Raad van Justitie* gevoerde verdediging met mijne op 16 Maart 1871 aan Haar ingediende Memorie drukken, en diende ik onder dagteekening van 20 Augustus 1871 aan de Regeering een rekest in, waarbij ik het verzoek deed mij in wetenschap te stellen met de feiten, die tot bedoelde uitdrukking hadden aanleiding gegeven.

Dat verzoekschrift met een aan den toenmaligen Opperlandvoogd gerichten particulieren brief laat ik hieronder volgen:

Aan
Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal
van
Nederlandsch-Indië.

„Geeft met den meesten eerbied te kennen J. FAES,
„Assistent-Resident van *Tjeringin*;

„dat adressant heden per post ontving Uwer Excellentie's
„besluit van 1 Augustus 1871 No. 10, waarbij adressants
„verzoek om hem eene som van *f* 5550.— toe te kennen,
„als schadeloosstelling voor het gemis van inkomsten over

„den tijd, gedurende welken hij, tengevolge van artikel 1
„van het besluit van 9 Maart 1870 No. 59, in de uitoefe-
„ning zijner vroegere functien van Assistent-Resident van
„*Meester-Cornelis* is geschorst geweest, op grond tegen hem
„bij vonnis van den *Raad van Justitie* van 5 Februari 1870
„rechtsingang was verleend, werd gewezen van de hand;

„dat deze afwijzende beschikking is gegrond op de over-
„weging, dat, alhoewel aan den adressant eene weinig
„beteekenende straf door den Rechter is opgelegd, adressant
„zich niettemin heeft schuldig gemaakt aan vergrijpen, *die*
„*van een zeer veroordeelendswaardig karakter zijn* en dan
„ook, *blijkens de praemissen van het besluit van 14 Sep-*
„*tember* 1870 *No.* 64 tot zijn ontslag uit de betrekking van
„Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* hebben bijge-
„dragen;

„dat men dus blijkbaar hier niet op het oog heeft het
„feit, waarover de adressant tot eene geldboete van *f* 25.—
„werd veroordeeld, maar de feiten, geput uit het vonnis
„van 12 *April* 1870, waaromtrent de *Raad van Justitie*
„te *Batavia* bij die uitspraak verklaarde, dat dezelve mis-
„drijf noch overtreding daarstelden, en mitsdien de terecht-
„stelling van adressant te dier zake werd geweigerd;

„dat adressant eerbiedig onder de aandacht van Uwe
„Excellentie brengt, dat hij ten opzichte dezer feiten on-
„verhoord administratief werd veroordeeld en gestraft;

„dat, zoo het in rechten *verplichtend* is gesteld om een
„beklaagde gelegenheid te geven zich te verdedigen op
„hetgeen hem ten laste wordt gelegd, alvorens tot eene
„veroordeeling mag worden overgegaan, en hem daartoe
„inzage moet worden verleend der stukken van de voor-
„loopige instructie, het ook, voor zoover adressant bekend
„is, steeds in het administratieve *als regel* is aangenomen,
„om niemand uit zijne betrekking te ontslaan, op grond
„van hem ten laste gelegde feiten, dan nadat de betrokkene,
„door inzage der stukken, in de mogelijkheid is gebracht,
„zich vooraf te verdedigen;

„dat adressant echter, zonder zulk eene voorafgaande „verdediging, uit zijne betrekking van Assistent-Resident „van *Meester-Cornelis* werd ontslagen;

„dat het hooren van adressant door den Rechter-Com- „missaris op eenige vraagpunten, *zonder dat hem inzage „van een enkel stuk gegeven werd*, toch niet kan beschouwd „worden als eene aan adressant opengestelde gelegenheid „om zich op de tegen hem ingebrachte beschuldiging te „verdedigen;

„dat adressant zich reeds de vrijheid veroorloofde bij de „Memorie, overgelegd bij zijn aan Uwe Excellentie gericht „rekest, om de in hoofde dezes gemelde schadeloosstelling „te erlangen, er op te wijzen, dat het vonnis van den *Raad „van Justitie* van 12 April 1870 nimmer als *bewijs* tegen „adressant *kon* strekken, daar dit vonnis niets anders was „dan eene beschikking, waarbij die Rechtbank terechtstelling „tegen adressant weigerde, op grond dat de ten laste ge- „legde feiten misdrijf noch overtreding daarstelden, doch „ten aanzien waarvan diezelfde Raad eerst rechtsingang „had verleend, zonder vooraf te onderzoeken of er werkelijk „misdrijf gepleegd was;

„dat de *Raad van Justitie* alleen, na terechtstelling en „oraal debat, omtrent het al of niet *bewezene* van een ten „laste gelegd feit mag beslissen, doch alle preparatoire „vonnissen slechts mogen uitmaken, of er voldoende *ver- „moedens* van schuld tot vervolging bestaan, dan wel of „het ten laste gelegde feit niet bewezen is, of misdrijf noch „overtreding daarstelt;

„dat echter in het laatste geval bij zoodanige vonnissen „geene beslissing omtrent het bewezene van de ten laste „gelegde feiten te pas komt, en zulks ten onrechte in casu „door den *Raad van Justitie* bij haar vonnis van 12 April „1870 is geschied;

„dat de adressant zoo vrij is te verwijzen naar hetgeen „omtrent vonnissen van rechtsingang, ook geheel toepas- „selijk op de beschikkingen ter zake van gevraagde terecht-

„stelling bij Mr. LIPMAN, Wetboek van Strafvordering, „pagina 49 wordt gezegd, namelijk:

„ „Het is *de willekeur* van den voor zijne handelingen „ „niet verantwoordelijken rechter van instructie, die onder- „ „zoekt, overgebracht op de rechtbank, *die gelooft* en die „ „nimmer geroepen zal worden haar vonnis te verde- „ „digen." "

„ „Het vonnis gewezen *zonder onderzoek, zonder verde-* „ „*diging, zonder motieven*, wordt eene *gestereotijpeerde* „ „*formule*, waarbij over den goeden naam en de vrijheid „ „van den door den openbaren aanklager verdachte eigen- „ „dunkelijk wordt beschikt." "

„dat die willekeur te grooter wordt, wanneer eene recht- „bank door zich niet te houden aan de *verplichte stereotijpe* „*formule*, in zoodanig vonnis spreekt van het *bewezene* der „ten laste gelegde feiten, die misdrijf noch overtreding „daarstellen, vermits toch het administratief gezach, het- „welk als *zóódanig* over die feiten moet oordeelen, daardoor „op het dwaalspoor wordt gebracht en vermeent zich bij „het bewezene der feiten, als door eene bevoegde rechtbank „geconstateerd, te mogen nederleggen;

„dat adressant de overtuiging heeft, dat, zoo de *Raad* „*van Justitie* zich in casu bij zijn vonnis van 12 April „1870, *zooals zij behoorde te doen*, had onthouden van eene „beoordeeling omtrent het bewezen zijn der feiten, die hij „verklaarde misdrijf noch overtreding daar te stellen, de „Directeur van *Binnenlandsch Bestuur* ook niet, zonder „den adressant vooraf in zijne verdediging te hooren, tot „het provoceeren van den tegen den adressant genomen „maatregel zou zijn overgegaan;

„dat adressant verklaart, dat de hem ten laste gelegde „feiten, zooals die in het vonnis van den *Raad van Justitie* „van 12 April 1870 zijn omschreven, zijn *onwaar;*

„dat het *onware* daarvan, voor zoover die feiten een „onderwerp van terechtstelling van adressant hebben uit- „gemaakt, reeds is *bewezen* door het vonnis van den *Raad*

„*van Justitie* van 2 Juli 1870, bekrachtigd bij arrest van „het Hoog-Gerechtshof van 24 Augustus 1870;

„dat echter de Regeering desniettegenstaande als waar „*blijft* aannemen die feiten, in het vonnis van 12 April „1870 vermeld, waaromtrent terechtstelling geweigerd werd, „op grond zij misdrijf noch overtreding daarstelden;

„dat adressant reeds vroeger bescheidenlijk aan de be„oordeeling van Uwe Excellentie onderwierp of er, bij de „ontkentenis van adressant, *eenigen aannemelijken grond* „kon bestaan om de feiten, voorkomende in het vonnis „12 April 1870, die geen onderwerp van terechtstelling „uitmaakten, *als bewezen* te blijven aannemen, op het „oogenblik het *onware* van die, *in datzelfde vonnis* als „bewezen vermeld, doch die ter openbare terechtzitting „werden behandeld, door het vonnis van den *Raad van* „*Justitie* van 2 Juli 1870 en het bekrachtigd arrest van „het Hoog-Gerechtshof van 25 Augustus 1870 was gecon„stateerd, vooral *daar de Directeur van Binnenlandsch* „*Bestuur, blijkens zijn voorstel, hetwelk een eervol ontslag* „*uit adressants betrekking tengevolge had, niet vreemd was* „*aan het denkbeeld, dat bij eene behandeling ter terechtzit*„*ting der eerstbedoelde feiten, adressants opgave daaromtrent* „*de juiste zou blijken te zijn;*

„dat echter, nu blijkens Uwer Excellentie's besluit van „1 Augustus 1871 No. 10 de Regeering toch van meening „blijft, dat de den adressant ten laste gelegde feiten, *die* „*geen onderwerp van terechtstelling uitmaakten*, zuivere „waarheid bevatten, het voor een adressant van het hoogste „belang is inzage te erlangen der stukken van onderzoek, „hetzij gerechtelijke, hetzij administratieve, welke tot adres„sants administratieve veroordeeling hebben geleid, teneinde „zich alsnog terzake te kunnen verdedigen, wel overtuigd, „dat de Regeering alsdan op de ten opzichte van den „adressant genomen harde beschikkingen zal willen terug„komen;

„dat adressant Uwer Excellentie niet mag terughouden,

„dat het voorkomende aan het slot der overwegingen van „Uwer Excellentie's besluit van 9 Augustus jl. No. 10, „luidende:

„„dat de Regeering door de benoeming van adressant „„tot Assistent-Resident van *Tjeringin* al de welwillend- „„heid heeft betoond, waarop hij rekenen mocht, *na al* „„*wat er met hem is voorgevallen*;" — ten diepste heeft „gegriefd, daar zoodanige uitdrukking moet doen denken „aan nog andere zaken dan die in het vonnis van 12 April „zijn vermeld, en de adressant omtrent zijn bestuur als „Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* nimmer anders „dan den meesten lof van zijnen directen chef, den Resi- „dent van *Batavia*, mocht inoogsten, en deze zelfs met „aandrang zijne terugplaatsing te *Meester-Cornelis* aan de „Regeering heeft verzocht, zoodat de adressant zich niet „bewust is zulk eene hoogst krenkende uitdrukking te „hebben verdiend.

„Redenen, waarom adressant de vrijheid neemt zich tot „Uwe Excellentie te wenden, met eerbiedig verzoek, dat „het Uwe Excellentie moge behagen de noodige bevelen „te geven, om aan den adressant ter inzage te verstrekken „zoodanige stukken van onderzoek of tegen den adressant „ingebrachte beschuldigingen, welke niet ter terechtzitting „werden behandeld en waarvoor adressant administratief „werd gestraft, als wanneer adressant zich ter zake bij „Uwe Excellentie zal rechtvaardigen."

Hetwelk doende,

(w. g.) J. Faes.

Tjeringin, 20 Augustus 1871.

TJERINGIN, 21 Augustus 1871.

HoogEdelGestrenge Heer den Heere Mr. P. MIJER, Kommandeur der orde van den *Nederlandschen Leeuw*, Ridder Grootkruis der *Luxemburgsche* orde van den Eikenkroon en Grootkruis van verschillende vreemde orden, Gouverneur-Generaal van *Nederlandsch-Indië*.

HoogEdelGestrenge Heer!

„Het zij mij vergund Uwe Excellentie eerbiedig te ver-„zoeken langs dezen weg Hoogstdeszelfs aandacht voor „eenige oogenblikken te mogen inroepen, daar hetgeen ik „dringend in mijn belang te zeggen heb, minder in een „officieele correspondentie te huis behoort."

„Sedert de laatste twee jaren ben ik zoodanig het slacht-„offer van allerlei intrigues, dat ik het aan mij zelven ver-„plicht acht Uwe Excellentie met den meesten eerbied „daarop te wijzen, teneinde bij Uwe Excellentie, zoo mo-„gelijk, den mij meer en meer in mijne belangen treffenden „nadeelingen indruk weg te nemen, welke het aan mijne „tegenstanders, helaas! zoo goed gelukt is ten mijnen op-„zichte bij Uwe Excellentie te weeg te brengen.

„Sedert mijne benoeming tot Assistent-Resident van „*Meester-Cornelis* werden door een paar ambtenaren, die „gaarne tot die betrekking waren gekozen, alle pogingen „in het werk gesteld om mij daaruit verwijderd te krijgen."

„Eerst was het de politie van *Batavia*, die mij niet „alleen geene medewerking verleende, maar mij bepaal-„delijk openlijk tegenwerkte in de opsporing der *Tam-„boensche* beklaagden en de voleindiging der mij opge-„dragen instructie."

„Uwe Excellentie kan zich van de waarheid daarvan „overtuigen door inzage van mijn hierbij kopielijk gevoegd „schrijven aan den Resident van *Batavia* van den 28 Mei „1869 Lit. A, geheim."

„Hoe Mr. DE EERENS alles in het werk stelde om mij „te doen vallen, zal Uwe Excellentie, des gelievende kunnen „ontwaren uit de door mij voor den Raad van Justitie „gevoerde verdediging, die ik heb doen drukken, en waar- „van ik mij veroorloof Uwe Excellentie hierbij een exemplaar „aantebieden. Reeds te *Bekassie* handelde hij als ware hij „Assistent-Resident van *Meester-Cornelis*, en ontzag hij zich „niet politie-dienaren van *Bekassie*, buiten mijn voorkennis, „uit mijne afdeeling naar de aangrenzende residentien te „zenden ter opsporing van Ba SELAN, zooals blijkt uit het „Uwe Excellentie hierbij mede eerbiedig in afschrift aan- „geboden bewijs van den Hoofdschout OOSTERWEEGHEL, „waarvan het origineel onder mijne berusting is."

„Onmiddelijk na afloop van de zitting begaf zich Mr. DE „EERENS naar den Hoogwelgeboren heer Jhr. VAN RADERS, „Directeur der Burgerlijke Openbare Werken, om een hoog „opgeschroefd *onwaar* tafereel optehangen van hetgeen ik „te *Bekassie* zou gedaan hebben, daarbij voegende, *dat hij „wel zou zorgen, dat ik achter de tralies kwam.*"

„De waarheid hiervan kan door genoemden hoofdamb- „tenaar worden bevestigd."

„De strekking van deze handeling was duidelijk. Door „aan den heer RADERS (*) onware opgeschroefde voorstel- „lingen te doen, werd getracht Uwe Excellentie zijdelings „reeds vooraf tegen mij intenemen.

„Hoe de omgaande rechter Mr. DE EERENS er niet tegen „opzag *onware* beschuldigingen tegen mij intebrengen, „blijkt op onwederlegbare wijze uit eene met dien rechter- „lijken ambtenaar gevoerde correspondentie, welke bij den „aanvang mijner zaak Uwer Excellentie ter inzage door

(*) Aangehuwde neef en broeder van den schoonzoon van Z. E. den Gouverneur-Genereal MIJER.

„den Resident van *Batavia* werd aangeboden. Ten einde „de aandacht van Uwe Excelleutie niet te veel te ver- „moeijen, zal ik de geheele correspondentie niet overleggen, „doch mij bepalen zulks te doen met mijn aan den Resident „van *Batavia* gericht schrijven van den 27 Januari 1870 „Lt *A.*, waaruit tevens blijkt, dat die beschuldigingen ge- „heel *ter kwader trouw* werden ingebracht.

„Sedert hebben mijne tegenstanders alles gedaan om mij „zoowel in de publieke opinie als bij invloedrijke personen „te benadeelen. De reden ligt voor de hand. Zoo de „Regeering mij niet zwaar trof, zou dadelijk het lasterlijke „der tegen mij ingebrachte beschuldigingen in het oog „springen en de publieke opinie de drijvers veroordeelen. „Trof de Regeering mij, dan waren zij in het oog van „het publiek gerechtvaardigd! Vooral na mijne veroor- „deeling tot *f* 25.— boete door den *Raad van Justitie* „was het behoud van hun goeden naam in het spel."

„Geene middelen, geen laster was hen dan ook te laag „om hun doel te bereiken..'

„Tot welke verachtelijke middelen de toevlucht genomen „werd, blijkt o. a. uit het voorkomende, omtrent eene beweer- „de komst van mij te *Batavia* in No. 173 van het *Nieuw* „*Bataviaasch Handelsblad*, eene mededeeling, die niet uit „deze Residentie, maar van *Batavia* zelf gezonden werd, en „waarvan mij de inzender, onder belofte van geheimhouding, „werd bekend gemaakt. Met alle macht werd het gezegde „van DON BASILE in praktijk gebracht: „„Calomniez, „calomniez toujours, il en reste toujours quelque chose." "

„„Een paar maanden geleden schreef mij een vriend van „„*Batavia*: „De heer Mr..... zit niet stil en, naar „„ik verneem, tracht hij u bij de grooten door verdraaide „„en onware voorstellingen van het gebeurde te *Bekassie* „„in disgracie te brengen, en tot mijn leedwezen bespeur „„ik, dat hem dit bij velen gelukt is, zie dus dit op eene „„of andere wijze tegen te spreken, b. v. door het uitge- „„ven eenr brochure." "

„Aanvankelijk was ik van plan aan dezen raad gevolg „te geven, maar spoedig bemerkte ik, dat de mededeeling „van de waarheid omtrent alles wat met het gebeurde te „*Bekassie* in betrekking stond, wat daaraan was voorafge„gaan en later plaats vond, velen zwaar zou kwetsen. Dit „wilde ik niet doen, omdat dit voor mijne zaak, voor het „oogenblik althans, noodeloos was. Ik bepaalde er mij toe „mijne voor den *Raad van Justitie* gevoerde verdediging „en de memorie, overgelegd bij mijn verzoek, om schade„loosstelling wegens het gemis van inkomen gedurende „mijne schorsing, te doen drukken, en die aan eenige be„langstellenden te *Batavia* te zenden, ten einde elken laster „tegen mij te kunnen tegenspreken. Dringend veroorloof „ik mij Uwe Excellentie met allen eerbied te verzoeken „wel met aandacht die gedrukten te willen doorbladeren."

„Mijne geheele toekomst staat op het spel, en ik ben het „niet alleen aan mij zelven, maar aan mijne kinderen, „waarvan er een in de afgeloopen maand naar de Akademie „te *Leiden* is moeten gaan, en de andere op kostschool te „*Batavia* ligt, verplicht alle middelen in het werk te stellen „om den ongunstigen indruk bij Uwe Excellentie weg te „nemen, welke laster bij Haar heeft weten te weeg te „brengen. Die laster heeft, helaas! niet alleen bij Uwe „Excellentie, maar ook bij vele hooggeplaatste personen „diepe wortelen geschoten, en ook, zooals mij gemeld werd, „bij sommige Leden van den *Raad van Indie*, die op mijn „rekest om schadeloosstelling voor het gemis aan inkomen „gedurende mijne schorsing moesten adviseeren."

„Daaraan heeft voorzeker het slot der overwegingen van „Uwer Excellentie's besluit van 1 Augustus No. 10 deszelf „oorsprong te danken. Ik lees daar: „dat de Regeering door „ „mijne benoeming tot Assistent-Resident van *Tjeringin* „ „al de welwillendheid heeft betoond, waarop ik rekenen „ „mocht, na al wat er met mij is voorgevallen." "

„Negentien jaren Excellentie! bracht ik in s' lands „dienst door, en vóór het gebeurte te *Bekassie* heeft mij *nog*

„*nimmer* ééne ontevredenheidsbetuiging der Regeering „getroffen! Mijne chefs waren altijd uitbundig in hun lof „over mij.

„Wanneer Uwe Excellentie zich de conduitestaten van „mij zoudt willen laten voorleggen, zal Uwe Excellentie de „bevestiging daarvan vinden.

„Vooral wijs ik op de rapporten over mij, uitgebracht „door den Generaal HAPPÉ, destijds Kolonel Resident der „*Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo*, de Residenten „van *Palembang* VAN BLOEMEN WAANDERS en OPHUIJZEN, „den Resident van *Batavia* HOOGEVEEN, onder wie ik als „Ass.-Resident successievelijk diende, en door mijn tegen- „woordigen chef, den Resident van *Bantam* VAN DER PALM. „Waarop slaan de woorden: „*na al wat met hem is voor- „gevallen*?" Uwer Excellentie's besluit laat mij daaromtrent „in het onzekere! Intusschen kan ik niet terughouden „dat zij mij diep hebben gekrenkt."

„Toen ik in deze afdeeling kwam, vond ik hier *drie* „bevolene ingewikkelde strafrechtelijke instructien. Eene „tegen drie dessahoofden, *in welke zaak de* RADEN AIJOE „*van Tjeringin betrokken* was; eene betreffende *acht* pun- „ten van beschuldiging, waarop tegen het gewezen dis- „trictshoofd van *Menes*, ENTOL WIRA SABA, door den „*Raad van Justitie* rechtsingang was verleend, en eene „tegen den Luitenant der Chinezen, beschuldigd van strand- „roof." Aan de twee eerste zaken, *in elk van welke* „*ruim* 200 *getuigen moesten worden gehoord*, was door „mijn ambtsvoorganger nog *niets* gedaan, ofschoon die „zaken al ruim een jaar aanhangig waren. Het was dien „voorganger onmogelijk geweest daartoe tijd te vinden. „De laatste zaak was door dezen onderzocht, doch werd „door den Procureur-Generaal met dat onderzoek geen „genoegen genomen, zoodat eene geheele nieuwe instructie „plaats vond. Al deze zaken bracht ik behoorlijk ten einde, „behandelde de zaken van 43 crimineele beklaagden voor „den Landraad, waarin de vonnissen ook in revisie reeds

„werden afgedaan, en ontving van mijn Chef de betuiging, „*dat mijne optreding in deze afdeeling dadelijk merkbaar* „*was door eene betere policie*, eene verklaring trouwens „door al de Residenten, onder welke ik de eer had te die- „nen, telkens reeds spoedig na de aanvaarding mijner „functien afgelegd."

„En terwijl mijn Chef mij, evenals mijne vorige chefs, „herhaaldelijk zijne tevredenheid betuigt over mijne ge- „schiktheid en ijver, en op grond daarvan herhaaldelijk „de welwillendheid der Regeering voor mij inroept, zooals „laatstelijk bij het hierbij in afschrift gevoegd schrijven „van den Resident van *Bantam* van 25 Juli jl. No. 7197/27 „aan den Directeur van Financien, ontving ik van de „Regeering de verklaring, dat ik, *nà al hetgeen met mij* „*is voorgevallen*, met mijne plaatsing te *Tjeringin* op „*f* 100.— tractement minder 's maands dan ik vroeger ge- „noot, al zóó tevreden mag zijn, dat ik zelfs nog minder „aanspraak heb dan iemand, die wegens ongeschiktheid „uit zijne betrekking wordt verwijderd, aan wien ten „minste nog wachtgeld wordt toegekend!!"

„Ik ben administratief veroordeeld zonder verhoord te „zijn, zooals ik duidelijk aantoonde in mijn onder dag- „teekening van gisteren aan Uwe Excellentie gericht ver- „zoekschrift, de strekking hebbende mij alsnog in de ge- „legenheid te stellen mij te rechtvaardigen."

„Zulk eene bejegening Excellentie! heeft mij na mijnen „negentienjarigen diensttijd diep ter neder gedrukt. Maar „nogmaals doe ik een beroep op Uwer Excellentie's recht- „vaardigheid! In Maart 1869 overhandigde ik Uwer Ex- „cellentie, tijdens ik mij als Assis. Resident der Buitenbezit- „tingen ten gevolge van ziekte, waarvan ik toen hersteld „was, te *Batavia* op wachtgeld bevond, bij gelegenheid „eener algemeene audientie, eene Nota, waarvan afschrift „bij deze wordt overgelegd. Uwe Excellentie, zeide mij „toen: „indien hetgeen in die nota voorkomt juist is, „ „waaromtrent ik een onderzoek zal doen, dan beloof ik

„„u, dat u bij de eerste gelegenheid geplaatst wordt."" „En *weinige dagen daarna* werd ik bij besluit van 4 April „1869 tot Assistent-Resident van *Anjer* aangesteld, welke „benoeming den daarop volgenden dag weder werd inge„trokken om mij voor *Meester-Cornelis* te bestemmen."

„Nu ook vertrouw ik geen vergeefsch beroep op de „rechtvaardigheid van Uwe Excellentie te doen, om mij „recht te laten wedervaren op zoodanige wijze als Uwe „Excellentie het best zal vermeenen te behooren."

„Intusschen verblijf ik met gevoelens der meeste hoog„achting en onderdanigheid,

„HoogEdelGestr. Heer!

„Van Uwe Excellentie de zeer gehoorzame dienaar,

(w. g.) J. FAES."

Bij gouvernements besluit dd. 22 September 1871 No. 49 werd mij te kennen gegeven, „dat in mijn verzoek niet kon worden getreden!"

Eene herhaalde poging om bekend te mogen worden met feiten, die de Regeering op het oog had met de woorden „*na alles wat er met hem is voorgevallen*" mocht tot geen gunstiger resultaat leiden.

Commentaren omtrent de te mijnen opzichte ten deze betrachte *billijkheid* zijn overbodig!

Het volgende feit levert hieromtrent nog eene eigenaardige bijdrage.

Toen ik zag dat de Regering mij bleef weigeren mij recht te laten wedervaren, besloot ik eene brochure uittegeven omtrent den geheelen loop der tegen mij ingestelde rechtsvervolging, en riep de tusschenkomst van den Advocaat en Procureur te *Batavia* Mr. J. E. HENNY in, om authentieke afschriften van al mijne processtukken, waaronder ook eene door den omgaanden rechter met den Pro-

cureur-Generaal gevoerde geheime correspondentie, waaruit op de meest eclatante wijze bleek, in hoever *goede trouw* bij sommigen in het drijven om mij te vervolgen, had voorgezeten.

De processtukken in mijne zaak bevonden zich toen bij de Directie van *Binnenlandsch Bestuur*, en scheen de heer Mr. LEVIJSSOHN daarvan maar niet te kunnen scheiden, althans was het noodig dat ik, na één jaar vergeefs gewacht te hebben, de tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal J. LOUDON inriep, om den directeur tot terugzendig aan den *Raad van Justitie* te bewegen, waardoor eindelijk de uitreiking der afschriften, waarop ik *recht* had, volgde.

Maar gelijktijdig ontving ik van *Batavia* van een hooggeplaatst rechtelijk ambtenaar een brief luidende:

„Amice!

„Ik hoor van den kolonel M..... dat gij afschriften „uwer processtukken opgevraagd hebt om eene brochure „over uwe zaak te schrijven. Ik moet u ten sterkste ont„raden aan dat voornemen gevolg te geven. In de zaak „van *Meester-Cornelis* heeft men u op eene schandelijke „wijze mishandeld. Maar hoe meer gij dit zult aantoonen „hoe meer men u *in het geheim* door lasterlijke beschul„digingen zal benadeelen. De afwijzing uwer laatste ver„zoeken heeft u wel de overtuiging moeten geven, dat die „geheime laster niet zonder uitwerking is gebleven. Geloof „mij amice, alleen de tijd en het geduldig berusten *in het* „*onvermijdelijke*, zoolang vijandige elementen invloed „uitoefenen, kan u rechtvaardiging schenken. In uw be„lang raad ik u dus ten sterkste af de gemoederen van „hen, die u vijandig zijn, op nieuw in gisting te brengen.

„Kan ik intusschen uwe belangen bevordelijk zijn dan „zult gij mij daarvoor steeds bereid vinden.

„Met de u bekende gevoelens als altijd

Uw Toegenegene,

. . . . . .

Eerst toen begon ik te beseffen hoe weinig een *Nederlandsch-Indisch* ambtenaar, die niet gesteund is door machtige familie of andere relatien, kans heeft *recht* te krijgen, wanneer hij door machthebbenden belasterd, verguisd en moreel en finantieel mishandeld wordt.

Eerst toen begon ik te beseffen dat tijden en toestanden, als die der laatste dagen van de O. I. Compagnie, welke men als *door en door rot* afschilderde, nog niet voorbij waren, en vervolgingen als die, waaraan de brave VAN DE GRAAFF in 1779 van de zijde van den Commissaris Generaal Mr. S. C. NEDERBURGH (*) blootstond, en die den geschiedschrijver S. LAUTS in het 4e deel pag. 279 zijner Geschiedenis der *Nederlanders* in *Indië*", deden uitroepen „*Willekeur en onrechtvaardigheid zegevierden*," nog niet tot een afgesloten tijdperk behoorden!

Ik bezat geene middelen, had mijn pensioen nog niet verdiend, en zat nog op zware lasten voor de opvoeding mijner kinderen. Hadde ik onder andere omstandigheden verkeerd, voorzeker zoude ik het hoofd niet hebben willen buigen, en ik had door het uitgeven eener brochure in mijne zaak hen, die op verregaande onedele wijze en *ter kwader trouw* mijne vervolging hadden geprovoceerd, aan de algemeene verachting prijs gegeven.

Maar nu bleef mij niets anders over dan te berusten in hetgeen men in de hooge ambtelijke kringen wilde beschouwd hebben als *het onvermijdelijke*!

Ik had echter reeds mijne voor den *Raad van Justitie* gevoerde verdediging doen drukken met de aan de Regeering gerichte Nota van 16 Maart 1871, en zond die gedrukten aan al de personen op wier oordeel ik prijs stelde.

Ofschoon die stukken niet in den handel waren, kregen dezelve algemeen bekendheid, en werden spoedig ook in de couranten besproken. Slechts weinige dagen daarna

(*) Eenige daden van dien man in de *Indische Gids* October afl. 1884 besprekende, vraagt de schrijver aan het slot van zijn opstel verschooning aan den lezer, dat hij hem *met zulk slechts gezelschap* heeft doen kennis maken.

verscheen in het *Bataviaasche Handelsblad* een van het begin tot het einde *leugenachtig* en *tegen mij lasterlijk* artikel over de door mij te *Bekassie* in de *Tamboensche* zaak gehoudene strafrechtelijke instructie, waarvan de goede resultaten, volgens dat schrijven, alleen aan den Hoofdschout OOSTEWEEGHEL zouden zijn te danken geweest.

Ik meende dat artikel niet stilzwijgend te mogen voorbijgaan, en ofschoon ik uit de stukken, voor zoover die reeds in mijn bezit waren, al het lasterlijke er van kon aantoonen, drong ik er bij den advocaat Mr. J. E. HENNY op aan, om te trachten de afgifte der door mij opgevraagde processtukken zoo mogelijk te bespoedigen, vermits ik door sommige dier bescheiden nog meer dat lasterlijke kon aantoonen, en ik te dier zake eene aanklacht bij den Officier van Justitie wenschte intedienen.

Eenige dagen daarna ontving ik van den Redacteur van het *Bataviaasch Handelsblad* Mr. HOEK een brief, waarin hij mij mededeelde:

a. dat hij van het toenmalig lid in den Raad van Justitie Mr. DE JONGH vernomen had, dat ik eene aanklacht wegens laster ter zake van meermeld artikel bij den Officier van Justitie wenschte intedienen.

b. dat hij dit stuk niet had willen plaatsen dan na eene hem door iemand, die hij vermeende ten volle vertrouwen te verdienen, gegeven verzekering, dat de inhoud waarheid bevatte.

c. dat het hem leed deed indien hij hierin was teleurgesteld, en daarom bereid was, indien ik hem de bewijzen van het *lasterlijke* van het stuk wilde leveren, in een *hoofdartikel* zelf het onware der daarin vervatte beweringen aan te toonen, terwijl hij in dat geval persoonlijk bij mij te *Tjeringin* zou komen om inzage der stukken te erlangen.

d. dat hij deze wijze van behandeling veel meer in mijn belang achtte dan het indienen eener aanklacht wegens laster, waarvan de behandeling mogelijk maanden en maanden kon weg blijven, vooral met het oog op mijne

verhouding tot den toenmaligen vertegenwoordiger van het Openbare Ministerie, dien ik in mijne verdediging voor den *Raad van Justitie* niet had gespaard.

Ik nam dit welwillend aanbod aan, en eenige weken later kwam de heer HOEK, vergezeld van den ambtenaar COURT, toen Kommies te *Tangerang*, thans Secretaris van *Cheribon*, die een plezierreisje door *Bantam* maakte, te *Tjeringin* bij mij.

Inmiddels had ik ook dadelijk na de verschijning van het lasterlijk artikel, van de relaties, die ik als gewezen politiehoofd van *Meester-Cornelis* nog met de politie aldaar had, gebruik gemaakt om te doen onderzoeken wie dat leugenachtig artikel had doen plaatsen. Reeds met de omgaande post kreeg ik daaromtrent het volgende bericht.

Het artikel was op verzoek van OOSTEWEEGHEL, en *volgens door hem geleverde gegevens*, door den gepensioneerden luitenant QUARTERO, dezelfde, die later zulke gewichtige onthullingen in de zaak van den heer BUFLO, ten aanzien van den thans gepensioneerden Regent van *Cheribon*, RADEN ADIPATI ARIO SOERIO DI REDJA, deed, opgemaakt, en aan het *Bataviaasch Handelsblad* ingezonden. Aanvankelijk had de redacteur de plaatsing geweigerd, doch was later, op de verzekering van zeker rechterlijk ambtenaar, »dat daarin niets dan de waarheid voorkwam," tot de plaatsing overgegaan.

Bij de komst van den heer HOEK te *Tjeringin*, dien ik ook kort te voren te *Batavia* gesproken had, was ik reeds in het bezit van de gevraagde afschriften mijner processtukken. Ten aanzien der opvordering daarvan deed zich evenwel een merkwaardig incident voor, waaruit kan worden afgeleid hoe vreemd »de *billijkheid*" aan de mij aangedane bejegening was. Korten tijd na de beeindiging mijner zaak vroeg de heer LEVYSSOHN van den Procureur-Generaal de proces-stukken op, omdat hij beweerde dezelve noodig te hebben. Telkens wanneer ik mij tot de griffie van den *Raad van Justitie* wendde om afschriften daarvan,

werd mij medegedeeld, dat de stukken nog bij den directeur van *Binnenlandsch Bestuur* waren, en deze, om terugzending verzocht, had geantwoord, dat hij dezelve nog noodig had. Dit had mij er toe geleid om na de optreding van den heer J. LOUDON als Gouverneur-Generaal, de tusschenkomst van dezen interoepen, om den directeur tot terugzending der stukken te bewegen, terwijl ik de hulp van den advocaat Mr. J. E. HENNY te *Batavia* inriep, om onmiddelijk, na de terugontvangst bij den raad, daarvan te mijnen koste afschriften te doen nemen. Een 10 of 15tal dagen daarna kreeg ik een brief van de griffie van den raad houdende kennisgave, dat de stukken ter griffie terug waren ontvangen, dat ik bepaalde aanwijzing moest doen van *welke* stukken ik uit den bundel afschriften verlangde, en dat mij daartoe *acht dagen* tijd gegeven werd, omdat die proces-stukken weder spoedig terug gevraagd waren. Ik vroeg onmiddelijk aan den Resident van *Bantam* voor *twee dagen* verlof naar *Batavia*, om persoolijk door inzage, een onderzoek te kunnen doen naar die stukken, welke mij voor mijne zaak dienstbaar zouden kunnen zijn, hetwelk mij werd toegestaan, en welk verlof op mijn telegrafisch verzoek met *één dag* werd verlengd, omdat ik de 2 toegestane verlofsdagen alleen voor de heen en terugeis noodig had. Weinige dagen na mijn terugkeer kreeg ik van den Resident van *Bantam* VAN BAAK de mededeeling, dat hij mij tot zijn leedwezen voor den vervolge geen verlof meer naar *Batavia* kon verleenen, daar de Directeur LEVYSSOHN NORMAN hem over het mij verleend verlof eene opmerking had gemaakt.

IK WERD DUS BEHANDELD ALS EEN POLITIEK VERWIJDERDE. Dat LEVYSSOHN wrevelig was dat ik, tegen zijn zin, toch de afschriften van stukken machtig werd, die hem en zijne vrienden konden compromitteeren, is begrijpelijk, maar dat hij zulke middelen tegen mij durfde gebruiken als hij ter zake van mijn verlof deed, is slechts voor hen geen raadsel, die weten wat die man als Directeur van

Binnenlandsch Bestuur en ook in zijne latere betrekkingen al *durfde te doen.*

Zijn redevoering te *Delft* gehouden, toen hij zich later kandidaat voor het lidmaatschap der 2e kamer stelde, en het wijzen op den naam van den Gouverneur-Generaal DURVEN, als de naamvoerder van een woord, dat men in Indie *vooral* noodig had, wijst er voldoende op hoe hij die leer in toepassing bracht.

In *Nederland* had bij evenwel daarmeê zijn reputatie verspeeld, daar men er ten rechte op wees hoe kort te voren de resultaten waren geweest van het DURVEN van PINKKOFFS, naar men beweerde, een neef van LEVYSSOHN.

De geheele behandeling mijner zaak is *buiten die ter terechtzitting, waarop geen aanmerking te maken was*, eene aaneenschakeling van dergelijke daden geweest, welke Uw Excellentie toch zeker niet kan rangschikken onder die, welke den *toets* der *billijkheid* kunnen doorstaan.

Maar hiertoe bepaalde de heer LEVYSSOHN zich niet. Weinige dagen na de verschijning van het lasterlijk artikel in het *Bataviaasch Handelsblad* kreeg die departement Chef mijn nader rekest aan de Regering, waarbij ik op uitbetaling van mijn tractement over den duur mijner schorsing terugkwam, om consideratien en advies inhanden. Toen ik dat vernam dacht ik niet anders of die hoofdambtenaar, hoe vijandig hij mij ook was, zoude bij zijn voorstel blijven volharden, om mij 2/3 van mijn activiteitstractement als schadeloosstelling voor het gemis van inkomen over den schorsingstermijn uittekeeren. Verbaasd stond ik dus van een mijner vrienden te *Batavia* de mededeeling te ontvangen, dat LEVYSSOHN *niet alleen afwijzend op mijn rekest geadviseerd had, maar zich zelfs tot motiveering daarvan beroepen* op het hiervoren vermeld *ongeteekend* lasterlijk courant artikel!!

En de Regering gaf mij een beschikking, waarbij mij werd te kennen gegeven, »*dat de Regering jegens mij reeds al de welwillendheid had betoond, waarop ik rekenen mocht na alles wat er met mij was voorgevallen*".

Nadat de heer MR. HOEK inzage bij mij had genomen van al de stukken, die op de zaak betrekking hadden, toonde hij in twee Hoofdartikelen in het *Bataviaasch Handelsblad* het *lasterlijke* van het tegen mij kort te voren in dat blad opgenomen artikel punt voor punt aan. *Toevallig* schijnt Mr. LEVYSSOHN NORMAN *dat stuk* niet gelezen te hebben. Want uit vertrouwbare bron werd mij medegedeeld, dat hij nooit de Regering daarop gewezen heeft, en mag het toch niet worden verondersteld, dat hij de laagheid zoude hebben begaan daaromtrent het stilzwijgen te bewaren, indien hij van dit latere stuk had kennis gedragen. En ook de Regering schijnt die beide Hoofdartikelen, tot opschrift voerende: *„Hooren en wederhooren"* niet te hebben opgemerkt, althans Zij kwam op de bewoordingen *„na alles wat er met hem is voorgevallen"* niet terug. Of heeft de Regering mogelijk die beide hoofdartikelen *wel* gelezen, en was het welligt de meening: „dat Hare waardigheid meebracht om niet te erkenen, dat Zij een ijverig en trouw dienaar, op een ongeteekend couranten artikel, eene onverdiende beleediging naar het hoofd had geworpen, die Haar er toe bracht om mij op mijne vraag om bekend te mogen worden gesteld met de feiten, die deze krenking wettigden, eenvoudig te kennen te geven *„dat in mijn verzoek niet kon worden getreden"!!* Maar hoe dit ook zij, Uwe Excellentie zal zeker moeten erkennen, dat zij, volgens de door Haar in de zaken van de Residenten LAUTIER en TE MECHELEN kennelijk gevolgde beginselen, in de mij destijds aangedane bejegening *nu* geen zweem van *billijkheid* zal kunnen onderkennen. Ten slotte nog een paar woorden over deze in der tijd zooveel gerucht gemaakt hebbende zaak.

Het was mij lang een raadsel hoe *sommige* hooggeplaatste ambtenaren, tegen de publieke opinie in, zonder de minste redenen van persoonlijke vijandschap tegen mij te hebben, in mijne zaak eene hartstogtelijkheid ten mijnen nadeele aan den dag legden, die wel bevreemdend mocht heeten.

Eerst later ging mij daaromtrent een licht op.

Een mijner eerste daden als Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* was geweest een einde te maken aan eene door den Chineschen huurder van het land *Telok Poetjong*, gelegen in het *Bekassische*, een der grootste rijstlanden der Residentie *Batavia*, in praktijk gebrachte *onwettige* wijze van tjoekeeheffing, waaromtrent de Inlandsche bevolking dadelijk bij mijne optreding als Assistent-Resident van *Meester-Cornelis*, in grooten getale vereenigd, was komen klagen. De man verklaarde nu zelf, dat hij door dien maatregel een schade van ± *f* 20.000.— leed. Die huurder, sedert overleden, heette, zoo mijn geheugen zich niet bedriegt, LIE TIAN SOE. Hij was tevens Luitenant der Chinezen te *Buitenzorg* en huurder van *Lewi Malang*. Ter laatstgenoemde plaatse had hij een landhuis, nabij den top van de *Megamendoeng*, uitstekend voor herstellingsoord gelegen. Vele invloedrijke personen hadden daar van de gastvrijheid van den landheer mogen gebruik maken, en herstel van ondermijnde krachten gevonden. Hij was bovendien een zeer aangename persoonlijkheid in den dagelijkschen omgang. Geen wonder nu dat die Luitenant-landheer zich vele dankbare harten had veroverd. Hierbij kwam nog, dat het land *Telok Poetjong* toebehoorde aan nu wijlen de drie schatrijke Chinesche gebroeders KHOUW TJENG TJOAN, KHOUW TJENG KEE en KHOUW TJENG PO, wier groote rijkdom hen menigwerf in de gelegenheid gesteld had velen aan zich te verplichten. Al deze elementen hadden nu *in het geheim*, gelijk ik eerst later vernam, *Hemel en aarde bewogen* om het daarhenen te leiden, dat ik van *Meester-Cornelis* werd verwijderd! En zoo als gebleken is, met uitstekend succes! Alweder wilde nu het *toeval*, dat de Rechter Commissaris met den Officier van Justitie, vóór den aanvang der Instructie in mijne zaak, *twee* dagen te *Telok Poetjong* bij den landheer gingen doorbrengen, en daar feestelijk werden onthaald!! Een paar jaar later de zaak van *Meester-Cornelis* met een

zeer hooggeplaatst persoon besprekende, werd mij gezegd, dat het niet kon worden ontkend, dat ik daarin zeer hard bejegend was, maar dat ik ook daar *dadelijk te streng* was opgetreden, gelijk o. a. met den huurder van *Telok Poetjong*. Men scheen destijds al geheel vergeten te zijn, dat toen de bevolking van *Telok Poetjong* bij mij, wegens onwettige heffing, kwam klagen, slechts een paar dagen tevoren de Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* Mr. DE KUYPER, de schout van *Bekassie* MAIER en eenige politie dienaren op het aangrenzend land *Tamboen* op gruwelijk wijze waren vermoord, dat de daders daarop onmiddelijk naar *Telok Poetjong* trokken, en daar door de bevolking met open armen werden ontvangen, dat zij door de militaire macht op het land werden gearresteerd, en dat men de goede ontvangst der daders te *Telok Poetjong* toeschreef aan wrevel jegens den landheer over de wijze van tjoekeeheffing, en dat dit alles een krachtig optreden der politie noodig maakte!

En hoe werd ik door de Regering hierin gesteund. Mijn eervol ontslag als Assistent-Resident van *Meester-Cornelis* geeft daarop het treurig antwoord. Hoe geheel anders handelde Uwe Excellentie in de zaak van het land *Tjomas* tegen den Heer LAUTIER.

Alleen de publieke opinie gaf mij genoegdoening, doch daarin vond ik geen herstel van het door mij, door de ondervonden bejegening van Regeringswege, geleden finantieel nadeel.

Na het verschijnen van het artikel »*Hooren en Wederhooren*" in het *Bataviaasch Handelsblad*, begonnen ook de *enkelen, die ter goeder trouw* zich tegen mij hadden laten innemen, de oogen opentegaan, en spoedig wilde niemand meer het *vaderschap* der tegen mij ingestelde vervolging erkennen, *zelfs* Mr. LEVYSSOHN NORMAN *niet*!!

Al deze omstandigheden zijn Uwe Excellentie immers voldoende bekend, en heb ik Haar die bij particulier schrijven ten overvloede nog in herinnering gebracht!

En toch beroep de Regering er zich op, „dat een vroeger

bestuur reeds *aan de billijkheid* had getoetst, of mij over den duur mijner schorsing eenig inkomen behoorde te worden toegelegd"!!

Nogmaals Excellentie! voor *anderen wel*, voor *mij geene revisie* van door vorige Regeringen aangedaan onrecht!!

Het is niet om het publiek oordeel over de handelingen der Regering tegen over mij interoepen dat ik deze schrijt. Welk practisch nut zoude dat voor mij hebben Al uitte dat oordeel zich nog op zulk een krachtig afkeurende wijze jegens de Regering, het finantieel nadeel door mij geleden, door mij noodeloos ter Hare beschikking te houden, zou mij daardoor toch in niets worden vergoed, en zoude Uwe Excellentie, die vrijheid vond jegens mij te handelen gelijk zij deed, van Haar hoog standpunt vermeenen, dat Zij met dat oordeel geen rekening behoeft te houden!!

Maar een andere drijfveer noopt mij niet langer het stilzwijgen te bewaren.

Reeds maanden en maanden geleden schreef een der voornaamste organen van de Indische pers, *de Locomotief*, »dat ik door mijn stilzwijgen het verwijt niet kon ontgaan, van door op eene wederplaatsing te wachten, mijne *eigene* belangen gesteld te hebben *boven het publiek belang*".

Ik heb nu willen aantoonen dat dit verwijt was ten eene male onverdiend. Door eene herplaatsing zou, gelijk ik in den aanvang van dit geschrift reeds heb gezegd, het tegenover de Inlandsche hoofden door mijn ontslag als Resident van *Cheribon* zoo zeer geknakt gezag vrij wat beter zijn hersteld dan door tal van brochures, die de Inlandsche Hoofden toch niet lezen. En eénmaal herplaatst zou ik niet nagelaten hebben mijne denkbeelden omtrent het tegenwoordig staatsbeleid aan de Regeering in eene Memorie duidelijk uiteentezetten, geheel overtuigd daardoor meer kans te hebben bij Haar een open oor te vinden, dan door middel der openbare pers, waaraan de Regeering niet gaarne Haar aandacht schenkt, wanneer door dezelve een afkeurend oordeel over de door Haar gevolgde richting wordt uitgesproken!

Maar de overweging, dat ik mij, door openbaarheid te geven aan de beweegredenen, die mij deden handelen gelijk ik gedaan heb, van den blaam zou zuiveren, dat ik eigenbelang boven het publiek belang gesteld had, vond ik op zich zelf niet van voldoend aanbelang voor het publiek, om tot het middel der publiciteit toevlucht te nemen, zoolang ik daaraan niet vastknoopte de bespreking van het *Indisch Staatsbeleid* en de tastbare gebreken, waaraan dit voortdurend mank gaat.

De apathie van het Parlement met betrekding tot de meest gewichtige onderwerpen van ons *Indisch Staatsbestuur*, hetwelk moet doen denken aan het demoedig berusten in hetgeen als het *onvermijdelijke* wordt beschouwd, en het onthaal, hetwelk dientengevolge aan zoo vele met grondige zaakkennis uit *Indië* aan de Staten Generaal gerichte vertoogen te beurt valt, heeft lang twijfel bij mij doen ontstaan, of het niet beter ware met in het openbaar te schrijven te wachten tot dat de een of andere gewichtige gebeurtenis de publieke meening in *Nederland*, en vooral het Parlement, uit hare rustige rust zoodanig zoude hebben wakker geschud, dat eindelijk begrepen werd, dat het water aan de lippen gekomen is.

Een feit op 5 October 1885 door mij waargenomen heeft dien twijfel evenwel geheel bij mij opgeheven, en de overtuiging gevestigd, dat bij langer wachten alle vertoogen wel eens zouden kunnen blijken *te laat te komen*, en dat het dus de plicht, de heilige plicht van elken staatsburger is, wiens kennis en ervaring hem daartoe in de gelegenheid stellen, om op alle gebreken, die ons *Indisch staatsbeleid* bij voortduring aankleven, en niet anders dan tot ongeluk van *Moederland* en kolonien kunnen uitloopen, met aandrang te wijzen en te *blijven* wijzen.

Mochten die waarschuwingen voortdurend in den wind worden geslagen, en het eenmaal, hetgeen God verhoede, bewaarheid worden wat de schrijver van het vroeger aangehaald artikel L'archipel Malais in de Quarterly Review,

overgenomen in de Revue Britannique van Junij 1884 ten opzichte van onze onthouding op *Borneo* zegt: „que comme les peuples les pays ont leur temps," zij die moedwillig ziende blind, en vaderlandsliefde ondergeschikt hebben gemaakt aan *eigenbelang* of *zucht naar grootheid*, tegenover de geschiedenis, die hen zal oordeelen zelfs niet als verschooning zullen kunnen bijbrengen, dat zij niet voldoende gewaarschuwd zijn.

De omstandigheid, die mijne zienswijze ten deze vestigde, is de volgende.

Gelijk Uwer Excellentie voorzeker bekend is, werd door een der *Bataviasche Nieuwsbladen* in *September* jl gewezen op het treurig feit, dat een groot aantal Inlanders naar *Queensland*, ten behoeve der Suikerkultuur aldaar, waren geemigreerd.

Op 5 October d. a. v. kwam ik 's morgens ten 6 ure aan het station *Buitenzorg*, om met den ochtendtrein van $^1/_2$7 naar het station *Tjibadak* in het *Soekaboemische*, en van daar naar mijne woning te *Melingoet* te gaan. Er wachtte mij daar een schouwspel, dat zulk een diepen indruk op mij maakte, dat de herinnering daaraan mij nog jaren lang levendig voor den geest zal blijven. Ik trof er eene verzameling aan van 150 *jeugdige* mannen, waarvan velen vergezeld waren van vrouw en kind. Allen waren, in droevige stemming, gehurkt, of op een pak met een legmat omwikheld, gezeten.

Onder hen was, aan zijne betere kleeding als *hoofd* te onderkennen, een reeds eenigszins bejaard man. Het kwam mij voor dat gezicht meer gezien te hebben. Aanvankelijk dacht ik dat het koelies waren, die in het *Buitenzorgsche* voor *Deli* waren aangeworven. Maar onder zoodanige lieden heerscht in den regel een opgeruimde geest. Zij gaan naar een *Nederlandsch Indische Kolonie*, weten dat zij onder ons gezag beschermd worden, genieten hooge loonen, en velen zijn hen reeds voor geweest, die met een aardige spaarpenning naar hun land terugkeerden.

De droevige stemming der aanwezigen trok dus mijne aandacht. Naauwelijks had het hoofd van den troep mij gezien of hij kwam naar mij toe, maakte zijn sembah, en op zijn knieën vallende, kustte hij mijne voeten. Ik begreep daar niets van, en vroeg den man wie hij was en wat hij wilde. Hij antwoordde mij dat hij in het *Buitenzorgsche* te huis behoorde, — dat hij vroeger handel dreef en toen ook in *Cheribon* geweest was, — dat hij mij daar als Resident gezien had, en daarom zijn sembah was komen maken, — dat hij zich nu geengageerd had als Mandoor van een troep koelies voor *Australie*, — dat hij te *Batavia* vernomen hebbende, dat een toean toko (Europesche handelaar) 150 Inlandsche koelies voor *Australie* zocht, zich had aangeboden die in de *Preanger* te gaan werven, — dat hij hierin was geslaagd, en nu met hen naar *Batavia* ging om van daar naar *Australie* te embarkeeren. De man was blijkbaar in eene zeer zenuwachtige stemming, en scheen behoefte te gevoelen aan een overkropt gemoed lucht te geven. Ik vroeg hem van waar al de aangeworvenen afkomstig waren, of zij er niet tegen opzagen naar een onbekend land en nog wel naar eene vreemde kolonie te gaan, en op welke voorwaarden zij zich verbonden hadden. Zijn antwoord luidde: »Inie orang orang ampir semoea orang *Bandoeng*, tjoema satoe satoe dari *Bogor*. Satoe orang dapet voorschot *f* 50.— dan *f* 8.— *roepia gadjie satoe boelan*. Dari itoe negrie *Australie* betoel kita orang trada kenal, tetapi itoe la kita orang poenja oentoeng. Di sinie *soeda trada sangoep*."

(»Deze personen zijn meest van *Bandong* afkomstig, enkelen slechts van *Buitenzorg*. Zij ontvangen *f* 50.— voorschot en *f* 8.— 's maands tractement. Het is waar dat *Australie* voor ons een onbekend land is, doch wij volgen ons noodlot. *Hier is het niet meer houdbaar*.")

Ik vroeg den man of zij dan niet in de *Preanger* zelf werk konden vinden, en of zij als landbouwer of met kleinhandel niet genoeg konden verdienen om te leven,

daar een tractement van *f* 8.— 's maands toch waarlijk niet zulk een hooge betaling was om daarvoor naar een vreemd en geheel onbekend land te trekken. Hij antwoordde mij, dat talrijke ondernemingen in de *Preanger* haar werkvolk verminderden, zoodat op het oogenblik voor een groot deel geen werk te vinden was, — dat de padie niet was te verkoopen dan alleen tot bijzonder lagen prijs, — dat de velden te weinig opbrachten om er van te kunnen leven, laat staan de *landrenten te betalen*, — dat, tengevolge der buitengewoon lage rijstprijzen, ook voor de andere voedingsmiddelen de prijzen zóó gedaald waren, dat die producten niet dan met verlies konden worden geteeld, — dat de inlander daardoor wel geen gebrek aan *voedsel*, maar voortdurend aan *geld* had, en *intusschen de belastingen met meer aandrang dan ooit werden ingevorderd!*

Die feiten spreken luide Excellentie! Of dezelve politieke beteekenis hebben? Het zal wel onnoodig zijn hierover uitteweiden! Wat er op dat oogenblik in mij omging, in mij, die sedert mijne prille jeugd in *Indie* doorbracht, en *Java*, dat mij een tweede *Vaderland* werd, niet minder dan *Nederland* lief heb, — die werkelijk hart voor den *Javaan* gevoelt, niet in den trant der politieke tinnegieters in *Nederland*, die het woord *Javanenliefde* steeds in hunne hoog in top geheschen vlag voerden, zoolang *partij-en eigenbelang* of *zelfverheffing* dit dienstbaar aan hunne plannen konden doen zijn, maar die in de tegenwoordige benarde omstandigheden toonen, dat het lot van den *Javaan* wel tot de minste hunner bekommeringen behoort, — zal ik liever niet zeggen, bij de innige overtuiging, die bij mij bestaat, dat wel is waar de algemeene tijdsomstandigheden een grooten invloed op den tegenwoordigen treurigen finantieelen en economischen toestand van *Moederland* en Kolonien uitoefenen, maar dat het sedert de laatste dertig jaren doorgedreven en met hardnekkigheid volgehouden regeringsstelsel van den bestaanden achteruitgang in de eerste plaats de oorzaak is. Ik vroeg mij angstvallig af, wat zal de

toekomst van *Java* zijn, indien zóó onze beste w erkkrachten naar vreemde bezittingen trekken, en zoodoende ook de draagkracht der Inlandsche bevolking wordt verminderd! Kan een staatsbeleid, dat tot zulke resultaten leidt, den band tusschen Nederland en de *Javanen* steeds ongedeerd laten? Tal van andere vragen, die Uwe Excellentie, met het Haar zoo eigen helder oordeel, ligt zal bevroeden, zweefden mij daarbij voor den Geest!

En restte ons nu nog maar de troost, dat die lieden gelegenheid hadden gehad zich tegen een hoog loon te verbinden, en een onbekommerde toekomst te gemoet gingen. Maar *neen*, ook dat niet! *Acht gulden* 's maands tractement in een vreemd land!! Het water moet den armen *Sundanees* wel na aan de lippen gekomen zijn, om zich voor zulk een luttele som te verbinden het land zijner vaderen, de graven zijner voorouders te verlaten, om een geheel onbekende toekomst te gemoet te gaan in vreemde Europesche bezittingen, wier wetten en gebruiken hij niet kent, en waarvan hij de taal spreekt noch verstaat! — Geen overbevolking is het, die hem zijn geboorteland doet ontvlieden, want dan ware elke gelegenheid om buiten 's lands een middel van bestaan te vinden eene gewenschte! Neen, alleen te zware belastingdruk dwingt hem heen te gaan! En tot welke sophismen men tot bedekking van het kwaad zelfs de toevlucht neemt, blijkt uit het feit, dat ik de emigratie van *Javanen* uit niet overbevolkte oorden heb hooren verklaren door de omstandigheid, dat in *Banjoemaas* de dichtheid der bevolking in enkele dessas grooter was dan in sommige steden in *Nederland!!* Alsof het geheele eiland *Java* nog geene gelegenheid voor millioenen Inlanders aanbood om daar den landbouw uitteoefenen. Alsof daar nog geene honderd duizenden bouws woeste voor den landbouw geschikte gronden braak liggen, en de bewoners van de *enkele* overbevolkte dessas niet liever derwaarts zouden verhuizen, dan naar *Queensland* tegen eene betrekkelijk karige belooning te

gaan, zoo zij niet *overal op Java*, bij den lagen prijs der voedingsmiddelen, den *steeds verhoogden belastingsdruk* terugvonden!

Zoo ver is het dan onder de werking der zoogenaamde *liberale* beginselen gekomen met de bewoners eener streek, die, onder het vroeger door de liberalen als *moreel* en *materieel doodend* uitgekreten regime, door C. S. W. GRAAF VAN HOGENDORP in zijn bekend werk „Beschouwingen onzer *Nederlandsch Indische* bezittingen," werd geschetst als de meest bevoorrechte van *Java*, alwaar de inlander in de grootste *welvaart* verkeerde!

Het publiek is tegenwoordig aan feiten, als door mij omschreven, reeds zoodanig gewend, dat het niet slechts koud daarbij blijft, maar honderden *Javanen* uit het land ziet trekken, zonder zich te bekommeren werwaarts zij gaan. Zelfs de ambtenaren van het Staatsspoor te *Buitenzorg* en de spoorbeambten wisten niet beter dan dat die lieden naar *Deli* trokken!!

In *Britsch Indie* ziet men de staatszorg ten aanzien der emigratie van Klingaleezen, die hun land verlaten wegens overbevolking, en van eene betere toekomst door vertrek naar de *Straits* of naar *Sumatra's Oostkust* verzekerd zijn, tot het uiterste gedreven; hier acht men elke controle over de ongelukkige *Javaansche* emigreerende werklieden onnoodig, op het oogenblik, dat men die zorg in de laatste jaren voor de Mekkagangers hoe langer hoe meer heeft uitgebreid.

Doch laat mij Excellentie! van dit treurig onderwerp afstappen.

Alleen wensch ik nog onder de wilwillende aandacht van Uwe Excellentie te brengen, dat hetgeen ik op 5 October te aanschouwen kreeg bij mij de overtuiging opwekte, dat nu de Regering mij eenvoudig *ter Harer beschikking hield*, zonder eenig blijk te geven werkelijk over mij te *willen* of liever te *zullen* beschikken, en mij daardoor de gelegenheid benam Haar mijne denkbeelden

omtrent den gang van het staatsbeleid officieel mededeelen, mijn plicht mij als staatsburger gebood mijne op de door de Regering erkende ervaring gegronde beschouwingen dienaangaande aan de overweging van de machthebbenden in *Nederland* en van het Parlement, door middel der pers, te onderwerpen!

Van mijne zijde vind ik het behoorlijk, dat tegenover de Regering correct worde gehandeld, en acht ik het daarom noodig, dat ik mij vooraf *ook in den vorm* van de Regering losmaak, al heeft deze onmiskenbaar getoond, dat van het besluit van 2 December 1884 voor mij geen *feitelijk* gevolg van de daarin vervatte toezegging te verwachten is.

Op grond van het voorafgaande heb ik dan ook de eer Uwer Excellentie mededeelen, dat ik mij niet meer beschouw als ter beschikking der Regering.

De Oud-Resident van Cheribon,

J. FAES.

MELINGOET, (*Soekaboemie*) 24 Nov. 1885.
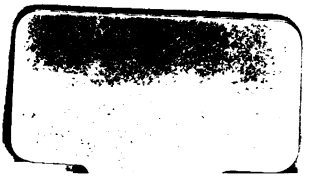
YC193232